

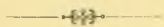
Kalman

A BUDAPESTI

ORSZÁGOS RABBIKÉPZŐ-INTÉZET

ÉRTESÍTŐJE

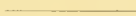
AZ 1881 – 1882-iki TANÉVRŐL.

MEGELŐZI:

A POLGÁRI PERRENDTARTÁS

A MOZAIKO-RABBINIKUS JOG SZERINT.

IRTA

BLOCH MÓZES,

TANÁR.

BUDAPESTEN, 1882.

NYOMATOTT A MAGYAR KIR. EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

Bevezetés.

„A jog küzdése a sértő jogtalanság ellen keresetnek, a küzdés eldöntése végzésnek neveztetik.“¹⁾ A küzdő felek fel- és alperesből állanak, a bíró az eldöntő hatalom. A törvények, melyek ezen küzdés módját meghatározzák, hogy t. i. hogyan és minő fegyverrel kell küzdeni, továbbá milyen állást kell a bírónak elfoglalnia, hogy a küzdelmet minden részleteiben pontosan szemmel tarthassa és igazságos ítéletet hozhasson, egyáltalában a bíró viszonya a felekhez a küzdelem alatt és ennek utána: mindez összefoglalva és rendszerbe hozva, perrendtartásnak vagy a törvényszéki eljárásnak neveztetik.

A jog általában büntető és polgári jogra oszlik fel; ennél fogva a perrendtartás is büntető vagy polgári lehet. Ezen értekezésünkben csak az utóbbival fogunk foglalkozni, még pedig a mozaiko-talmudikus polgári perrendtartással.²⁾ Ez a mozaiko-talmudikus jogtanban nem képez külön részt, és pedig azért nem, mert a jogi meghatározások általában vallási törvényeknek tekintendők, és ennek következtében a többi vallási törvényekkel kapcsolva tárgyalatnak.

Jóllehet Maimuni valamint a Tur és a Sulchan Áruoh szerzői külön fejezetekben tárgyalták a polgári perrendtartást, mégis összekapcsolták ők is azt a jogtannal és Maimuni azonkívül még a büntető

¹⁾ Bekker E. J., Processualische Consumption im classischen römischen Recht. I. I. I. §.

²⁾ Tekintettel a római és a német perrendtartásra.

perrendtartással is. ³⁾ Az újabbak közül Frankel ⁴⁾ említendő, ki a büntető jog körében töredékesen a polgári perrendtartásról is szól. Fassel ⁵⁾ megkísérelte a polgári perrendtartást önállóan előadni, de ő sem különböztette meg szigoruan a két perrendtartást, a mi abból látszik, hogy a meghatározások egész sorát, mely nem tartozik a perrendtartás körébe, felvette, ellenben más lényeges részeket elválasztott tőle.

Ezen értekezésben pedig a polgári perrendtartás, a mennyire az csak lehetséges, pontosan és szigoruan el van választva és önállóan tárgyalva, még pedig folytonos tekintettel történelmi fejlődésére.

³⁾ R. Salomon b. Ábrahám Toszrat, R. Salomon b. Adéret tanítványa „Chukkat Hadajünim“ című munkájában (Bécs 1864) tárgyalja a perrendtartást, de szintén kapcsolatban a jogtannal.

⁴⁾ Der gerichtliche Beweis nach mosaisch-talmudischem Rechte.

⁵⁾ „Das mosaisch-rabbinische Gerichtsverfahren in civilrechtlichen Sachen.“

ELSŐ RÉSZ.

A törvényhatóságokról.

I. Fejezet.

A szervezet.

1. §. Mozaikus törvény szerint csak az volt bírónak kinevezhető, ki a szükséges képzettséggel birt és azonkívül külön felavatás (סמיכה) által a birói hatalom gyakorlására feljogosított. Az első felavatás, t. i. Józua felavattatása Mózes által, abban állott, hogy a nagy törvényhozó kezét tanítványa fejére tette és oktató és bátorító szavakat intézett hozzá. ¹⁾ Későbbben már nem találkozunk ezen szokással. A felavatás lényegét azóta csak az képezte, hogy a felszentelendő, szigoru vizsga letétele után, ha minden tekintetben kiválólag méltónak találtatott, a „rabbi“ czimet nyerte, s hogy hozzá következő szavak intéztettek: „Rabbi! ezennel felavatlak úgy birói és tanítói tisztség viselésére, valamint büntető perekben való ítélésre is feljogosítlak.“ ²⁾ A felavatást csakis felavatottak hajthatták

¹⁾ Numeri 27, 23.

²⁾ וכיצד היא הסמיכה לדורות לא שיסמכו ידיהן על ראש הזקן אלא שקורין לו רבי ואומרים לו הרי את סמוך ויש לך רשות לדון אפי' דיני קנסות. Maimonides, Szynhedrin 4. f. 2. §; Talmud Szynhedrin 13 b. Hogy vajjon a kéz feltevését valóban és meddig gyakorolták, azt nem lehet könnyen meghatározni. Az, hogy egészen a babyloniai tudósok koráig divott, a mint Fränkel Jakab (Jahrhuch für die Geschichte der Juden und des Judenthums I. k. 152. l.) állítja, bizonyításra szorul. A Maimonidestől u. o. használt

vége, a kiknek felszentelése szakadatlan sorban egészen Józsuáig volt vissza vezethető. ³⁾ A felavatás szertartása legalább is három tagból álló collegiumban volt végzendő; a három tag közül egynek felszenteltnek kellett lenni. ⁴⁾

Régibb időben a felavatásra felsőbb helyről felhatalmazás nem igényeltetett. Minden felavatott tanítónak jogában állott tanítványait felavatni; későbbben a patriárkai méltósággal még azon kitüntetés is járt, hogy a felavatásra a patriárka (נשיא) engedélye is megkívántatott, míg ő maga azt mástól függetlenül vihette véghez. Még később pedig elrendeltetett, hogy maga a patriárka is csak a collegium beleegyezésével avathat fel. ⁵⁾

A felavatás, valamint csak bizonyos személyek által, épen ugy csak bizonyos országban, azaz Palesztinában volt véghezvihető; de a felavatás hatálya a külföldre is kihatott. ⁶⁾

2. §. Az igazságszolgáltatást gyakorolták:

a) a legfőbb ítélőszék (סנהדרין גדולה), mely Jeruzsálemben a számára készült kőteremben székelt (לשכת הגזית); állott 71 tagból, kik közül egy az elnök (נשיא) és egy az alelnök tisztjét viselte. ⁷⁾

לדרורות szóból az látszik következni, hogy ezen szertartás régibb időkben csakugyan gyakorlatban volt. Alaptalan Grätz azon állítása (Geschichte der Juden IV. k. 78 l.), hogy a kéz feltevése a „Szemicha“ lényeges alkatrészt képezte. v. ö. Talmud és Maim. a. i. h. De a „rabbi“ czimmel való felruházás későbbi időből való. Már Fränkel is helyesen jegyzi meg, hogy ezen szokással Hillel és Sammai idejéig nem találkozunk. v. ö. Aruch s. v. אב"י.

³⁾ איש מפי איש עד בית דנינו של יהושע ועד בית דנינו של משה רבינו Maim. u. o. 1. §.

⁴⁾ Talmud Szynehedrin 2 a; Maim. u. o. 3. §.

⁵⁾ Jeruzsál. Talm. Szynehedrin I. 2; v. ö. Maim. u. o. 5. §. A források nem említik, hogy az érintett intézmények mikor léptek életbe. Annyit tudunk, hogy ezen módosítások idejében R. Meir már fel volt avatva. Grätz (Gesch. der Juden IV. k. 278 l. 45. j.) ezt az átalakítást II. R. Juda elnökségének idejébe teszi; de Maimonides a jeruzs. Talmud említett helyén más lectióval birt, mire már Léchem Misná figyelmeztet, az említett intézmények elseje már az idősb Hillel idejében lépett életbe. Maimonides véleménye szerint ezen intézmény ezen nagy tanító különös tiszteletére hozott be. A mi az említett módosításokat illeti, ugy az elnök nem függött a collegium, hanem csak az alelnök beleegyezésétől, valamint ez az elnökétől. Ugy látszik, hogy Maim. a jeruzs. Talmudban רב"א-t olvasott ר"ב helyett.

⁶⁾ Szynehedrin 14 a; Maim. u. o. 6. §.

⁷⁾ Toszefta Szyneh. 7. f; Chagiga 2. f; Szynehedrin 88. b; Maimon. Szyneh. 1. f. 3. §.

A felső törvényszéken kívül voltak :

b) 23 tagból álló collegialis törvényszék (סנהדרין קטנה). Jeruzsálemben két ilyen törvényszék működött; az egyik a templomsarnok bejárata mellett (פתח העזרה), a másik pedig a templomhegy kapujánál (פתח הר הבית) végezte hivatalos működését.⁸⁾ Palesztina többi, legalább 120 polgártól lakott városaiban szintén egy 23 tagu törvényszék működött, melynek élén egy elnök állott. A város kapujában szolgáltatott igazságot.⁹⁾

Azon városok számára pedig, melyek lakossága 120-on alól volt,

c) egy háromtagu, vagyis hármásbiróság volt kinevezve.¹⁰⁾

3. §. A tóra mindháromrendbeli bíróság tagjait „שוֹפְטִים“ = „bírák“-nak¹¹⁾, a 71 és 23 tagu törvényszékek tagjait pedig még „זְקֵנִים“ = „vének“-nek is nevezi.¹²⁾ Mindnyájan azonban, tekintettel felavattatásukra, az isten nevével „אֱלֹהִים“ tiszteltetnek meg.¹³⁾ A talmud az egyes bírákat „דִּינֵיכֶם“-nak, magát a collegiális bíróságot „בית דין“-nek,¹⁴⁾ a 71 tagu collegiumot „בית דין הגדול“ vagy „סנהדרין“¹⁵⁾ a 23 tagut „סנהדרין קטנה“, és végre a három tagut „בית דין של שלשה“¹⁶⁾ nevezi.

4. §. Valamennyi bíróság illetékességi köre a polgári és büntető perekre egyaránt terjedt ki, de a hármás bíróság csak bizonyos

⁸⁾ Toszefta; Talm. és Maimon. u. o. Megjegyzem, hogy a király sem a 71, sem a 23 tagu collegium tagja nem lehetett. Azonban Juda királyainak szabad volt perben itélni; Izrael uralkodói törvényileg nem bírtak bírói hatalommal; Szynehdrin 18 a; 19 a; Maim. Szyneh. 2. f. 4. és 5. §. v. ö. Toszefot s. v. אבול; Maimon. Melachim 3. f. 7.—10. §. és Frankl, der gerichtliche Beweis 42 l. stb.

⁹⁾ Szyneh. 2 b; 17 b; Maim. Szyneh. 1. f. 3. §.

¹⁰⁾ Maim. u. o. 4. §.

¹¹⁾ Deuteronomion 16, 18; 17, 9 és 12; 19, 17 és 18.

¹²⁾ Deuteronomion 21, 2—4; a második versben előforduló זְקֵנִים a 71 tagu collegiumra vonatkozik; a „זְקֵנֵי הָעִיר הַזֵּאת“ kifejezés alatt pedig az illető város 23 tagu collegiuma értendő. Talm. Szyneh. 14 a; Szóta 44. b; 45 b; Maim. Roczeach 9. f. 1.—4. §.

¹³⁾ Exodus 21, 6; 22, 7.

¹⁴⁾ „בית דין“ tulajdonképen a „törvény házáat“ jelenti; de rendszeren a „törvényszék“ megjelölésére használtatott. A rómaiak ellenkezőleg a helyet, hol a magistratus az igazságot szolgálta, jusnak nevezték; v. ö. Rein Vilmos, Der Civilprocess der Römer 883 l.

bűnvádi esetekben ítéltetett.¹⁵⁾ Jelesül ki voltak zárva hatásköréből a főbenjáró büntettek, melyek a 23 tagu törvényszék elé tartoztak; de még ennek jogköre is korlátolva volt az által, hogy bizonyos főbenjáró büntettek fölötti ítélésre, kizárólag a 71 tagu törvényszék, mint legfőbb ítélőszék, volt illetékes.¹⁶⁾

A legfőbb ítélőszék feladatai közé az ünnepek naptárának megállapítása is tartozott.¹⁷⁾ Nemkülönben fel volt jogosítva ezen legfőbb forum saját belátása szerint olyan perekben is dönteni, melyek alsóbb foku bíróságnál elintézés alatt voltak, ha az illető bíróság, a peres ügy iránt tisztában nem lévén, a legfőbb ítélőszékhez „relatió“-val vagy „consultatio“-val fordult.¹⁸⁾

Az ily módon hozott ítélet a kérdező bíróságra nézve teljesen kötelező volt, sőt bizonyos körülmények között az adott utasítás ellen cselekvő bíró halállal is bűnhődött. (זקן ממרא).¹⁹⁾

A 23 tagu törvényszék biráit a legfőbb ítélőszék nevezte ki.²⁰⁾ A hármas bíróság tagjai is onnét nyerték kinevezésüket, és pedig oly módon, hogy a legfőbb ítélőszék megbízottjaival beutaztatta Palesztina egyes városait a czélből, hogy közülök a birói hivatalra legalkalmasabbakat ezen tisztségre kinevezzék.²¹⁾ Erre pedig a következő erények összege kívántatott meg, u. m.: bölcsesség, szerénység, istenfélés, önzetlenség, igazságszeretet, népszerűség és jellemzilárdság.²²⁾ Az ily módon kinevezettek az idők

¹⁵⁾ Hogy vajjon a „hármas bíróság“ polgári perek eldöntésénél a mozaikus törvény által megkívánt —, avagy csak későbbi rabbinikus intézmény, arra nézve a vélemények eltérők. Maimon. ama nézetet helyesli, hogy a mozaikus törvény értelmében egyes bíró is fel volt jogosítva polgári perekben ítélni. Rabbinikus rendelvények szerint „egyes bíró“ csak akkor ítéltetett, ha az illető általánosan elismert egyéniség (מומחה לרבים) volt; közönségesen pedig három tagu bíróság ítélt. Szynehdr. 2 b; 3 a; Maim. Szynehdr. 2. f. 10. §. v. ö. Sák, Chosen Mispat 3. f. 1. jegy.

¹⁶⁾ Szynehdrin 2. a; Maim. Szyneh. 5. f.

¹⁷⁾ Rós hájáná 24 a; 25 a; Maim. Kiddus Hachódes 4. f.

¹⁸⁾ A római bírák is kétes esetekben a császárhoz szoktak felvilágosítás végett fordulni; a császár rescriptumokban felelt és adott utasítást. V. ö. Bethmann-Hollweg, der römische Civilprocess. III. k. 292. l. és Rein a. i. h. 858. l.

¹⁹⁾ Deuteron. 17. f; Szynehdrin 86 b; 89 a; Maim. Mamrim 1.--5. f.

²⁰⁾ Szynehdrin 2 a; 16 b; Maim. Szyneh. 5. f. 1. §.

²¹⁾ Szynehdr. 88 b; Maim. u. o. 2 f. 8 §.

²²⁾ Szyneh. 88 b; Maim. u. o. 2. f. 7. §.

folyamával a 23 tagu törvényszék és innét a legfőbb ítélőszék tagjainak sorába előléphettek. ²³⁾

6. §. Midőn a római sasok Jeruzsálem ormaira már igen hosszú idő óta voltak kitűzve, a templom már rég el volt pusztítva a Szynehedrin is eredeti székhelyéből elűzve, ennek tevékenysége az idők változásának daczára, még akkor is mindig szakadatlanul fennmaradt.

Noha kénytelen volt a Szynehedrin székhelyét tizszer változtatni, ²⁴⁾ buzgalma és kötelességérzete még se szenvedett fogyatkozást; s a régi szokás szerint mindenütt végeztek felavatásokat, ²⁵⁾ míg végre az ellenség hatalmának sikerült a felavatás dicső körén áttörni és minden további szemichát lehetetlenné tenni. ²⁶⁾ Azzal megszűnt a bünfenyítő igazságszolgáltatás. ²⁷⁾

De a polgári igazságszolgáltatásnak sorsa se lett volna kedvezőbb, ha a rabbik, tekintélyük erejénél fogva, el nem rendelték volna, hogy fel nem avatott bírák is, ha kellő képességgel bírnak és „felhatalmazást“ (רשות) kaptak, polgári perekben ítélnének és kényszerítő eszközökkel is élhetnek, hogy a közbizalom meg ne zavartassék és a jog védelmeztesék. ²⁸⁾

A bírói tisztségre való felhatalmazást Palesztinában az „iskola“ főnöke adta, ki maga is „fel volt hatalmazva“; érvénnyel bírt az mind Palesztinában, mind a határos városokban. Babylonban pedig a „felhatalmazás“ az exilárcha dolga volt. (ר״ש גלורא). Hatása kiterjedt mind Babylonra, mind a többi országokra, sőt Palesztinára

²³⁾ Előbb a 23 tagu collegium tagjaivá lettek, melynek székhelye a templomhegy kapuja mellett volt, aztán pedig azon másikévá, melynek székhelye a templom-csarnok bemenetelénél volt. Szyneh. és Maim. u. o.

²⁴⁾ Rós hájáná 31 a és b.

²⁵⁾ Hogy a felavatás ne szűnjék meg R. Juda b. Baba, Hadrian császár idejében több férfit felavatott, de azért fejével kellett lakolnia. Szyneh. 14 a és Abóda Zará 8 b.

²⁶⁾ V. ö. Maim. Misnáh magyarázatát Szyneh. I; Maim. Hilchoth Szyneh. 4 f. 11. §; R. Lóvi b. Chábib Resp. 59. k. II. A felavatás megszűnt II. Hillel patriárka alatt. 330—365. Széder hádórot s. v. II. Hillel.

²⁷⁾ Már negyven évvel a templom elpusztítása előtt nem hoztak halálos ítéleteket. Szyneh. 41 a; Maim. Szyneh. 14 f. 13. §.

²⁸⁾ עבדין שליחותיהו; שלא תנעול דלת בפני לוי Szyneh. 2 b; 3 a; במלתא דשניחא ואית ביה חסרון כים Bábá Kammá 84 b; Maim. Szyneh. 5. f. 8. §.

is. ²⁹⁾ Az exilarchátus megszűnése után ³⁰⁾ minden „iskola“ főnökének jogában állott másokat a polgári perekben való eldöntésre felhatalmazni. Voltak ugyan később is egyes országokban egyéniségek, kik kizárólag bírtak a „felhatalmazás“ jogával, de ezen jog megadása csak az illető kormányoktól indult ki, zsidó törvény határozatain nem alapult. ³¹⁾ Hogy a felhatalmazást nyert egyéniségek fenytő birói illetőséggel is bírtak, az szintén csak a kormánytörvényeknek volt folyománya (דינא דמלכותא), melyek szorongató viszonyok között (צורך שעה) zsidó jog szerint is kötelező erővel bírtak. ³²⁾

7. §. Az egyes törvényszékek mellé irnokok (סופרי דינין) és szolgák (שלוהי ב"ד) vagy שמשים vagy (הונים) voltak rendelve. ³³⁾

²⁹⁾ Szynehedrin 5 a; Maim. Szyneh. 4 f. 12. és 14. §. v. ö. Maim. Misnah magyarázatát Bechoroth IV.

³⁰⁾ Grätz szerint (Geschichte der Juden V. köt. 12. jegy) az utolsó exilárcha 950—80 közül uralkodott.

³¹⁾ Igy p. o. Egyiptomban egészen I. Szelim idejéig az összes községek élére egy fejedelmi hatalommal ellátott főrabbi és főbíró (נזיר) volt állítva, a ki a rabbikat kinevezte és utolsó instancziában minden perben ítél. (V. ö. Grätz u. o. IX 22. és 23. l.) Portugáliában Fernando király uralkodása alatt a községek élén egy főrabbi állott, ki igazságot szolgáltatott, és évről-évre hivatalnokai, azaz egy főbíró és egy végrehajtó kíséretében községeit beutazta, ügyeiket megvizsgálta, pereiket eldöntötte és az ítéleteket végrehajtotta. (V. ö. Grätz VIII 49—50. l.) Franciaországban a községek Mathatia b. József Provençit főrabbinak és főbírónak választották, V. Károly pedig megerősítette. 1364—1380. (Grätz. VIII. 9. és 10. l.) Lengyelországban R. Salamon Sachna mint főrabbi működött; székhelye Lublin volt. 1530—1558. (Grätz IX. 467. l.)

³²⁾ Chosen Mispát 2 f; v. ö. R. Simon b. Zemach respons. I. 158. és 159. l. A polgári igazságszolgáltatást még sokkal később is a rabbik gyakorolták. Merseburgi R. Menachem Meil Zedek a XV. században igen terjedelmes munkát írt a rabbinikus házassági és polgári jog gyakorlásáról, melyet a száz községek vezérfonalul használtak. (V. ö. Grätz 149. l.)

³³⁾ Szyneh. 17 b; 36 b; Bábá Kammá 112 b; 113 a; Bábá Mecziá 20 a; Maim. Szyneh. I. f. 9. és 10. §.; továbbá a 25. f. A rómaiaknál szintén találunk: írókat (scribae), lictorest és viatorest (a bíróság küldöttjei) v. ö. Hollweg III. k. 149. l. Csak a császárok idejében volt a hivatalnokoknak számos és bizonyos rangfokozat szerint rendezett sora az irodai személyzettel együtt (officia) a hatóságoknak alá rendelve. v. ö. Hoffa-Bojesen, Handbuch der römischen Antiquitäten 55. l. A németeknél a törvényszéki személyzethez tartoztak még: egy irnok, kinek feladata volt a tárgyalásokat írásbeli szerkezetbe hozva hitelesíteni, továbbá a birói parancsok végrehajtásával megbízott törvényszéki himnökök és szolgák. V. ö. Heffter 59. l.

II. Fejezet.

A birói illetőségről.

8. §. Azon bíróság, melyhez felperes keresetét intézni, és melynek alperes az ellene megindított perben magát alávetni köteles volt, képezte az illetéki forumot.

A talmudi jog szerint nyilvános adósságkövetelések esetében a bíróság illetőségére nézve felperes lakhelye döntett. Azon hely bírósága, melyben felperes állandóan lakott, (melyben domiciliuma volt) jogosítva volt a kereset tárgyalására és eldöntésére.

Felperes előjoga még tovább is terjedt; jogában állott lakhelyének bíróságát visszautasítani és alperestől azt követelni, hogy magát a **בית דין הגדול** itéletének vesse alá és őt annak székhelyére kövesse. ¹⁾ Alperes ellenben ezen joggal, felperes akarata ellenére, nem birt. ²⁾

9. §. Ha attól lehetett tartani, hogy felperes alperesnek vagyonnosságát zsarolásra akarja felhasználni, és csupán az okból kívánja az ügyet a felsőbb bíróság elé hozni, mert abban bizik, hogy a vád-

¹⁾ Szynh. 31. b; Maim. Szynh. 6. f. 5. és 6. §; Chosen Mispat 14 f. „עבר ליה לאיש מלוה” azaz, az adós alá van vetve a hitelezőnek. De nem szabad azt a római XII. táblatörvény értelmében felfogni; a zsidó jog távol van ilyen kegyetlenségtől; az **עבר ליה לאיש מלוה** jelentősége abban áll, hogy az alperes köteles volt a felperest lakhelyének törvényszékéhez vagy **בית דין הגדול**-hoz követni; az utóbbihoz pedig azon esetben, ha az alperes bevallotta, hogy a felperesnek valamivel tartozik.

²⁾ Szynh. 31 b; Maim. Szynh. 6. f. 6.—9. §. Chos. Misp. 14. f. 1. §. V. ö. Bábá Kammá 112 b. Megjegyzem, hogy R. Tam nézete szerint, melyet Tószefot és mások helyeselnek, „**בית דין הגדול**” kifejezés alatt a 71 tagu vagy azon collegiumot kell érteni, melynek kitünő tekintélye volt (v. ö. Tur Ch. M. 14. f.). „**בית הועד**” alatt ellenben azon törvényszéket értjük, mely több tudós gyűlhelyét képezte. Mig tehát csak a felperes, de nem az alperes jogában volt a pert a **בית הועד**-nál megindítani, ezen nézet szerint alperes is követelhetette, hogy az ügy a **בית דין הגדול**-nak aláterjesztésék, és a felperes köteles volt azt engedni. Sőt a Haláchot Gedólot szerint ezen joggal kizárólag csak alperes birt. Maimonides ellenben azt állítja, hogy **בית הועד** azonos a **בית דין הגדול**-lal és hogy az alperes soha sem volt jogosítva felperes akarata ellenére az ügyet a competens törvényszéktől elvonni.

lott a hosszú utazással járó alkalmatlanságokat restelvén, a kiegyezést a rendes törvényes eljárásnak elébe teendi, az esetben a felsőbb bíróság előtt csak akkor tárgyalható le az ügy, ha az illetékes helyi bíróság a keresetet alaposnak ismerte fel. ³⁾

10. §. Maimuni bizonyossága szerint Spanyolországban tényleg szokásos volt, hogy az alperes köteles volt a felperest felsőbb bírósághoz követni. ⁴⁾ De a XIII. század óta azon szabályra találunk, hogy nem helybeli felsőbb bíróság ítélete csak akkor volt kikérhető, ha abba mind alperes, mind felperes beleegyezett. ⁵⁾ A XV. század közepe óta pedig csak az alperes helyi törvényszékét tartották illetékes bíróságnak (תובע הולך אצל הנחבע). ⁶⁾

Azon városok lakosai, melyekben nem volt törvényszék, azon község törvényszéki területéhez tartoztak, melyben halottjaikat eltemették. ⁷⁾

11. §. Ha alperes ingatlan vagyonnal birt, felperes keresetét csak akkor indithatta meg azon törvényszéknél, melynek hatósága azon helyre, melyen az alperesi ingatlan fekszik, kiterjedt, ha egyuttal jogában volt azon ingatlant biztosítási végrehajtás útján birói zár alá vétetni. ⁸⁾

³⁾ 'Aséri Szynehedrin u. o.; Tur Chosen Mispat 14. f.

⁴⁾ Maim. Szyneh. 6. f. 9. §. וכן היו מעשים בכל יום בספרד.

⁵⁾ R. J. Kolon Respons. 21; R. Iszerlein Resp. 63. és 65. Chosen Mispat 14 f. és Glossa.

⁶⁾ R. J. Kolon Resp. 1; Chosen Mispat 14. f. glossa. v. ö. Knészet hagdolá 14 f.; Tur 21. §.; Bét Joszef 6. §. — A rómaiaknál és a németeknél eredetileg az volt a szabály: hogy a törvényszék kompetenciája nem a felperes lakhelyétől, hanem az alperesétől függ. Heffter a. i. h. 135. l.

⁷⁾ R. Iszerlein Respons. 65; Szmá Chosen Mispathoz 14. f. 11. jegyzet.

⁸⁾ R. Iszerlein Resp. 65; Chosen Mispat 14. f. 1. §. és 73 f. 10. §. A rómaiaknál a forum rei sitae, azaz azon hely foruma, melyben a vitás birtok van. 293-ban a közönséges idő szerint még nem volt megengedve; eleinte csak végrehajtásokra és hasonló esetekre, de nem dologi perekre vonatkozott; csak 385-ben hozatott be Valentinianus, Theodosius és Arcadius törvénye által a vindicatio számára valószínűleg azért, mert a kereset és az ítélet, tehát a végrehajtás is most már nemcsak az értékre, hanem a dologra is irányult. Hollweg a. i. h. III. k. 187 l. Rein, 865 l. jegy; v. ö. Heffter 145 l.

12. §. Utazók azon törvényszék elé idéztettek, melynek területén épen tartózkodtak. ⁹⁾

13. §. Ha felperes alperesnek atyja volt, akkor kegyelet okából felperes *forum* a volt mértékadó. ¹⁰⁾

Ha egy városban több törvényszék vagy több bírói tisztségre jogosított egyén volt, a felek egyike sem volt köteles tulajdonképeni *forum*hoz fordulni, hanem mindegyikök egy-egy bírót jelölhetett ki és az ily módon megválasztott két bíró egy harmadikat választott, mely három bíró képezte azután az illető ügyre nézve az illetékes törvényszéket. ¹¹⁾

Ha a két bíró a harmadik megválasztásánál nem tudott megegyezni, azt a község előljárósága nevezte ki; ha az sem történhetett meg, vagy ha az alperes szántszándékkal méltatlan egyént választott, akkor a választás érvényessége megszűnt, és a per a rendes törvényszék elé volt hozandó. ¹²⁾ Későbbi időben a választás kedvezménye csak akkor állott be, ha alperes lakhelyén rendes törvényszék nem volt. ¹³⁾

⁹⁾ R. J. Kolon Resp. 14.; Chos. Mispat 14 f. 1. §. Római jog szerint ez csak akkor történhetett, ha *forum contractus* volt, vagy ha az utazók állandó lakhelyel nem bírtak, p. o. vándorló iparosok stb.; ezen esetben a lakhely törvényszékének helyébe, a jelen tartózkodásé lépett. Heffter a. i. h. 139. és 141. l.

¹⁰⁾ Jore Déa 240 f. 8. §. Chosen Mispat 14 f. 1. §.

¹¹⁾ Szynehedrin 23 a. v. ö. Toszefot s. v. פנין; Maimon. Szyuh. 7 f. 1. §. a helyes olvasás szerint.

¹²⁾ Tur Chosen Mispat 13 f.

¹³⁾ Chosen Mispat 3. f. 1. §. Frankel (der gerichtliche Beweis 98. l.) azon állítása, hogy „3 a népből választott férfi (kik közül az egyiknek jogtudósna kellett lennie) törvényszéket képez, melynek, ha az egyik fél hozzá fordult, a másik fél is magát alávetni tartozik,“ csak azon esetre nézve áll, ha az alperes magát egy törvényszéknek sem akarta alávetni, vagy a felperest arra akarta kényszeríteni, hogy a pert egy lakhelyén kívül létező törvényszéknél indítsa meg; más egyéb esetben pedig nem lehetett az alperest nem állandó bíróság előtti megjelenésre kényszeríteni. v. ö. Toszefot Szynehedrin 5 a. s. v. פנין; Tur Chos. Misp. 3. f. 1. §. Teljesen hibás a mit Frankel (a. i. h.) azután említ: „Ezen törvényszék tulajdonképen következő módon alakittatik: A felek mindegyike egy bírót választ, a felektől megválasztatott két bíró egy harmadikat választ, kivel együtt törvényszéket képeznek“ mert, mint Szynehedrin 23 a (nem pedig 21 a)-ból kitetszik, a felek csak akkor sürgethették a *forum* választását, ha egy

15. §. A választási tény és annak eredményéről szóló okirat (שטרי ברורי) ¹⁴⁾ csak mindkét fél beleegyezése mellett volt kiállítható, a költségeket pedig közösen tartoztak viselni. ¹⁵⁾

Az okirat aláírása után ¹⁶⁾, vagy ha a választást törvényes módon hajtották végre (קנו מידן), a felek többé nem léphettek vissza. ¹⁷⁾ Különben pedig a választott birákból alakult törvényszéktől a visszalépés a tárgyalás megkezdése előtt meg volt engedve. ¹⁸⁾

III. Fejezet.

Az igazságszolgáltatás helyéről és a tárgyalás idejéről.

16. §. A Szynhedrin törvényszéki üléseinek helyével már fentebb (az első fejezetben) megismerkedtünk. A hármás bíróságok azonban nem voltak bizonyos helyhez kötve; ott tarthatták üléseiket, a hol nekik tetszett. A tárgyalások nyilvánosak voltak. Többek

helyen több törvényszék volt és a szövegben előadott körülmények beállottak. V. ö. Tur 13. f. Helytelen tehát Fassel nézete (mosaisch rabbinisches Gerichtsverfahren 235. §.), hogy ezen választott bíróság alapja a zsidók viszonyaiban rejlik, hogy t. i. némely községnek nem volt tehetségében, rendes törvényszéket állítani és fenntartani. Fassel tehát azt véli, hogy a választott bíróság csak később keletkezett, pedig már a misnában R. Méir idejében fordul elő és a talmud is Rabbi Huna és Rabbi Chisda törvényszékét említi. Még helytelenebb további állítása (ugyanitt), hogy ilyen község számára azt rendelte a törvény, „hogy a perelő felek a községi előjáráságtól arra kényszeríthetők, hogy ügyüket egy választott bíróság által eldöntessék.“ Ez csak R. Áséri (Szynhedrin III., 2. §.) rendeletére vonatkozhatik, a melyet Tur és Glossa Chós. M. 13. f. 1. §. is emlitenek, (maga Fassel is említi az utóbbi forrást); itt azonban szó sincsen az előjárás kényszerítő hatalmáról, hogy a felek kötelesek egy bíróság rendeletének alávetni magukat, hanem csak azon esetre, ha a választott két bíró a harmadiknak választásában egyezésre nem juthatott, ennek kinevezése az előjárás dolga volt.

¹⁴⁾ Bábá Bathrá 167 b; 168 a; Bábá Mecziá 20 a; Maimon. Málve velóve 24 f. 1. §; Chos. Misp. 13 f. 2. §.

¹⁵⁾ Bábá Bathrá u. o. Maim. a, i. h. 2. §. Ch. M. u. o.

¹⁶⁾ Rasi és Áséri Bab. Mecziá 20 a; Chos. Misp. 13 f. 2. §.

¹⁷⁾ Nimuke Jozsef Báb. Mec. u. o; Chos. Misp. 13 f. 2. §.

¹⁸⁾ Glossa Chosen Mispathoz a. i. h.

közt találjuk, hogy Rabbi Abná Caesarea városa kapuinál szolgáltatott igazságot. ¹⁾

17. §. Régi rendelet szerint (Ezrá rendelete) ²⁾ az állandó törvényszék köteles volt minden héten hétfőn és csütörtökön üléseket tartani; de szükség esetében más napokon is ítélhetett. ³⁾

De már az amoréák idejében Ezrá ezen rendelete kiesett a szokásból; mostantól fogva határozott tárgyalási napok nem voltak, hanem a hányszor szükségesnek mutatkozott, összegyűltek a bírák a hivatal épületében ítélet hozása végett. ⁴⁾

18. §. De voltak napok, melyeken törvényszéki tárgyalások megtartása meg volt tiltva és pedig:

a) szombaton és ünnepnapokon. ⁵⁾

b) Az ezeket megelőző napokon. ⁶⁾ Ezen napokon, még a megengedett időre kitűzött tárgyalásokra szóló idézvényt, sem volt szabad kézbeadni, s ha a kézbeadás mégis megtörtént, a fél nem volt köteles megjelenni. ⁷⁾

c) Niszan és Tisri havában (Alfászi nézete szerint Szivában is.) ⁸⁾

¹⁾ Jeruzsálemi talmud I. f. 1. — Rómában eleinte a tárgyalások nyilvánosan folytak a szabad ég alatt, a nagy piac (forum Romanorum magnum) azon részén, mely comitiumnak neveztetett. Rosz időjárásakor áthelyezték az üléseket a bazilikákba, végre zárt termekbe vonultak, noha azonkívül a szabad ég alatt is szokott összegyűlni még egy törvényszék, mely csak az V-ik században helyeztetett át a zárt secretariumba. A nyilvánosság tovább is fennmaradt, mert az ajtók nyitva voltak és a szolgáló személyzetnek jelen kellett lennie. (Rein a. i. h. 883. l.; v. ö. Hollweg a. i. h. III. k. 188. l.)

²⁾ Bábá Kanuná 82 a; Ketubót 3 a; Tur Chos. Mispát. 5. f.; v. ö. az én „Die Institutionen des Judenthums“ című munkámat I. r. I. k. 114. l.

³⁾ Tur Chosen Mispát a. i. h.

⁴⁾ Ketubót és Tur Chosen Mispát a. i. h.

⁵⁾ Béczá 36 a; Maim. Sabbát 23. f. 14. §. Orach Chájim 338 és 524 f.; Chosen Mispát 5 f. 1. §. De az ezen napokon megtartott tárgyalás nem veszté érvényét. Orach Chájim és Chosen Misp. u. o. Másképen volt az a rómaiaknál, kik a dies festi és a dies nefasti tárgyalásait érvényteleneknek mondták. V. ö. Hollweg III. k. 188. l. Rein 883. l. és Heffter 173. l.

⁶⁾ Bábá Kammá 113 a; Maim. Szynh. 11 f.; 3. §. 25 f. 9. §. Chosen Mispát 5 f. 2. §.

⁷⁾ a. i. h.

⁸⁾ u. o. Rási nézete szerint (a. i. h.) ennek oka az, hogy az aratás és szüret ezen időre esett; ezen vélemény szerint a törvényszéki szünet

d) Nem volt szabad a törvényszék elé idézni a völegényt 7 nappal a házasság előtt és 14 napig annak utána, és az ujonnan született fiúgyermek atyját a születés utáni nyolczadik napra. ⁹⁾

19. §. Törvény szerint a hivatalos órák rendszeren a bevégzett reggeli istentisztelettől délig tartottak; ¹⁰⁾ de a délelőtt megkezdett tárgyalások délután is folytathatók voltak, ha a Mincha-imára még idő maradt. Délután a Mincha-ima előtt ¹¹⁾ pedig, és annál kevésbbé az éj beálltával, nem volt szabad a tárgyalást kezdeni; csak a már tárgyalásban levő perekben volt megengedve ítéletet még éjjel is hozni. ¹²⁾

20. §. Eredetileg a bírák fizetést nem huztak, mert vallásos törvénynek tekintették az igazságszolgáltatást ¹³⁾ és csakis az időmulasztásért követelhettek mind a két féltől egyenlően viselt megfelelő kárpótlást. ¹⁴⁾

De minthogy az idő folyamával a szükségletek szaporodtak és a kereset nehezebbé vált, az határoztatott, hogy a bírák, noha igen csekély, de biztos évi fizetést huzzanak a község pénztáráról. ¹⁵⁾

az egész Tisri és Nissán havára terjedt. A rómaiaknál is az aratás és szüret ideje alatt törvényszéki szünet volt. (Rein 884. l.; Hollweg III. k. 188. l.) Sziván havában a heti ünnepet és az ezt megelőző napot kivéve, nem volt szünet. Alfászi és Maimonides ellenben azon véleményben vannak, hogy a szünet oka a nagy ünnep volt, mert az azokra való előkészülés hosszabb időt vett igénybe, és hogy épen azért a szünet a hónap kezdetétől fogva, csak az ünnepek végéig tartott. De az ezen hónapokban való törvényszéki tárgyalások tilalma csak azokra vonatkozott, kik a törvényszék helyén kívül laktak. (V. ö. Szmá Chos. Misp. 6 jegy; Móed Kátán 14 b; Maim. Jom Tov. 7 f. 12. §. Orach Chájim 545 f. 10. §.) Ezen hónapokban szabad volt későbbi időre is idézéseket szétküldeni; a beperesített köteles volt pontosan megjelenni.

⁹⁾ Knészeth hágdolá; Chosen Misp. Bet Josef 2. §.

¹⁰⁾ Sabbát 10 a; Maim. Szyh. 3 f. 1. §. Chos. Misp. 3 f.

¹¹⁾ Sabbát 9 b; Orach Chájim 232; Chos. Misp. 5 f. 4. §.

¹²⁾ Szyhedrin 32 a; Maim. Szyh. 3. f. 3. §. 11 f. 1. §. Chos. Misp. 5 f. 2. §. A rómaiaknál a hivatalos órák délelőtt kezdődtek és a nap lemenetelig tartottak. A beálló éj elválasztotta a feleket. A császárság idejében a tárgyalások a 2-ik órától fogva a 10-ik óráig folytak. Rein 884. l. Hollweg III. k. 188 l.

¹³⁾ Bechórót 29 a; Maim. Szyh. 23 f. 5. §. és 21 f. 1. §. Chosen Mispát 9 f. 5. §.

¹⁴⁾ Ketubót 105 a; Maim. Szyh. 23 f. 5. §. Ch. Misp. u. o.

¹⁵⁾ Tur Chos. Misp. 9 f. 3. §.

Szigoruan meg volt tiltva nagy díjakat a törvényszék irnokai és szolgálai számára követelni; ¹⁶⁾ perköltségekről tehát szó sem lehetett.

¹⁶⁾ Sabbát 56 a; Maim. és Chos. Misp. a. i. h. A régibb római törvényszéki rend szintén nem tudott semmit perdíjakról és a perköltségekben való elmarasztalásról. A császárok alatt életbe lépett irodai intézmény és a végrehajtók nagy számának fentartása czéljából — kik épen nem a legtisztességesebb módon jártak el — továbbá a bírák fizetése végett behozatott perdíjak nagy költségeket idéztek elő, ennél fogva a perköltségek ezentul a törvényhozásnak fontos tárgyát képezték. (Heffter 269. és 270. l.) Ha a római magistraturát a zsidó törvényszéki személyzet lényegével összehasonlítjuk, bizonyos szembetűnő különbségekkel találkozunk és az, a mit Hoffa-Bojesen (39. l.) mint a római és az ujkor magistraturája közti különbséget kiemel, itt inkább alkalmazható. Jóllehet, eleinte a hivatalok a rómaiaknál ép oly kevésbé szolgáltak a hivatalnokok eltartására, mint a zsidóknál, hanem minden fizetés nélkül csak tiszteletnek (honores) tekintetek, mégis már a köztársaság későbbi idejében a visszaélések következtében a tartományok kormányzása igen jövedelmezővé vált, még nagyobb mértékben pedig a császárság alatt. Igen fontos különbség forog fenn a római és a zsidó intézmények közt a hivatal tartamára nézve. A köztársaság alatt csak egy évig tartott, a zsidóknál ellenben élethosszigban nevezték ki a bírákat. A római állam továbbá a hivatalnokok specialis képzettségére nem igen volt tekintettel, t. i. minden előleges képesítési vizsgálat nélkül töltötték be a hivatalokat. Igy p. o. a praetor választásánál nem vették szemügyre a jelölt jogismereteit; ha ezekkel nem birt, későbbben az assessorokhoz kellett felvilágosítás végett fordulnia. (V. ö. Hoffa-Bojesen 39. és 40. 45. l. és Rein 39. l. stb.) A zsidó törvény ellenben alapos szakismereteket követelt. Végre még azon különbség emelendő ki, hogy míg Judäában a felső törvényszék nevezte ki a hivatalnokokat, addig Rómában Tiberius idejéig maga a nép választotta a magistrátusokat, (Hoffa 40. l.) és hogy későbbben az összes birodalmi hivatalnokok a császár által a tartomány-főnökök felterjesztése folytán neveztetek ki. V. ö. Hollweg III. k. 35. l. Németországban a birói hatalom, a legrégebb alkotmány szerint, a népgyülekezet birtokában volt; de már jókor átment a királyra, ki azt vagy maga, vagy hivatalnokai által gyakorolta. A birodalom-egység idejében az igazságszolgáltatást, vagy közvetlen a császár nevében, vagy annak megbízásából, vagy császári kinevezés folytán, gyakorolták. Heffter 36. és 39. l.

MÁSODIK RÉSZ.

A felek képviselőtéről a bíróság előtt.

I. Fejezet.

A felperes képviselőtéről.

21. §. A felperes rendszerint személyesen köteles volt a törvényszék előtt megjelenni és jogügyét előadni; jogvédő nem képviselhetett; ¹⁾ a talmudikus jog azonban már megengedi, hogy a felperes megbizottját küldje a törvényszékhez. ²⁾

¹⁾ Chosen Mispát 17 f. 6. §.; v. ö. Szmá, 14. jegyzet.

²⁾ A felhatalmazó (mandans) מרשה-nak, a felhatalmazott (mandatus) מורשה-nak és a meghatalmazás (mandatum) הרישאה-nak az utóbbi אורכתא-nak is neveztetik. Bábá Kammá 70 a. Nem szabad azt felcserélni אורכתא-vel (Bábá Kammá 112 b. és a. i. h.), a mi végrehajtási ítéletet jelent. Az אורכתא szó jelentőségéről v. ö. Rási Sebúót 33 b. Alfászi Bábá Kammában (70 a)-is אורכתא-t olvas אורכתא helyett. Áséri Bábá Kammában אורכתא-t és Sebúótban אורכתא-t olvas, mire már Pilpulá Chárifta (Sebúót 28. §.) figyelmeztet. Az Aruch szintén אורכתא-t használt; Bábá Kammá mindakét helyet idézi אורכתא szó alatt, a minek oka talán az, hogy az Aruch nézete szerint אורכתא alatt a hitelező abbeli törvényszéki felhatalmaztatása értendő, hogy az adós birtokában levő vagy tőle eladott javakat letartóztathassa. אורכתא a szerint tehát szintén felhatalmazás, jóllehet nem a féltől eredő, mint Bábá Kammá 70 a-ban. De az Aruch ezen nézete sok ellenvetésre talált; אורכתא alatt csak azon okmányt akarják érteni, a mely a hitelezőt arra hatalmazza fel, hogy kitudja, hogy az adósnak vajjon voltak-e valaha javai, és hogy eladta-e azokat; csak ezután adatott ki neki a végrehajtásra való meghatalmazvány, az ugynevezett גירפא. (V.

22. §. A felhatalmazás okirat által volt meg adandó, melyben a következő formulának kellett bennfoglalva lennie : „Mennj, perelj, győzz és foglalj.“ ³⁾ A meghatalmazottnak oly jogerejű cselekvényt kellett végrehajtania (קנין), mintha a per tárgya ő neki birtokába átadatott volna. ⁴⁾

23. §. A meghatalmazott a meghatalmazóhoz úgy viszonylott, mint a megbizott (שליה) a megbizóhoz (משלה). ⁵⁾ Ha az alperes elítéltetett, a meghatalmazott köteles volt a peres tárgyat a dominusnak visszaadni; nem állott jogában azt magának megtartani. ⁶⁾

A meghatalmazó pedig köteles volt a meghatalmazottnak minden költséget megtéríteni és őt egyáltalában kárpótolni. ⁷⁾

Meghatalmazványokat asszonyok és rabszolgák is átvehettek, a meghatalmazó rabszolgái kivételével. ⁸⁾

ő. lejjebb a végrehajtásról szóló fejezetet.) Az אורכתא tehát nem meghatalmazás, és merően különbözik az אורכתא vagy אורכתא-^ה-tól. Nagyon fel-tűnő, hogy sem az Aruch kiadói, sem a többi lexicographusok nem utaltak az אורכתא és az אורכתא közti különbségre.

³⁾ Bábá Kammá 70 a; Maim. Sluchim 3 f. 1. §; Chos. Misp. 122 f. 4. §. אורכתא דלא כתיב ביה זיל דון וזכי ואפיק לנפשך ליה ביה מששא.

⁴⁾ Maim. és Chos. Misp. a. i. h.; v. ö. Sákhu u. o. 13. jegyz. Megjegyzem, hogy Maim. nézete szerint a talmudikus jog értelmében meghatalmazás csak akkor adathatott, ha a perben forgó tárgy vagy ingatlan, vagy olyan ingó javakból állott, melyek másnak birtokába mehettek át, mint p. o. egy tárgy, melynek átvételét az ellenfél nem tagadta, vagy pénzbeli adósság, melyről a hitelezőnek kötlevele volt. Mindezen esetekben a meghatalmazott köteles volt, a birtok megszerzésére való törvényes cselekvényt végrehajtani. Ha ellenben az ellenfél a perben forgó tárgy átvételét tagadta (מטלטלי דכפריה), a meghatalmazás csak a Gaonim egy későbbi rendelete alapján történnhetett. Ha pedig a peres ügy oly követelésre vonatkozott, melyet az ellenfél eltagadott és melyről a hitelező kötlevelel nem birt, akkor a Gaonim rendelete szerint sem lehetett meghatalmazványt adni. R. J. Tám és Áséri nézetei szerint az utóbbi esetben még talmudikus jog szerint is lehetett okmány és קנין סודר által felhatalmazni. Ez utóbbi nézet általánosan helyesnek elfogadtatott. (V. ö. Bábá Kammá 70 a; Tószefóth és Áséri u. o. és Chosen Mispat 123 f. 1. §.

⁵⁾ Bábá Kammá; Maim. és Chos. Misp. a. i. h.

⁶⁾ Bábá Kammá; Maim. és Chos. Misp. a. i. h.

⁷⁾ Bábá Kammá; Maim. és Chos. Misp. a. i. h. כיון דכתביה ליה כל דמתעני מן דינא קבלתיה עלי שלייה שוי.

⁸⁾ Báál hatrumót 50 f; v. ö. Gedule Trumá u. o. Római jog szerint asszonyok (feminae) csak bizonyos megszorítások mellett vehették át a felhatalmazást. A legis actiones idejében a feleknek személyesen kellett megjelenniök

25. §. A felhatalmazott nem volt jogositva a meghatalmazást más személyre átruházni, hacsak erre határozottan fel nem hatalmaztatott.⁹⁾ A meghatalmazás megszűnt annak a felhatalmazó által történt visszavétele,¹⁰⁾ valamint más felhatalmazott kijelölése

a törvényszék előtt, hogy a kiszabott ünnepélyes szavakat mondják; képviseltesök csak kivételesen, specialis esetekben, volt megengedve. Csak a formularis perekben volt a képviselő megengedve. A képviselőket cognitorok- vagy procuratoroknak nevezték, még pedig cognitornak azt, a ki a törvényszék helyén jelen levő fél nevében annak ügyeit a tőle nyert megbízás szerint képviselte. A képviselő választása a törvényszék előtt az ellenfél jelenlétében és bizonyos formula kimondása mellett történt. A cognitor az ő fölhatalmazójával: a dominussal egy személyt képezett; minden megbízást ennek a részére, és nem a maga számára fogadott el. Procuratornak ellenben eredetileg az neveztetett, ki egy távollevő személy megbízásából, annak vagyónáról vagy ügyeiről gondoskodott, és az által annak valóságos képviselőjévé vált, és főképen a távollevő pereit is folytatta. A procurator viszonya a dominus litis-hez fölhatalmazási viszony volt, tehát megbízást és annak a procurator által való elfogadását tételezte fel. (Heffter 120. l.) Mielőtt azonban a törvényszéknél valaki procuratorul fölléphetett, a saját személyére nézve az ellenfélnek bizonyosságot kellett adnia, mi a felperes részéről „ratam rem dominum habiturum“ „igéretéből állott.“ (Heffter 123. l.) „A procurator a dominus joga alapján és annak nevében azt követel, hogy az alperes az ő javára ítéltesse el; de köteles volt azt, a mit a per által nyert, a dominusnak átszármasztatni.“ (126. l.) „Az officium procuratoris ingyenes hivatal volt, csak a költségek megtérítését követelhetette még azon összegből is, melynek fizetésére az ellenfél elítéltetett, ha a dominus nem volt fizetőképes.“ (127. l.) „A régibb német perrendtartás szintén azon szabályt állította fel, hogy a peres fél ügyét minden körülmények közt személyesen a törvényszéknél képviselje; jogvédők csak igen ritkán, rendszeren csak magas rangú személyek számára rendeltettek. Minél nagyobb volt az idegen jog befolyása, annál inkább terjedt a kellő felhatalmazványokkal ellátott jogvédő (Klagebote, Klageführer, Anwalt- vagy procuratornak hitták) általi helyettesítés.“ (Heffter 129. l.) „A ki egyszer a meghatalmazást elfogadta, többé vissza nem léphetett. A dominus causaenak azonban jogában állott a tárgyalásoknál jelen lenni.“ (Heffter 130. l.)

⁹⁾ Alfászi Bába Kammá; Chos. Misp. 123. f. 4. §. A római és a német jog szerint a felhatalmazottnak csak a litis contestatio előtt nem volt jogában mást felhatalmazni, annak utána azonban meghatalmazását határozott engedély nélkül is ruháztatta másra. V. ö. a. 8. jegy.

¹⁰⁾ Chos. Misp. 122. f. 3. §. (V. ö. Aséri Báb. Kám. és Sakh 122. f. 9. jegy.) Római jog szerint az csak a litis contestatióig történhetett, azon túl pedig és causa cognitában csak bizonyos feltételek mellett (Heffter a. i. h. 125. l.) A német jog szerint a meghatalmazás visszavételét a törvényszéknek és az ellenfélnek tudomására kellett hozni, máskülönben érvényét

által.¹¹⁾ Ha a felhatalmazó meghalt, a meghatalmazás megszűnt ha a vitás ügy adósságra vonatkozott, de nem ha ingatlan vagyont, vagy olyan tárgyat illetett, mely törvényes cselekvény által (קנין) másnak átengedhető volt, és ha a felhatalmazott azt a meghatalmazás átvétele alkalmával valóban végre is hajtotta.¹²⁾

26. §. A felhatalmazott nem volt feljogosítva az ellenféllel egyezkedésbe bocsátkozni vagy annak a követelés egy részét önszántából elengedni, hanem kötelessége volt a pert a felhatalmazó érdekében végig folytatni; kivéve, ha a meghatalmazásban a kiegyezésre vagy a követelés egy részének elengedésére való joggal határozottan felruháztatott.¹³⁾

27. §. A férj feleségének törvényes képviselője volt; nem volt szüksége külön meghatalmazásra, sem azon javakra nézve, melyek hozományát képezték és mint u. n. „vasas barom“ (נכסי צאן ברזל) adattak át, sem pedig azokra nézve, melyek jövedelmet hajtanak és melyeknek csak haszonvételével birt (נכסי מלוג). Ha az utóbbiak azonban nem voltak jövedelmesek, akkor a férjnek mint minden más idegennek meghatalmazásra volt szüksége.¹⁴⁾

28. §. Osztatlan örökösök, továbbá valamely társaság tagjai, az érdektársak nevében külön meghatalmazás nélkül is perelhettek.

megtartotta a mit a felhatalmazott, noha meghatalmazása vissza vétetett, véghez vitt. (Heffter a. i. h. 131. l.)

¹¹⁾ Chos. Misp. 122. f. 3. §. v. ö. Szmá 9. jegy. és Sákch 14. jegy. De ha a felhatalmazó abbeli szándékát ismerték, hogy csupán azért bizta ügyét még egy másikra, hogy ez az elsőt, ha az ügyben el nem járhatna, helyettesitse, az elsőnek meghatalmazása nem szűnt meg. (u. o.)

¹²⁾ Arra nézve, hogy vajjon a felhatalmazó halála a meghatalmazást felfüggesztette-e, a tudósok nem értenek egyet. v. ö. Sákch Chos. Misp. 122. f. 5. és 6. jegy. A rómaiaknál is megszűnt a meghatalmazás a meghatalmazó halálával, valamint a németeknél ha a litis contestatio még nem ment végbe; ezen okból követeltett, hogy a felhatalmazó a meghatalmazást mind a maga, mind örökösei nevében állítsa ki (Rein 132. l.)

¹³⁾ Nimuke Jozsef Bábá Kammá; Chos. Misp. a. i. h. 5. §. T. i. elvül szolgált. לחקוני שדרתיך ולא לעותי. Felhatalmaztalak, hogy használj nekem, de nem hogy árts.

¹⁴⁾ Gittin 48 b; Maim. Selúchim 3 f. 4. §. Eben Háézer. 85 f. 4. §. Megjegyzem, hogy ama jószágokra nézve, melyeknek a férj csak haszonvételével birt (נכסי מלוג) az alperes, ha a per magára a jószágra és nem a jövedelemre vonatkozott. ellenvetést tehetett, és a meghatalmazás előmutatását követelhetette. v. ö. Sákch Chos. Misp. 122 f. 32., 33. és 34. §§.

Az örökös illetőleg a társaság egyes tagjai nem teheték későbbben azon ellenvetést, hogy ők az ügyet sokkal jobban képviselhették volna. Ez azonban csak akkor állott, ha az érdektársak a per folyama alatt a törvényszék helyén jelen voltak; de a távollévők azon ellenvetéssel igen is élhettek és épen ezen okból az alperes fel is volt jogosítva a távollévők meghatalmazásának felmutatását követelni. ¹⁵⁾

II. Fejezet.

Az alperes képviseléről.

29. §. Az alperes nem volt feljogosítva magát meghatalmazott által képviseltetni és ellenvetéseit ezáltal a törvényszéknek előterjesztetni, kivéve, ha abba felperes beleegyezett. ¹⁾

30. §. Kiváló tiszteletben álló nők, kiknek méltóságával nem fért össze alperesekül a törvényszék előtt megjelenni, továbbá nagy tudósok a kiknek életfeladata a tóra tanulmányozása volt (תלמידי חכמים שתורתן אומנתן) arra való tekintettel, hogy defensor kirendelése nem volt megengedve, azon kedvezményben voltak részesíthetők, hogy törvényszéki irnokok azoknak lakására kül-

¹⁵⁾ Ketubóth 94; Maim. Selúchim 3 f. 3. §. Chos. Misp. 122 f. 9. §. A római jog szerint mind az atyai hatalom alatt mind az azon kívül álló gyermekek, továbbá szülők, fivérek, sógorságban levők és szabadon bocsátottak valamint a férj is, rokonaik érdekében meghatalmazás nélkül mint vádlók felléphettek vagy a védelmet elvállalhatták. (Heffter 122. és 123. l.)

¹⁾ A jeruzs. talmudban (Szynh. II. f. 1. §.) az alperes képviselője אנטלר-nak (felhatalmazott, képviselő) nevezetik; ezen hely magyarázatára nézve a tudósok nézetei eltérnek egymástól; némelyek azt akarták ebből következtetni, hogy az alperesnek jogában állott magát felhatalmazott által képviseltetni; mások ugyanezen helyből azt vélték bizonyíthatni, hogy az alperesnek személyesen meg kellett jelennie a törvényszék előtt. Ezen nézet törvénynyé emeltetett még pedig több okból; a legfontosabb ok az, hogy az alperes szégyenből kevésbé fog uerni felperessel szemben hazug ellenvetéseket tenni, mint a felhatalmazott, kivel szemben a bíró tehát nem juthatna oly könnyen az igazság nyomára. (v. ö. Áséri és R. Niszim Sebúóthhoz való magyarázatát 4 f. Tur és Beth Joszef Chos. Misp. 124 f. A római és a német jog szerint az alperesnek meg volt engedve magát felhatalmazott (defensor: által képviseltetni, de biztonságot

dettek, hogy felperes jelenlétében az ellenvetéseket jegyzőkönyvbe iktassák és ezt a törvényszék elé terjeszék. ²⁾)

(satisdatio) kellett adnia; a római császárság későbbi idejében azt az alperesnek sub hypotheca suarum rerum azon ígérettel, kellett tennie, hogy az ítélet hirdetésére személyesen megjelenik, és hogy ennek magát aláveti. (Heffter 123. és 128. l.)

²⁾ R. Áséri Sebúót 4 f. 2. §. R. Alfászi nevében; R. J. Migás Chos. Misp. 124 f.

KÖNYVTÁR
OR. ZSÉ
Könyvtára

HARMADIK RÉSZ.

A birói eljárás megindításáról.

I. Fejezet.

Idézés, határnap és halasztás.

31. §. Minden perben fel- és alperest különböztettek meg (בית דין vagy בוען és נהבע vagy נטען). A feleket (בעלי דין) perelőknek nevezték. Felperes megindította a támadást és élő szóval a törvényszéktől az alperes megidézését követelte.

32. §. Az idézés a törvényszéki szolga által történt (שליח) és בית דין vagy הומנה vagy דקסא-nak neveztetett. ¹⁾ Az idézést vagy élő szóval vagy írásban adták tudomására az alperesnek. ²⁾ Az idézés mindkét neme csak az egész törvényszéki collegium vagy a törvényszéki elnök nevében történhetett; ³⁾ de ha az idézés rendes törvénynapon történt, az alperes egy egyesbíró nevében is a törvényszék elé volt idézhető. ⁴⁾ Az írásbeli idézés költségeit felperesnek kellett fedeznie. ⁵⁾

¹⁾ Bábá Kammá 112 b; 113 a; Maim. Szynh. 25. f; Chos. Misp. 11. f. 1. §.

²⁾ Kiddusin 70 a; Gittin 88 a; v. ö. Rási a. i. h.

³⁾ Szynh. 8 a; Maim. Szynh. 25. f. 1. §; Chos. Misp. 11. f. 2. §.

⁴⁾ a. i. h; v. ö. Beth Joszef Tur Chos. Misp. 11. f. Az írásbeli idézés aláírását illetőleg nem volt szükséges, hogy a bírák mint más okmányokat, ugy ezen okmányt is a végén aláírják; elegendő volt, ha az okmány oldalára irták neveiket. Gittin 88 a; Beth Joszef Chos. Misp. 11. f; v. ö. Chos. Misp. 45. f. 1. §.

⁵⁾ Sákch Chos. Misp. 11. f. 2. jegyzet.

33. §. Mielőtt az alperes a perbe bocsátkozott, felperes részéről emelt igények részletesebb meghatározását követelhetette; mert egy részről nem volt kizárva, hogy a követelés jogosultságát elfogja ismerni és az által minden további törvényszéki eljárást fölöslegessé tenni; más részről épen az által készülhetett elő a perre, hogy a támadást, ha alaptalan, visszautasíthassa.⁶⁾

⁶⁾ Sákch Chos. Misp. II. f. 1. jegyzet. A régi római jog értelmében, mely szerint a per előbb a magistratustól (praetor) in jure és későbbben a bíró által in iudicio tárgyalatott, az alperest nem a praetor, hanem maga a felperes idézte a praetor elé. A XII. tábla által biztosított in jus vocatio-ra való jogot szükség esetén kényszerrel is gyakorolhatta (Hollweg II. köt. 197. l.) Az alperesnek azonnal kellett felperest a „jus“-ba követnie, vagy neki biztosságot adnia arról, hogy a kiszabott napon ott meg fog jelenni. (Heffter 275. l.) Ha a per az első személyes megjelenés alkalmával nem döntetett el, vagy egyáltalában tárgyalásra nem bocsáttathatott, ugynevezett vadimonium köttetett, t. i. mindakét fél megígérte, hogy határozott napon újra megjelenni és erről biztosságot adott egymásnak (Heffter 276. l.) De nem sokára általános szokássá lett, hogy az önkényes vadimonium általi in jus vocatio helyett már az első határidő is a praetor által lön meghatározva. Ez által lehetségessé vált alperesnek alaposan előkészülve a praetor előtt megjelenni, és ezen eljárás sokkal jobban is illett a művelt osztályokhoz, mint az előbbi meglepő s udvariatlan fellépés az utcán (Hollweg II. k. 198. l.) Marcus Aurelius idejében a litis denuntiatio hozatott be, t. i. egy törvényszéken kívüli, az alpereshez vagy annak képviselőjéhez személyesen intézett tanúság- és aláírással hitelesített (testatio) hirdetése a pernek, mely azután törvényesen megállapított napon a törvényszéknél megkezdődött. (Hollweg II. k. 201. l.) Constantinus idejében is, továbbá a Theodosiusi codex szerint, a litis denuntiatio, noha némi módosításokkal, megtartatott. (v. ö. Hollweg III. 233. és a kk. II.) Justinianus compilatiójában ezen eljárásra többé nem találunk, a per megindítása inkább írásbeli libellus által történt. Felperes átadta a törvényszéknek a vádiratot (libellus conventionis), hogy ez végrehajtó által az alperessel megismertessék, és ez nyilatkozás végett a törvényszék elé idéztessék. A vádiratban a felperestől érvényesített vádolási jognak kellett tartalmaztatnia. A felperesnek azt alá kellett írnia és ha maga írni nem tudott, helyette egy tabularius írta alá. Erre a bíró rendelete következett, mely a vád elfogadását és a további eljárás elintézését, vagy pedig mind a kettőnek visszautasítását tartalmazta. Ha a kereset elfogadtatott akkor maga ezen rendelet az alperes idézésének tekintetett (admonitio, citatio), mely vagy csak élő szóval a törvényszék végrehajtójára bízott, vagy egy a libellushoz fűzött subscriptio által, magasabb rangú személyeknek írásbelileg adatott tudtára. A vádirat átszolgáltatása, valamint az alperes idézése, a törvényszék végrehajtója által történt, a ki az alperestől a) a perben

34. §. A hol határozott törvénykezési napok voltak, ott a tárgyalás ezek egyikén tartatott; ⁷⁾ a hol ilyenek nem voltak, csak a törvényszabta napokon lehetett tárgyalást rendezni. A nap választásánál tekintetbe kellett venni, vajjon a törvényszéki helyen csak időről időre tartózkodó alperes, ügyei károsítása nélkül, megjelenhetik-e. ⁸⁾

35. §. Ha alperes az idézésnek nem akart engedni és abbeli szándékát a felszólító törvényszéki szolgálival tudatta, a kis átok (גיד) alá vettetett; ha két tanu jelenlétében adott kifejezést ellenszegülő határozatának, arról okirat állítatott ki (פתיחה של שמתה). Ha azonban csak a törvényszéki szolga előtt nyilatkoztatta ki ellenszegülését, a kis átok ugyan kimondatott fölötte, de okiratot csak akkor állítottak ki, ⁹⁾ ha felperes az okirat kiállításáért járó költségek fedezésére hajlandónak nyilatkozott. ¹⁰⁾

36. §. Ha az alperes minden nyilatkozás nélkül és daczára annak, hogy a törvényszéki helyen jelen volt, az idézésnek nem engedett, a lejárt határnapra következő napon a kis átok alá vettetett. ¹¹⁾

forgó tárgy összegéhez mért járulékot b) egy aláírásával ellátott írásbeli a vád alapjára vonatkozó és esetleges ellenérveket tartalmazó, a kereset vételéről keltezett ellennyilatkozatot, és végre c) biztosítékot kapott. Ha az alperes a biztosítékot megadni nem tudta vagy nem akarta, a realicatio (exhibitio, deductio) következett be, azaz köteles volt alperes a végrehajtót követni, a kinek őrizete alatt a per állott, vagy pedig börtönbe jutott. (Hollweg III. k. 342. l. köv.) A német törvényszékeknel a vád felterjesztése ős idők óta írásbeli libellus által történt. Csak abban különbözött a régi perrendtartás, hogy a törvényszék némely helyen egy a felperes által nem tüzetesen okadatolt javaslatra is, vagy csak pusztá feljelentésére alperes idézését elrendelte; a rendes kereset előterjesztése azonban csak azután, még pedig alperes jelenlétében történt, míg más helyeken felperes már előzetesen volt köteles okadatolt keresetet benyújtani és csak ennek utána tudositották az alperest és rendelték el a tárgyalást. Később szokássá vált, hogy felperes előzetesen már okadatolt libellust adott be alperes távollétében, ezen kívül pedig némelykor a tulajdonképeni kereseten kívül még az alrendelendő idézés, a kereset közlése és a további eljárás tárgyában külön folyamodványt nyújtott be (Heffter 312. l.)

⁷⁾ Chosen Mispát 11. f; Szmá 1. jegy.

⁸⁾ Chos. Misp. u. o. Szmá 3. jegy.

⁹⁾ Bábá Kammá 112 b; Maim. Szynh. 25. f. 8. §. Chos. Misp. 11. f. 1. §.

¹⁰⁾ Szmá Ch. Misp. 11. f.

¹¹⁾ Bábá Kammá 112 a; Maim. Szynh. 25. f. 8. §; Ch. Misp. 11. f. 1. §.

37. §. Ha az alperes üzlete, annak a törvényszéki helytől való gyakori távollétét megkívánta és azért nem jelent meg, más napra idéztetett; ha másodszor sem jelent meg, még egy harmadik és utolsó tárgyalási nap határoztatott; ha akkor sem engedett az idézésnek, a harmadik határnap lejártá után az átok kimondatott fölötte és okirat állíttatott ki. ¹²⁾

38. §. Ha az alperes hosszabb elhalaszthatatlan utra készült, úgy hogy nagy kárszenvedés nélkül a határnapon meg nem jelenhetett, köteles volt azt jókor a törvényszéknél bejelenteni és halasztást kérni, a mit meg is adtak neki. Ha azonban nem jelent meg, sem nem értesítette a törvényszéket akadályoztatásáról, ellenszegülőnek (contumax) tekintetett és átokkal sujtatott. ¹³⁾

39. §. Rendesen maga a törvényszéki szolga adta kézbe az

¹²⁾ Bábá Kammá Maim. és Chos. Misp. a. i. h; v. ö. Móéd Kátán 16 a; Maim. Talm. Tórá 6. f. 14. §. Jóre Déá 334. f.

¹³⁾ R. Jozsef Kolon Resp. 11; Chos. Misp. 11. f. 1. gloss. A kis és a nagy átok lényegéről és hatásáról (נידון וזריח) v. ö. Móéd Kátán 15 a; Maim. Talm. Tórá 7 f. 25. §; Jóre Déá 334 f. 2. §. Az átok inkább vallás, mint jogbüntetésnek, inkább erkölcsi mint polgári büntetésnek tekintendő. Hogy az ellenszegülővel szemben ezen kényszerítő eszközzel éltek, ez a jogfogalmának mozaiko-talmudikus felfogásán alapszik. Mozaiko-talmudikus tan szerint az igazságszolgáltatás Istennek, a legnagyobb igazságnak, tiszteletével azonos. Jogtalanságot elkövetni Isten, a jog kútfeje, elleni vétkeknek tartatik; a jogtan a vallástan lényeges részét képezte, a törvényszék Isten nevében szolgáltatta az igazságot. Az ellenszegülő tehát az isteni akarat áthágójának tekintetett és engedetlensége által súlyos bünt követt el. azért oly eszközökkel kellett irányában élni, a melyek vétkét emlékezetébe hozták, hogy a törvényszék előtt bánatosan jelenjék meg és magát az ítéletnek alávesse és az átok feloldását kérje. Egészen másképen volt ez a rómaiaknál és a németeknél; ezek nem voltak tekintettel az engedetlen erkölcsi javulására, csak oda törekedtek, hogy a felperes kielégítessek; épen ezen okból más kényszerítő eszközökkel is éltek az ellenszegülővel szemben. A felperesnek az alperes vagyona átadatott azon felhatalmazással, hogy azt adassa el, ha az alperes szándékosan elrejtőzködött (fraudationis causa). Más esetekben t. i. ha nem fraudationis causa rejtőzködött, az alperes vagyona szintén átadatott a felperesnek, de csak biztonság de nem eladás végett. Sőt háromszori hirdetvényes felhívás után, még alperes távollétében is hozatott ítélet. Ugyanaz történt ha az alperes a litis contestatio után nem jelent meg. (A contumacia különféle esetéről v. ö. Heffter 343—349. l.) A régi németeknél szintén azt találjuk, hogy az ellenszegülő alperes átokkal sujtatott,

alperesnek az idézést; ha ez azonban elutazott, de a kézbeadás napján még haza tért, a törvényszéki szolga küldetésével az alperes szomszédjainak egyikét bizhatta meg azzal, hogy ez az alperest hazaérkezése után az idézésről értesítse. ¹⁴⁾

40. §. A törvényszéki szolgának nem kellett elismervény arról, hogy az idézést az alperesnek átszolgáltatta; biztak benne, hogy kötelességét teljesítette. A törvényszéki szolgán elkövetett sérelem vagy bántalom súlyosan lett büntetve. ¹⁵⁾

41. §. A kimondott és okirat (פְּטִיחָה) által megerősített átok csak akkor függesztetett fel, ha az ellenszegülő a törvényszék előtt a tárgyalásra megjelent. Azon pusztá ígéret, hogy meg fog jelenni, nem volt elegendő. Azonnal az átok felfüggesztése után az arra vonatkozó okirat is megsemmisítettett. ¹⁶⁾ Az írnoki díjat a bűnös alperesnek kellett fizetnie. ¹⁷⁾

42. §. A talmud utáni időben az ellenszegülő ellen új kényszerítő eszközöket használtak, t. i. megszüntettetett az alperes lakhelyén az isten tisztelet, és nem tartatott meg előbb, míg az alperes az idézésnek nem engedett. Ezen kényszerítő eszköz által az alperes általános megvetés tárgyává lett; azt remélték, hogy ezáltal, valamint a községnek reá gyakorolt hatása következtében, inkább fog engedelmeskedni és a törvényszék előtt meg fog jelenni. ¹⁸⁾

¹⁴⁾ Bába Kammá 113 a; Maim. Szynehedrin 25. f. 10. §. Chos. Misp. 11. f. 3. §.

¹⁵⁾ Bába Kammá 112 b; Maim. u. o. 5. §. és Talmud Tóra 6. f. 14. §; Chos. Misp. 11. f. 1. §; v. ö. Kidusin 12 b; 70 b; Chos. Misp. 8. f. 5. §; Jóré Déá 334. f. 43. §.

¹⁶⁾ Bába Kammá 113 a; Maim. Szyneh. 25. f. 8. §; Ch. M. 11. f. 4. §.

¹⁷⁾ Bába Kammá 112 b; Maim. u. o. Chos. Misp. 11. f. 4. §.

¹⁸⁾ Kolbó 117; Dárke Móse, Tur Chos. Misp. 11. f. 3. jegy. Beér Hágólá Jóré Déához 334. f; Szmához 11. f. 17. jegy Mágén Ábrahám 339. f. 3. jegy. — Ezen intézmény idejéről, valamint szerzőjéről nem lehet biztosat állítani; minden esetre igen régi volt; már a X-ik században gyakorolták. R. Gerson Meór Hágólá (szül. 960 kör. meghalt 1028-ban) szükségesnek tartotta a nagy átok (פְּטִיחָה) fenyítése mellett elhatározni, hogy a nyilvános isteni tisztelet az ellenszegülő által látogatott imaházban csak akkor szüntető meg, ha az alperes 3-szor idéztetett és makacosságában megmaradt; de ezen esetben is kezdetben csak a hétköznapokon tartott isten tiszteletet lehetett megszüntetni, szombat és ünnepnapokon pedig nem; csak akkor, ha az istentisztelet hétköznapokon háromszor eredménytelenül szüntetőtett be, a hely összes templomaira és mind szombatok- mind

II. Fejezet.

A felhívási perről.

43. §, Felperes jogában állott az alperest a per elfogadására kényszeríteni, de senkit sem lehetett a beperlésre kényszeríteni. Azonban voltak esetek, melyekben a törvénytörő valakit a kereset benyújtására felhívhatott (provocatio). Ez esetek a következők.

a) Ha A. azzal kérkedett, hogy B. neki adóslevélben elismert bizonyos összeggel tartozik, B. azt követelhetette, hogy a törvénytörő A.-nak kötelességévé tegye, hogy őt beperelje és követelésének jogosultságát bebizonyítsa, más különben pedig örök hallgatásra ítélje. ¹⁾

b) A jótálló a hitelezőtől követelhetette, hogy az egyenes adóst beperelje: először ha a fizetés ideje már lejárt volt; másodsor ha a jótálló készen nyilatkozott, hogy azon esetben, ha a tárgyalás a hitelezőnek sok fáradságába kerülne, ő maga fogja a keresetet benyújtani és őt képviselni. ²⁾

ünnepnapokra is kiterjesztetett a tilalom. (V. ö. erről a fentebb említett forrásokat). Hogy ezen kényszerítő eszközzel valóban éltek, arról tanuskodik Silté Hágiborim Alfászihoz (Szyrh. 3. f.) T. i. azt említi, hogy nyilvános istentiszteletnek ilyféle beszűntetése következtében (nem olvasták fel tehát a tórából a heti szakaszt) a következő szombaton a múlt heti szakaszt is telolvasták. — Ulm városában is beszűntették az istentiszteletet a XV. században egy ellenszegülő miatt. (V. ö. R. Jakab Weil 147. resp. továbbá Báál Háitur 31. l.; R. J. b. Séset 148. és 176. resp.) Hozzá kell tennem, hogy Silté Hágiborimból kitetszik (Szyrh. 3. f.), hogy azon esetben is, ha a község törvénytörőket nem akart kinevezni, használhatták ezen eszközt, hogy ilyképen kényszerítsék a községet a törvénytörő kinevezésére.

¹⁾ Báál Háitur 31. l.; Szmá Chosen Mispát 24. f. 12. jegy. Annak oka az, hogy a talmudikus jog szerint az adós ingatlan vagyona a kötelevével bíró hitelezőnél (מלוה בשטח) oly módon van elzálogosítva, hogy azon esetre, ha az adós nem fizet és a közben ingatlan vagyonát eladta, a hitelező jogában állott az eladott javakból az adósság fizetését folyóvá tenni (נובה ממשעבדי) A. állításának következtében tehát senki sem venné meg B. javait, vagy legalább csak igen olcsó áron, B. tehát nagy kárt szenvedne; innen származik a provocatio joga.

²⁾ Chos. Misp. 131. f. 4. §. Szmá 7. jegy. A német jog szerint a provocatio következő esetekben fordul elő: a) Ha valaki felebarátjáról rossz hírt terjeszt és bizonyos jogtalan igényeket emel ellene. A sértett személy

NEGYEDIK RÉSZ.

Az eljárásáról.

I. Fejezet.

Általános meghatározások.

41. §. A mozaiko-talmudikus jog alapelve a törvényszék előtti egyenjogúság. ¹⁾ E jog nem ismert külön törvényszéket belföldi és külön idegen számára, nem ismert kiváltságos reundekeket és személyeket; nem különböztette meg a gazdagot a szegénytől, mindenki egyenjogu volt a törvényszék előtt. ²⁾ Minden emberről ugyanazon

tehát a törvényszék által felszólíttathatta a bitorlót, hogy igényeit bizonyos még a törvényszéktől meghatározandó napig, mint felperes érvényesítse vagy örökké halgasson (*provocatio lege diffimari*). b) Ha valaki jogának vagy igényeinek érvényesítését elhalasztotta és a másik fél a halasztás által azon veszélynek van kitéve, hogy a kereset ellen a törvényszék engedte eszközökkel idővel többé nem fog élni (*provocatio ex lege contentat*.) Weisske, Rechtslexicon VIII. köt. 532. l. Heimbach sen. Arra nézve, hogy vajjon a jótálló jogában állott-e porvocalni, továbbá a *provocatio* részletesebb meghatározásairól v. ö. az említett lexicon t. s. v. *provocatio*.

¹⁾ Leviticus 24. f. 22. v. משפט אחד יהיה לכם כנר כאורה יהיה. Egy jog legyen köztetek, az idegen valamint a honos számára.

²⁾ (Deuter. 1. f. 14. v.) לא תכירו פנים במשפט כקטן כגדול תשמעון לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא. A törvényszék előtt ne tekintsétek a személyt, a csekélyt és a nagyot hallgassátok meg, ne féljete senkitől, mert Istené a jog.

törvény szerint kellett ítélni, minden per, akár nagy akár kis öszszegre vonatkozott ugyanazon pontossággal és lelkiismeretességgel volt nyomozandó és végrehajtandó.³⁾ A bírónak kötelessége volt a két féllel egyformán bánni; meg volt neki tiltva az egyiket nyújtasabbban fogadni, mint a másikat, vagy az egyiket székkal kínálni, a másikat pedig állva hagyni, vagy az egyiknek teljes szólásszabadságot engedni és a másikat előadásában rövidsége utasítani stb.⁴⁾ Eredetileg meg volt rendelve, hogy mind a két fél a törvényszék előtt álljon; de a törvényszék jogában állott mind a kettőnek széket felajánlani, de csak úgy, hogy a két székek egymás mellett kellett állnia; tilos volt azonban az egyiknek tiszteletbeli helyet, a másiknak ellenben kevésbé tiszteséges helyet rendelni.⁵⁾ Későbbben azonban, a talmud utáni időben, általános szokássá vált mind a két felet leültetni;⁶⁾ de az ítélet kihirdetése alatt állniok kellett.⁷⁾

45. §. A bírónak nem volt szabad az egyik felet a másik távollétében kihallgatni.⁸⁾

Nem volt feljogosítva az egyik fél szavait magyarázni és ezáltal mintegy a védő szerepét játszani, hanem mindegyik félnek személyesen kellett jogügyét előadni, a bírónak hallgatva kellett figyelnie, de nem volt neki megengedve a felek egyikének is értésére adni, hogy mit szóljon.⁹⁾ Sőt abban az esetben, ha az egyik fél csak egy tanut hozott, nem volt szabad a bírónak azt mondani: „hiszen egy tanu nem bir bizonyító erővel,“ hanem az ellenfél ellenvetésére kellett várnia, mert lehetséges volt, hogy ezen egy tanu vallomása is eredményre vezet.¹⁰⁾ Ha a bíró azonban azt vette

³⁾ Szyrh. 8 a; *שיהא הניב עליך דין של פרוטה כדין של מאה מנה*. Ha a peres tárgy a legkisebb összegből is áll, úgy kell eljárnod, mintha nagy összeget illetne.

⁴⁾ Sebúót 30 a; Maim. Szyrh. 21. f. 1. §; Chos. Misp. 17. f.

⁵⁾ a. i. h.

⁶⁾ Maim. a. i. h.

⁷⁾ Sebúót; Maim. és Chos. Misp. a. i. h.

⁸⁾ Szyrh. 8 b; Sebúót 31 a; Maim. Szyrh. 21. f. 7. §. Chos. Misp. 17. f. 5. §.

⁹⁾ Maim. Szyrh. 21. f. 10. §. Chos. Misp. 17. f. 8. §.

¹⁰⁾ Jeruzsál. talmud Szyrh. III. f; Maim. Szyrh. 21. f. 10. §; Chos. Misp. 17. f. 8. §.

észre, hogy akár a felperes akár az alperes ügyének jogosultságát igen is okadatolni tudta és valóban arra törekedett is, de vagy beszélőtehetség hiányából vagy izgatottság következtében képtelen volt kifejezéseit rendezni és magát értelmesen kifejezni, akkor a bírónak külön elővigyázat mellett meg volt engedve, őt néhány szóval támogatni, hogy az képes legyen állításait világosan és érthetően előadni. ¹¹⁾

46. §. Ha ugyanazon törvényszék elé több fél különböző jogügyben ugyanazon napra volt idézve, a peres tárgyra való minden tekintet nélkül rendesen azon felek hallgattattak ki először, melyek előbb jelentek meg. ¹²⁾

De volt mégis néhány kivétel és pedig :

a) Az árva ügyét előbb kellett tárgyalás alá venni mint az özvegyét.

b) Az özvegyé előbbre való volt mint a tudósé (תלמוד הכנס).

e) A tudósé mint a tudatlané, és

d) nőé előbbre való mint férfié ¹³⁾

¹¹⁾ Jeruzsál. talmud Szynh. III. f. 8. §. Maim. Szynh. 21. f. 11. §. Chos. Misp. 17. f. 9. §. — A jeruzs. talmud azt beszéli, hogy R. Hunná (Szura tanintézetének feje, Ráb tanítványa és utóda) ha észre vette, hogy egy fél jogalappal rendelkezik, de ennek előadásához nem ért, néhány szóval úba igazította, és erről azt mondta, hogy annyit tesz; mint a néma száját megnyitni : על שם פתך פוך לאדם v. ö. b. Talm. Gittin 37.

¹²⁾ Szynh. 8 a ; Ch. M. 15. f. 1. §.

¹³⁾ Maim. 21. f. 6. § ; v. ö, Keszeif Misná a. i. h ; Ch. M. 15. f. 2. §. Megjegyzem, hogy a tudós még ha későbbben jelent is meg, elsőbbséggel bírt (a. i. h.). A rómaiaknál is voltak törvényes rendeletek azon sorrendre nézve, melyben az ugyanazon törvényszéknél benyújtott perek voltak tárgyalandók. Német országban így, főképen a birodalmi törvényszékeknél voltak erre vonatkozó határozott rendeletek; ugynevezett kiváltságolt ügyeket kiszemeltek és ezeket előbb tárgyalták. Ide tartoztak a szegények ügyei, továbbá minden sürgős ügy; különben a régiebb ügyek tárgyalása megelőzte az újabbakat. Az országos törvényszékeknél nem követték ezen sorrendet. Az Ernst-Altenburgi és Góthai perrendtartás szerint a legrégebbi ügyek, továbbá az egyház, iskolák, özvegyek és árvák, szóval szárandó egyéniségek ügyei minden más ügy előtt voltak tárgyalandók. Heimbach sen. Weiske Lexicon 621. l. 201. jegy.

II. Fejezet.

A szóbeliségről. A hivatalos nyelvről.

47. §. Az eljárás rendesen szóbeli volt; a felek egymással szemben álltak és élő szóval adták elő a keresetet és a czáfolatot. A felek beleegyezésével és a törvényszéknek szigorú ellenőrzése mellett két törvényszéki irnok jegyzőkönyvbe iktatta a vallo-másokat.

Az arra való költségeket a felek közösen fizették. ¹⁾ Kivételesen és azon felek határozott kívánatára, kik kölcsönösen feltették egymásról, hogy egyik sem fogja az igazságot szándékosan megmá-sítani, meg volt engedhető az írásbeli eljárás.

48. §. A törvényszék és a felek közt nem járhatott közben a tolmács. A tárgyalás azon nyelven volt tartandó, melyet úgy a bírák valamint a felek értettek, hogy közvetlenül tárgyalhassanak. ²⁾ Ha azonban a bírák a felek nyelvét ugyan értették, de pontosan és könnyen ezen nyelven nem tudták magukat kifejezni, akkor meg volt engedve, hogy egy tolmács a bírák kérdéseit és megjegyzéseit ezek jelenlétében a feleknek megmagyarázza. ³⁾

49. §. Ha a felek egyike előadását más mint a szokott tár-salgási nyelven akarta tartani, a másik félnek jogában állott az ellen azon ellenvetéssel élni, hogy nem érti ezen nyelvet, vagy hogy nem bírja elég folyékonyan. A hol azonban azon szokás dívott

¹⁾ Bábá Báthrá 167 b; 168 a; Bábá Mecziá 20 a; Maim. Malvé velóvé 24. f. 1. és 2. §; Ch. M. 13. f. 3. §. Igen találó R. Isak b. Sését megjegy-zése 298. resp. A szóbeli eljárás által a törvényszék sokkal helyesebb néze-tet szerezhet magának az állításoknak igaz illetőleg hazug voltáról és igaz-ságosabb ítéletet hozhat, mintha a felek írásbeli beadványokkal jelennek meg, melyek másoktól vannak szerkesztve, kik a hazugságot szónoki frázi-sokkal ékesítik, hogy a bírót számukra megnyerjék.

²⁾ Nimúke Jozsef Bábá Báthrá a. i. h; Ch. Misp. 13. f. 3. §. glossa. A rómaiaknál Justinian idejéig szintén a szóbeliség volt az egész eljárás alapja; Németországban eleinte az írásbeli tárgyalás össze volt kötve a szóbelivel; későbbben az írásbeli majdnem kizárólag volt használatban. v. ö. Heffter 158.—160. l.

³⁾ Makkót 6 b; Maim. Szynh. 21. f. 8. §; Ch. M. 17. f. 6. §.

⁴⁾ a. i. h.

hogy minden nyelven tárgyaltak, melyet a bírák értettek, ott azon félnek, mely az ellenfél nyelvét nem értette, felhatalmazottat kellett kinevezni, ki a nyelvet értette és azon beszélt is. ⁵⁾

III. Fejezet.

Kereset és Ellenbeszéd.

50. §. A tárgyalás rendszeren azzal kezdődött, hogy felperes a keresetet előadta a mire az alperes ellenbeszédben nyilatkozott. Erre a felek részéről válasz és viszonzválasz következhetett, míg az ügy a törvényszék előtt kimerítve nem volt. Kivételesen megengedték, hogy az alperes, miután a kereset tárgyát tudtára adták, ellenbeszédét és bizonyítékait előadhassa, még mielőtt a felperes keresetét okadatolta volna. ¹⁾

51. §. Ha az alperes azon állítással lépett fel, hogy a felperes neki valamivel tartozik, a mit ő azonban csak 30 nap múlva bizonyíthatna be, és épen azért azt követelte, hogy az ítélet végrehajtása addig beszüntettség, úgy ez csak kivételképen és bizonyos feltételek mellett lett megengedve; rendszeren mind a tárgyalás és ítélethozás mind a végrehajtás törvényes úton fennakadás nélkül ment végbe. ²⁾

52. §. A bírónak kötelessége volt a feleket felszólítani, hogy előadásukat világosan és érthetően tartsák. A felperesnek mind a

⁵⁾ R. J; Weil Resp. 101; Ch. Misp. 17. f. 6. §. glossa. Egy R. J. Weil idejében Nürnbergben tartott rabbigyülekezet megengedte, hogy a tárgyalás egy az alperes által választott nyelven folytattassék, ha az ellenfél azt érti, még akkor is, ha felperes olyan felhatalmazottat választott, ki ezen nyelvet nem értette; ha azonban maga a felperes sem értette, közösnyelven kellett tárgyalni.

¹⁾ Bábá Kammá 46 b; v. ö. Aséri a. i. h. és Chos. Misp. 24. f. 1 §. Glossa.

²⁾ Bábá Kammá 46 b; Rási magyarázata szerint; Chos. Misp. 24. f. 1. §. Római jog szerint az alperesnek ellenkeresetét azonnal a per kezdetén, azaz a litis contestatióban kellett emelnie. Ha az megtörtént, mind a két ügyet egyszerre tárgyalták és az egyik ítélete nem volt előbb végrehajtható míg a másik véglegesen nem volt eldöntve. Ha az alperes azonban a kellő időt elmulasztatta, akkor ellenigényeit, melyekkel azon időben bírt, előbb nem érvényesíthette, míg az eredeti kérdés nem volt eldöntve. v. ö. Heffter 102. l.

tényt, melyen követelése alapult, mind az arra vonatkozó jogezimet ki kellett emelnie; az alperesnek ellenben ellenvetését kellett okadatolnia.³⁾ Ha azonban az egyik vagy másik fél ezen felszólításnak nem engedett és a bírónak oka volt azt hinnie, hogy azt csalási szándékból mulasztották tenni, a vonakodó fél elítéltetett. Ha pedig a bíró ilyesmit nem gyanított, vagy ha egyik fél sem engedett a felszólításnak, a tárgyalás folytatott.⁴⁾

53. §. Ha a felek egyike, az előterjesztettek bebizonyítása czéljából oly okira hivatkozott, mely egy harmadik egyéniség birtokában volt, és ez azt nem tagadta, köteles volt az illető az okiratot a törvényszéknek aláterjeszteni, mely abból a vonatkozó döntő részt leiratta.⁵⁾ Ha azonban az okirat birtokában levőnek állított egyén azt jelentette ki, hogy az okmány előtte ismeretlen, hogy az okirat valóban bizonyító pontokat tartalmaz, vagy hogy az okirat épen most meg nem található, vagy hogy félre van téve, arra kényszerítették, hogy azt a törvényszéknek kiszolgáltassa. Ha a keresett okirat tulajdonosa azt állította, hogy elveszítette, az arra hivatkozó fél pedig határozottan és a legnagyobb biztossággal azt állította, hogy valóban annak birtokában van, a tulajdonosnak állítása igazságára esküdnie kellett.⁶⁾

54. §. Ha a felperes állításainak bebizonyítására egy okira hivatkozott, melyet neki állítólag az alperes kiállított, ez pedig azt hamisnak mondta és hitelesített másolatot követelt, hogy a hamisítást bebizonyíthassa, felperes köteles volt az alperes kívánságának engedni és neki a másolatot kézbeadni.⁷⁾

³⁾ Maim. Tóen-venitán 6. f. 1. §. Chos. Misp. 75. f. 1. §.

⁴⁾ Áséri Resp. 71. f. 5. §; Chos. Misp. 75. f. 1. §. Glossa.

⁵⁾ R. Salamon b. Adéret Resp.; Chos. Misp. 16. f. 4. §. v. ö. Tur u. o. és Szmá 14. jegy.

⁶⁾ Maim. Tóen venitán 5. f. 7. és 8. §; Ch. Misp. 16. f. 4. §; v. ö. Tur Ch. Misp. 60. f. és Szmá 16. f. 15. jegy.

⁷⁾ Bét Jozsef Ch. M. 60. f. több tekintély nevében. Hogy vajjon felperes abban az esetben is, ha az alperes a hamisítás ellenvetésével nem élt, köteles volt-e a másolást megengedni, erről v. ö. Bét Josz. a. i. h. és Szmá 16. f. 16. jegy. A felek abbeli jogosultságára nézve, hogy vajjon követelhetik-e a tárgyalás alatt a felektől beadott vallomások (jegyzőkönyvi) másolatát a nézetek eltérnek egymástól. v. ö. Bábá Báthrá 168 a; Nimuke Josz. u. o.: Chos. Misp. 13. f. 3. §. Knészet hagdóllá Tur Ch. Misp. 13. f. 15. jegy. és Bét Josz. u. o. 8. jegy. Római jog szerint mindenkinek

55. §. Ha a felperes új kereseti okokat, vagy az alperes más ellenvetéseket akart emelni, a következő esetek voltak lehetségesek:

a) Addig, míg a felek a törvényszéki termet el nem hagyták, az előadott állításokat részletesebben magyarázhatták és kiigazíthatták, hogy tökéletes világosság uralkodjék és félreértés által kárt ne szenvedjenek.

b) Ha azonban a törvényszéki teremből már eltávoztak volt, minden további hozzátétel és minden későbbi pótjegyzék meg volt tiltva.

c) Olyan állításokat, melyek az előbbieknél ellenmondtak, nem lehetett tekintetbe venni.

d) Ha mind a két állítás az állító javára szólt, akkor az utóbb felhozottat különös méltatásra ajánlhatta, sőt akkor is, ha ezt akkor adta be miután már a törvényszéki teremből eltávozott volt; fel volt mentve annak részletesebb okadatolása alól, hogy miért nem élt mindjárt a per tárgyalásának kezdetén utóbbi állításával; ha azonban az előbbi állítása ellen tanúk léptek fel, nem volt ez alól felmentve.⁸⁾

e) Az említett esetek csak akkor állhattak be, ha a felek vallomásaiknak jegyzőkönyvbe való iktatását nem engedték meg; ha az azonban megtörtént, azon pillanattól fogva, melyben a jegyzőkönyvet kiállították, új okadatolás vagy ellenvetés nem volt megengedve.⁹⁾

56. §. A törvényszék köteles volt a felektől megkérdezni, vajjon bírnak-e tanukkal vagy más bizonyító eszközökkel; ha bírtak felszólították őket, hogy azokat a törvényszék elé hozzák. Hogy az lehetséges legyen, kívánatukra 30 napi halasztás meg volt enged-

jogában állott olyan okirat tulajdonosa ellen, melynek megtekintése érdekében volt, *actio ad adhibendum*-ot intézni. Justinianus minden okirat tulajdonosát, melyet az egyik fél a másik ellen használhatott, bizonyos feltételek mellett arra kötelezte, hogy az okiratot minden további per nélkül előterjessze. (V. ö. Heffter 222. l.)

⁸⁾ Báb. Bára 31 a; Maim. Tóen venitán 7. f. 8. §. Chos. Misp. 80. f. 1. §.

⁹⁾ R. J. b. Sését resp. 298. Chos. Misp. 80. f. 2. §. Ezen okból mondja R. J. Sését (a. i. h.) a törvényszéknek arra kellett ügyelnie, hogy a felek a jegyzőkönyv kiállításába beleegyezzenek, nehogy mindig új okokkal lépjenek fel.

dendő. ¹⁰⁾ Ezen határidő hosszabbítása, illetőleg rövidítése csak a törvényszék belátásától függött; ez határozta meg, hogy az illető bizonyító eszközök előállítására 30 nap rövid vagy hosszú határidő-e. ¹¹⁾

IV. Fejezet.

Egyességi-kísérlet.

57. §. A törvényszék köteles volt a feleket barátságos kiegyezésre felszólítani és komoly intések által arra bírni, hogy a törvényszéki ítélettől elálljanak és vélt jogokról részben lemondván, inkább kiegyezkedjenek. Ha a bíró előtt világos volt is kinek van igaza, mindaddig barátságos kiegyezés után kellett törekednie, míg ítéletet nem hozott; ¹⁾ mert a legnagyobb igazság is elkeseríti a feleket, gyűlölettel és ellenséges indulattal válnak el egymástól, a kiegyezés ellenben kiengeszteli őket és békét eredményez. ²⁾ Az ítélet hozása után az egyességi kísérlet nem volt többé megengedve,

¹⁰⁾ Áséri Bábá Kammá 112 b; Chos. Misp. 16. f. 1. §. V. ö. Maim. Malvé-Velóvé 22. f. 2. §.

¹¹⁾ Áséri Resp. 81. f. 2. §: Bét Jozsef és Gloss.; Chos. Misp. 16. f.

¹⁾ Szynhedrin 6 b; Maim. Szynh. 22. f. 4. §; Chos. Misp. 12. f. 2. §; R. Simon, Manazias fia, más véleményben volt, t. i. azt vélte, hogy az esetben, ha a törvényszék belátta, hogy melyik oldalon van az igazság, az egyességi kísérlet nem volt megteendő, mert jogsérelem volna. De nézetének a legtöbben ellenmondtak és a szövegben előadott szabály általánosan elfogadtatott.

²⁾ Szynhedrin a. i. h. איזהו משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע. A kiegyezés igazságot méltányossággal egyesít. Egyáltalában a bírának kötelessége volt oda törekedni, hogy az ítélet hozása szükségtelen legyen (v. ö. jer. Talmud Szynh. I. f. 1. Háláchá, Tur Chos. Misp. 12. f.); mert minden lelkiismeretesség és elővigyázat mellett sem sikerülhet mindig elérni, hogy a törvény értelmében hozott ítélet az anyagi jognak tökéletesen megfeleljen. Világosítsuk ezt meg egy példával: Ha p. o. alperes a lejáratú napon adóssággövetelés ellenében azon ellenvetéssel él, hogy a kérdéses összeget már megfizette; ezen esetre nézve a talmudi jog azt határozta, hogy az ellenvetés tekintetbe nem jöhet, mert határozott elv, hogy az adós a lejáratú nap előtt nem fizet. (Bábá Bátrá 5; Maim. Malvé-Velóvé 14. f. 1. §; Chos. Misp. 78. f. 1. §. חוקה לא עביר איניש דפייע בנו זימניה) De mégis lehetséges, hogy az adós kivételesen, p. o. tekintettel a hitelező szorult helyzetére, a kiszabott idő előtt térítette meg a kérdésben forgó összeget; az anyagi jog ezen esetben tehát az alperes mellett szól, de a törvény ilyen-

kivéve ha az egyik félnek eskü itéltetett oda; ezen esetben az ítélet hozatala után még érdemnek is tartatott kiegyezés létrehozása a czélból, hogy az eskü letétele szükségtelemmé váljék. ³⁾

58. §. A bírónak nem volt megengedve a feleket a kiegyezésre kényszeríteni; ⁴⁾ a következő esetekben azonban jogában állott:

a) Kiskorú árvák érdekében, kik a törvényszék főgyámnok-sága alatt álltak. (ב"ד אביהן של יתומים). ⁵⁾

b) Kétes esetekben, melyekben az eldöntés a törvényszék belátására volt bízva. ⁶⁾

féle ellenvetést nem ismer el és az adósság megfizetésére kötelezi. Ilyen eshetőség kikerülése czéljából a kiegyezés alkalmasabbnak mutatkozott. Találó Bekker megjegyzése. (Die processualische Consumption im classischen römischen Recht 2. l.) „Hogy jogsérelmek előfordulnak, az az emberi természet tökéletlenségéből következik. A perrendtartás az eszközöket nyújtja, melyek által a sérelmeket ki lehet kerülni. De maga a perrendtartás emberi intézmény lévén, a tökéletlenség bélyegét hordja magán: t. i. két fogyatkozástól nem lehet mentve soha sem nevezetesen, hogy a per bizonyos időig ne tartson, és hogy az, a mi a bírónak igazságosnak látszik, és a mit tehát igaznak tekint, sok esetben a valódi igazságtól el ne térjen. Minden észszerű perrendtartás tekintettel lesz ezen fogyatkozásokra, sőt azon lesz, hogy különös intézkedések által következményeit kikerülje.

³⁾ Szyrh. 6 b; Tószefót u. o; Chos. Misp. a. i. h.

⁴⁾ Chos. Misp. 12. f. 2. Gloss.

⁵⁾ Trumát Haddésen Resp. 162; Chos. Misp. 12. f. 3. és 4. §.

⁶⁾ R. Áséri Resp. 107, 6. §; Chos. Misp. u. o. 5. §.

ÖTÖDIK RÉSZ.

A bizonyítási eljárásról.

I. Fejezet.

Általános meghatározások.

59. §. A bírónak az ítélet hozatala előtt a felektől előadott tényeket gondosan megvizsgálnia és az igazság kinyomozására törekednie kellett. Nem volt neki szabad a felek állításában hinni, vagy abból jogi következményeket levonni. Az előadott állítások mindegyike jogilag mindaddig bizonytalanoknak tekintetett, míg igaznak be nem bizonyult, vagy az ellenféltől el nem ismertetett. A felek tehát kénytelenek voltak állításaikat bizonyítani, és a bíró erre alapította az ítéletet. A hebizonyítás módjai voltak:

- a) a beismerés ;
- b) a tanuvallomás ;
- c) az okirat és
- d) az eskü.

A közbenszóló bizonyítást, mely a német perrendtartásban előfordul, a talmudi jog nem ismerte. A német jog szerint a bizonyítás előterjesztése és megkezdése a tulajdonképeni tárgyalástól el volt választva és a bizonyító eszközöket külön vitatták meg. E végett valóságos ítélet vagy ugynevezett „interlocutum“ által meg lett határozva, hogy kinek mit kell bizonyítania, valamint a per elvesztésének büntetése mellett az idő is, melyben a bizonyí-

tást meg kell kezdeni. ¹⁾ A talmudikus jog szerint a bizonyítási eljárás nem képezte a tárgyalás külön részét, csak a tanuvallomásra nézve állott azon határozat, hogy a tanuk csak az ellenfél ellenvétele után hallgatandók ki és pedig azért, mert lehetséges volt, hogy az alperes a kereset jogosultságát el fogja ismerni, minek következtében a tanuvallomás fölöslegessé válnék. ²⁾ A rómaiak se különítették el a bizonyítási eljárást a tárgyalástól, csak a tanuvallomásra nézve volt azon szabály, hogy a tanuk csak akkor hallgatandók ki, miután a felek a földolgot megvitatták. ³⁾

A mi végre az esküt illeti, ugy a mozaiko-talmudikus jog szerint csak a végítéletben lett meghatározva, hogy azt kinek, miről és mikor kell letennie.

II. Fejezet.

A beismerésről.

60. §. A talmudikus jog szerint a féltől saját kárára tett beismerés ugyanazon jogerővel birt mint 100 tanu állítása. ¹⁾ De meg volt különböztetve, hogy bíróság előtt történt-e a beismerés vagy azonkívül. Utóbbi esetben csak akkor birt teljes jogerővel, ha az illető azt oly módon tette, mely minden csalást vagy egyéb mellékszándékot kizárt; ²⁾ előbbi esetben ellenben már abból, hogy a bíróság előtt tette, a beismerés komolynak és minden azzal összeköttetésben állható mellékszándék kizártnak tekintetett. ³⁾

Ha tehát az alperes a törvényszék előtt kötelezettségét vagy a tényt és az ezen alapuló követelés fennállását bevallotta, minden további tárgyalás fölöslegessé vált és az alperesnek a bevallott adósságot a felperesnek meg kellett fizetnie. ⁴⁾

¹⁾ Heftter 349.—358. l.

²⁾ R. J. b. Sését 234. resp. Chos. Misp. 17. f. 25. §.

³⁾ Heftter 350. l.

¹⁾ הודאת בעל דין כמאה עדים דמי ; Tószeftá Bábá Mecziá 1. f.; Gittin 40 b; 64 a és m. h. Maim. Tóen-Venitán 7. f; Ch. Misp. 81. f.

²⁾ Szynh. 29: ישלח להשביע את עצמו ; Maim. Tóen-Venitán 6. f; 6. és 7. §; Ch. Misp. 81. f.

³⁾ Chos. Misp. 81. f. 22. §. v. ö. Sákch 56. jegy. A bíróság előtt nem szoktak tréfálni, a vallomás tehát komolynak tekintendő.

⁴⁾ Bizonyos körülmények közt alperes beismerése felperesre nézve a birói ítélet erejével birt, ugy hogy felperesnek, noha követelése eredetileg

61. §. Talmudikus jog szerint az alperes hallgatása a felperes követeléseire vonatkozólag beismerésnek volt tartandó, mert az emberi természetnél fogva mindenki jogát lehetőleg képviselni és az ellenféltől előadott tényeket, ha nem igazak, megezáfolni törekszik; ha alperes ezt nem tette, úgy felperes állításainak valóságát elismerte.⁵⁾ De voltak esetek, melyekben a hallgatás oka abban lehetett, hogy maga az alperes bizonytalanságban volt,⁶⁾ vagy hogy más elfogadható mehetséget hozhatott fel;⁷⁾ azért a bíróság belátásától függött meghatározni, hogy a hallgatás vallomásnak tekinthető-e, vagy sem.⁸⁾

62. §. Ha alperes ellenvetéséből beismerése következni látszott, a tanuk állítása nem volt tekintetbe veendő, még ha ez állítás az alperes javára és a saját beismerése ellen szólt is.⁹⁾

csak „szóbeli“ adósságra vonatkozott (מלוה על פה), hivatalosan kötelezvény állítatott ki és követelési joga okirat által erősített meg. (V. ö. Bábá Mecziá 17 a; Maim. Tóen-Venitán 7. f. 3. és 5. §. Chos. Misp. 39. f. 7.—9. §. és 79. f. 12. §. Sák 29. és 30. jegy.) „Római jog szerint azt, ki a praetor előtt és a másik fél jelenlétében in jure vallomást tett, elítéltnek tekintették; ha azonban a vallomás in iudicio történt, nem függesztette fel az ítélet hozást, hanem a bírónak kellett ítéletet hoznia; azóta, hogy a „iudicia“ általában „extraordinaria“-nak tekintetett, ez általános szabályvá lett. Így volt ez a német törvényszékeknél is, a „confessio“ ez által a bizonyító eszközök sorába lépett.“ (V. ö. Heffter 92. l.)

⁵⁾ Bábá Mecziá 6 a; 37 b; és m. h. שתיקה כהודאה רמי; Maim. Tóen-Venitán 9. f. 12. §.

⁶⁾ Bábá Mecziá 37 b.

⁷⁾ Chos. Misp. 80. f. 1. §. Gloss.

⁸⁾ R. Áséri Bábá Mecziához való Gloss. a. i. h. Római jog szerint a hallgatás nem tekintetett vallomásnak; de hátrányos hatással volt, ha magyarázatot követeltek és ezt meg kellett adni.

⁹⁾ Sebúót 41 b; Maim. Tóen-Venitán 6. f. 3. §; Chos. Misp. 79. f. 5. §; A. B. ellen állítólagos pénzkövetelés miatt panaszt emelt, B. pedig tagadta a tényt és a tanuk azt állították, hogy B. a kérdéses összeget A.-tól csakugyan kölcsön vette, de már vissza is fizette. Ez esetben alperes tagadásának a kölcsönvételre vonatkozó része a tanuk állítása folytán hamisnak bizonyult, de fennmaradt a tagadástól ellenvetéséből vont következtetés alperesnek azon indirect beismerésére, hogy az adósságot meg nem fizette, mert לא פרעתי לא כאומר לא לוייתי כאומר לא. „A ki azt mondja, nem vettem kölcsön, bevallja, hogy nem fizetett,“ saját beismerés pedig nagyobb jogerővel bír, mint 100 tanu állítása; B. tehát köteles volt A.-nak fizetni.

63. §. Ha az alperes a hitelezőtől követelt adosságnak csak egy részét ismerte el, a beismerés csak a bevalott részre nézve birt jogerővel, a másik részre pedig a bibliai esküt kellett letennie.

III. Fejezet.

A tanuvallomás.

64. §. Mozaiko-talmudikus jog szerint rendesen felperes kötelessége volt állítását bebizonyítani, mert az alperest egy ennek birtokában levő tárgytól akarta megfosztani. ¹⁾ De bizonyos körülmények közt az alperestől lehetett a bizonyítást megkövetelni. ²⁾

65. §. Hogy a bizonyítás tökéletes legyen, két oly tanu megegyező vallomására volt szükség ³⁾, kik: a) férfiak ⁴⁾ b) nagykoruak ⁵⁾

¹⁾ Bábá Kammá 46 b, és m. h; 'המוציא מחבירו עליו הראי'. Annak kötelessége állítását bebizonyítani, ki valakit birtokából ki akar szorítani. Római jog szerint egy az ellenféltől állított tény meg nem történtét nem kellett bebizonyítani, ha ezen állítás megczáfoltatott. (V. ö. Heffter 181. 1.)

²⁾ Bábá Mecziá 39 b; Ketubót 27 b; Maim. Édut 3. f. 12. §; Chos. Misp. 28. f. 5. §.

³⁾ Deuteron. 19. f. 15. v; Sebúót 40 a, és m. h. Maim. Tóen-Venitán 1. f. 1. §. és 3. f. 6. §; Chos. Misp. 28. f. és m. h. Egy tanu vallomása annyiban nem birt bizonyító erővel, hogy a felperes annak alapján csak az eskü letételére, nem pedig fizetésre volt kötelezendő. Constantinus rendelete szerint egy tanu, kinek állítása más bizonyítások által nem támogatott, soha sem bizonyíthatta a függőben levő tényt; rendesen tehát két tanu volt szükséges a tényállás bebizonyítására. (Heffter 210. 1.)

⁴⁾ Sebúót 30 a; Maim. Édut 9. f. 1. és 2. §; Chos. Misp. 35. f. 14. §; (V. ö. Glossa u. o., hogy egy későbbi rendelet szerint, mely esetekben birnak a nők állításai bizonyító erővel). Római jog szerint a nők szintén eredetileg ki voltak zárva mindenféle törvényszéki bizonyítástól. (Heffter 203. 1; v. ö. Frankel, der gerichtliche Beweis. 255. és kk. 11.)

⁵⁾ Bábá Kammá 88 a; Maim. Édut 9. f. 7. §. Chos. Misp. 35. f. 1. §. A fiúk nagykorúsága mind vallási mind jogi tekintetben a 14. év kezdetével és a nemi érettség mutatkozásával kezdődik. (V. ö. Niddá 47—49; Maim. a. i. h; részletesen Isót 2. f. és Mechirá 29. f.) Hogy vajjon a születés napja egész napnak tartandó-e, arra nézve a tudósok nem értenek egyet. v. ö. Szmá Chos. Misp. 35. f. 2. jegy. és Sákh 1. jegy. Római és német jog szerint sem tehettek a kiskorúak tanubizonytságot. Heffter 201. és 203. 1. Frankel 261. 1.

c) nem rabszolgák⁶⁾, d) lelki⁷⁾ és testi épséggel bírtak; ⁸⁾ e) olyanok, kik sem maguk közt, sem a felekkel vagy jótállókkal és bírakkal a törvény által részletesebben meghatározott rokoni vagy sógorsági viszonyban nem álltak. ⁹⁾ f) Azok, a kiket a törvény sem vallásos sem erkölcsi okokból tanuságra képteleneknek nem nyilvánított¹⁰⁾ és végre g) kik a tanuság tárgyában sem haszon sem kár által semmiféle módon nem voltak érdekelve (נני).

⁶⁾ Bába Kammá 88 a; Maim. Edut 9. f. 4. §; Chos. Misp. 34. f. 19. §. A rómaiaknál a rabszolgák vallomása polgári perekben csak kinzó szernek alkalmazása mellett birt bizonyító erővel. Hollweg III. k. 272. l.

⁷⁾ Örültek, bárgyuk és siketnémák tanuvallomásra képtelennek voltak, épen betegségük miatt. Bába Bátrá 128 a; Maim. Edut 9. f. 9. — 12. §. Chos. Misp. 35. f. 8. — 12. §. Siketnémák a talmudi jog szerint a kiskorúak és a buták osztályába tartoztak. Chaggigá 4 b; és m. h. A rómaiaknál az örültek tanúsága hiteles volt. Rein 921 l.

⁸⁾ A némák azért nem, mert szóval nem vallhatnak; siketek, mert a tanu kihallgatása lehetetlen, főképen még azért, mert az intést (admonitio) nem hallhatták. Gittin 71 a; Maim. Edut 9. f. 11. §; Chos. M. 35. f. 11. §. A vak alkalmatlan volt a tanuskodásra mert a szentírás azt mondja „és ő látta.“ Niddá 50 a; Bába Bátrá 128 a; Maim. Edut 9. f. 12. §. Ch. Misp. 35. f. 12. §.

⁹⁾ Szynh. 27 b—29 a a rokonság és sógorság különféle fokai vannak felsorolva, melyek a tanuságot lehetetlenné teszik. Maim. Edut 13. f; Ch. Misp. 33. f. Hogy a tanuknak nem szabad egymással vagy a bírakkal az említett forrásokban felsorolt rokoni vagy sógorság viszonyok egyikében sem állni, erről l. Makkót 6 a; jer. Talm. Szynh. III. Hál; R. Afászi és R. Áséri Szynh. 27 b; R. Nissim Ketúbót 2. f. végén; Chos. Misp. 33. f. 17. §. Sák 16. jegy. Római jog szerint a rokonokat csak kényszeríteni nem lehetett, hogy egymás ellen tanuskodjanak. Hollweg III. k. 274. l. stb. Azok, kik közel baráti vagy rokoni viszonyban álltak az idéző félhez, sem bírtak elegendő bizonyító erővel; Heffter 209. l. Mi végre a tanuknak a jótállóhoz való rokonságát illeti, erről v. ö. Makkót 7 a; Ch. Misp. 33. f. 16. §. **אין לית ליה ללוה בתר' ערבא אויל מלוה** Ha az adós nem fizet, a jótálló köteles fizetni; azért a tanunak nem szabad a jótállóhoz rokonsági vagy sógorsági viszonyban lenni. A kémlelő tanuk rokonságáról az okirat tanuival vagy a felekkel vagy a bírakkal v. ö. R. Nissim Ketúbót 28, Ch. M. 46. f. 17.—19. §.

¹⁰⁾ Bába Kammá 72 b; Szynh. 25 b. és kk; Rós Hasáná 22 a. stb. Maim. Edut 10. 11. és 12. f; Chos. Misp. 34. f. v. ö. Kiddusin 40 b; Peszáchim 49 b; Chaggigá 22 a. A római jog szerint szintén különféle büntettek, főképen tanuság letétele illetőleg annak megtagadása pénzért, hamis eskü, gyalázatos életmód stb. képtelenné tesznek tanuságra. Heffter 201. l.

66. §. Minden törvényes tanu az illető fél felszólítására köteles volt a törvényszék előtt tanuságot tenni. Ez vallásbeli kötelességnek tartatott, valamint az igazságszolgáltatás általában. ¹¹⁾ Ki tanuskodni tudott, de nem tette, isten ellen vétkezett és a félnek, mely ez által kárt szenvedett, isten előtt (בדיני שמים) felelős volt. ¹²⁾

A mozaikus törvény szerint a fél megkövetelhetette a tanutól, hogy esküt tegyen arról, vajjon tudomása volt-e a tényről, hogy a törvényszék előtt tanuságot tehessen. ¹³⁾

67. §. A tanunak nem volt megengedve tanuságaért akár minő jutalmat elfogadni. Fizetett tanuság érvénytelen volt. ¹⁴⁾

¹¹⁾ Bábá Bátrá 43 a kk; Maim. Édut 15. és 16. f; Chos. Misp. 37. f. v. ö. Kiddusin 43 b. A bírónak azért pontosan meg kellett vizsgálnia, hogy a tanu vajjon נבדק נבדק-e, azaz hogy vajjon még legkisebb előnyére szolgál-e a tanuság. (Maim. Édut 16. f. 4. §. Chos. Misp. 37. f. 21. §.)

¹²⁾ Bábá Kammá 56 a; Maim. Édut 1. f. 1. §. v. ö. Keszef Misná u. o. és 17. f. 7. §. Chos. Misp. 28. f. 1. §. Semmiféle rend ezen kötelesség alól nem volt felmentve; kivételt képeztek csak Izrael királyai, kik nem származtak Dávid házától. Szynh. 18 a; 19 a; Maim. Meláchim 3. f. 7. §. Ha a főpapnak kellett mint tanunak megjelennie, tiszteletére a király is részt vett a tárgyalásban. Szynh. 18 b; v. ö. Maim. Szynh. 1. f. 3. §. és Klé Hamikdás 5. f. és Készef Misná, továbbá Léchem Misná u. o. Ha a tanu felülmulta a bírakat tudományban, nem volt köteles a törvényszéknél megjelenni, hanem a törvényszék 3 személyt küldött hozzá, a kik előtt tanuságot tett. Maim. Szynh. 1. f. 2. §; Chos. Misp. 28. f. 5. §. v. ö. Sebuót 30 b. A római XII. tábla törvény szerint azokat kivéve, kiket egy causa publicában szólítottak fel tanuságra, senki sem volt köteles tanuságot tenni. Csak Justinian egyik törvénye szerint volt mindenki köteles még polgári perekben is tanuságot tenni, vagy arra esküdni, hogy nincs tudomása a dologról. E célból a bírónak személyes megjelenésre való idézésére 14 nap alatt vagy kezességet kellett adnia vagy esküt letenie. „Illustres“ azonban a tanuságra való kötelesség alól fel voltak mentve (kivéve, ha a császár megparancsolta kihallgatásukat), továbbá püspökök is, a kik Justinianusnak egyik későbbi rendelete folytán, lakásukban tettek tanuságot. (Hollweg II. köt. 798. I. és III. köt. 273. I. és kk.)

¹³⁾ Leviticus 5. f. 1. v; Sebuót 30 a kk; Maim. Sebuót 10 f. A talmud utáni időben a félnek meg volt engedve a templomban a következőt kihirdettetni: „A ki az illető jogügyben tanuságot tehet, tegyen vallomást, különben átokkal fog sujtatni. Chos. Misp. 28. f. 2. §.

¹⁴⁾ Bechorót 29 a; Chos. Misp. 34. f. §. 17. Gloss. R. Salomon b. Ádérét resp; Bét Joszeif (28. f. és Gl. 34. f. 17. §.) szerint a tanu a tárgyalásra való megjelenésért fizetést huzhatott, mert senki sem köteles megjelenni, hogy azután mint tanu léphessen fel.

Mulasztásért kárpoztás adása nem tekintetett fizetésnek; a tanu jogában állott azt megkövetelni. ¹⁵⁾

68. §. A tanuknak állításaikat élő szóval ¹⁶⁾ a bíróság előtt, ¹⁷⁾ és a bírák előtt érthető nyelven ¹⁸⁾ kellett előadniok. Sem az írásbeli, sem a törvényszéken kívüli, sem a törvényszék előtt érthetetlen tanuság nem birt törvényes erővel; azonban a törvény szabványai szerint kiállított és tanuktól aláírt okirat (שטר) teljes bizonyítéknak ismertetett el. ¹⁹⁾

69. §. Mozaiko-talmudikus jog szerint a tanuknak állításaikat nem kellett esküvel megerősíteniök, mert hamis tanuság a bíróság előtt, mely Isten nevében ítélt, ép oly súlyos vétek, a mindentudó

¹⁵⁾ Jer. Talmud Szynh. I. f; I. Háláchá (A bírákról v. ö. oda fent).

¹⁶⁾ Jebámót 31 b; Ketúbót 20 a; Gittin 71 a; és m. h; Maim. Édut 3. f. 4. §; Chos. Misp. 28. f. 11. §. מפייהם ולא מפי כתבם. „Szóbeli és nem írásbeli vallomásuk szerint“ a tanuvallomásnál elvül szolgált. R. J. Tanu szerint olyan tanunak is, a ki nem volt néma, szabad volt írásbelileg tanuságot tanni; ezen nézet azonban a gyakorlatban nem fogadtatott el. V. ö. Toszefót Bábá Bátrá 39 b; s. v. מהרה; Jebámót és Ketúbót a. i. h. A római jog szerint szintén rendesen élő szóval kellett tanuságot tenni. (Hollweg II. köt. 597. l. III. k. 274. kk. II.) A régi római törvényszékeknel írásbeli tanuságok is fordultak elő, melyeknek érvénye több aláírás által emeltetett; a későbbi jog azonban nem tartotta azt bizonyítéknak, hanem csak hozzávetésnek. Heffter 207. l.

¹⁷⁾ Sebúót 32 a; Maim. Sebúót 9. f. 2. §; Chos. Misp. 28. f. 21. és 22. §. Törvényszéken kívüli tanuság nem birt bizonyító erővel, csak egy háromtagu bírói collegium előtt tett tanuság birt érvénnyel. A törvényszéknek jogtudósokból kellett állania, hogy a kihallgatás szabályszerű legyen, (a. i. h.) A rómaiak törvényszéken kívüli tanuságot tekintetbe vettek, de azt kevésbé hitelesnek tartották. (Hollweg II. k. 198. l.)

¹⁸⁾ Makkót 6 b; Chos. Misp. 28. f. 6. §. A tanuk és a törvényszék közt tolmács nem közvetithette. V. ö. Szamá Chos. Misp. 28. f. 34. j. מפייהם ולא מפי המתורגמן (v. ö. oda fent II. 1. a felekről).

¹⁹⁾ Maim. nézete szerint (Édut 3. f. 1. §.) egy okmánybeli tanuság érvényessége csak talmudi intézmény; a többi tudósok mindnyájan azt állítják, hogy a „מפי כתבם“ okiratokra nem vonatkozott, inkább elvül szolgált מראורייתא עדים החתומין על השטר על כמי שנחקרה עדותן בבית דין. Tanuk, kik okmányt aláírnak mozaikus törvény szerint úgy tekintettek, mintha vallomásukat szóbelileg a törvényszéknél tették volna. Ez volt az általános szabály. (V. ö. R. Alfászi és Báál-Hamóor Jebámót 31 b; Chos. Misp. 28. f. 12. §; Sák 14. jegy. Urim-Wetumim a. i. helyhez,

ellen, és nevének megszenteltségtelenítése, mint a hamis eskü.²⁰⁾ Azért elvül szolgált עד שצריך שבועה אינו עד: Oly tanut, kinek hitelességét esküvel kell bizonyítani, tanunak nem lehet tekinteni.²¹⁾ A középkorban (XIV. században) azonban szokásos volt, keresztény országokban lakó zsidókat, ha tanuk gyanánt felléptek, az eskü letételére kötelezni. Rendeltetett továbbá, hogy a törvényszék, ha észre vette, hogy hamis esküt inkább átallanak, mint hamis tanúságot, eskesse meg a tanukat.²²⁾

70. §. A tanuk kihallgatása az alperes jelenlétében volt végzendő, más különben állításuk bizonyító erővel nem birt, és az alperes jelenlétében volt ismétlendő. Feltették ugyanis, hogy a tanuk nem merészelnék oly könnyen annak jelenlétében hazudni, a ki a tényeket jól ismeri.

Kivétel ezen rendelet alól a következő esetekben állott be:

a) Ha a tanuk vagy a felperes megbetegedtek és az utóbbi megkivánta, hogy a tanuk kihallgatása esetleg bekövetkező meghaláloláza előtt történjék.

b) Ha a tanuk nagyobb utra készültek és az alperes a törvényszék idézésének engedni késedelmezett.

c) Ha az alperes távol volt.²³⁾

²⁰⁾ „A לא תענה בריעך עד שקר”-féle tilalom ép úgy származik istentől, valamint „לא תשא את שם ד' אלהיך לשוא”; a ki tehát azt könnyelműen megszegi, ettől sem fog visszarettenni.

²¹⁾ Tószefót Kiddusin 13 b. s. v. השתא és m. h.

²²⁾ R. J. b. Sését 166. 170. és 171. resp; R. S. b. Zémach Dúran Resp. III. 15. gl. Ch. Mispathoz 28. f. 2. §. Rómában Constantinus megrendelte, hogy a tanuk vallomásuk előtt tegyék le az esküt; Justinianus a tanuk esküjét határozottan polgári perekre is kiterjesztette. Heffter a. i. h. 206. l; Hollweg a. i. h. II. k. 598. l. és III. k. 278. l. De a tanuk esküjének szokása a rómaiaknál, mint mondják, sokkal régiebb. Heffter a. i. h. 22. jegy; v. ö. Frankel, der ger. Beweis 203. kk. II.

²³⁾ Bábá Kammá 112 b; v. ö. Tószefót u. o; Maim. Édut 3. f. 11. §; Ch. M. 28. f. 16. §. A római jog szerint szintén a felek jelenlétében hallgatták ki a tanukat; ezeknek jogában állott nemesak a bíró eljárását ellenőrizni, hanem a tanukhoz bizonyos kérdéseket is intézetni. (Hollweg III. 278. l.) Német jog szerint pedig, melynek értelmében a bizonyítások írásbeli átadása szokásban volt, a tanuk kihallgatása a felek eltávolítása után történt. A bíró a vallomásokat bizonyos rend szerint törvényszéki okiratba (rotulus) iktatta, bepecsételte és az okiratokhoz mellékelte,

Ha azonban az alperes megbetegedett, a kihallgatás nem volt végzendő. ²⁴⁾ Ha a tanuk távol voltak, az alperes jogában állott azoknak tartózkodási helyére menni és kihallgatásuknál jelen lenni; ha azonban nem akart oda fáradni, az alperes távollétében hallgatták őket ki és vallomásukat az illetékes törvényszéknek küldték be. ²⁵⁾ Azon tanuk ellenben, kiket az alperes felszabadítása végett idézett a törvényszék elé, a felperes távollétében is voltak kihallgatandók. ²⁶⁾

71 §. A tanuk kihallgatása a törvényes hivatalos órákban volt végzendő; ha ez azonban éjjel történt, nem volt érvényes. ²⁷⁾

72. §. A tanuknak kihallgatásuk alatt állaniok kellett, a bírának ülniök. ²⁸⁾ Ha azonban a bírák állva hallották a tanuvallomást, a bizonyító erő kárt nem szenvedett, ²⁹⁾ ép oly kevéssé, ha a tanuk kihallgatásuk alatt ültek. ³⁰⁾ Sőt a talmud utáni időben szokásos volt, hogy a tanukat leültették ³¹⁾

73. §. A bírának a tanuk kihallgatása előtt néhány bevezető szót és azon nyomatékos felszólítást kellett a tanukhoz intézniök, hogy a tiszta igazságot mondják, csak azt, a mit láttak, vagy közvetlenül hallottak; figyelmeztetniök kellett továbbá a hamis állítás következményeire és arra, hogy a hamis tanu még annak megvetését is elviselni kénytelen, a ki őt bérelte, stb. Az intés nyilvánosan történt; ha az megtörtént, az idegeneknek távozniok kellett a tör-

legalább a felek előtt titokban tartva azokat. A megnyitás csak egy a törvényszék által a rotulus nyilvánítása végett meghatározott napon történt. Heffter 362. l.

²⁴⁾ R. J. b. Ábrám Ásriben Bába Kammá 112 b; Ch. M. 28. f. Gl. 16. §.

²⁵⁾ Ch. M. 28. f. 17. §. Római jog szerint szintén oly tanuk, kik más tartományban tartózkodtak, a per bírójának felszólítására, az ottani bíró által kihallgattak. Német perrendtartás szerint ép így volt; csak hogy ezen esetben a bepecsételt rotulusta per bírójának beküldték. Heffter 363. l.

²⁶⁾ R. Nissim Ketúbót 98 a; Ch. Misp. 28. f. 18. §.

²⁷⁾ Ch. M. 28. f. 24. §; De a felek beleegyezésével éjjel is lehetett a kihallgatást végezni. (Glossa u. o.)

²⁸⁾ Sebúót 30 a; Maim. Szynh. 21. f. 3. §; Ch. M. 28. f. 5. 6. §. Ha a tanu tudós (תלמיד חכם) volt, a kihallgatás alatt leülhetett, a. i. h.

²⁹⁾ R. J. b. Sését Resp. 267; Ch. Misp. 28. f. 26. §.

³⁰⁾ Ch. M. 28. f. 5. §.

³¹⁾ Maim. Szynh. 21. f. 5. §; Ch. M. 17. f. 3. §.

vényszéki tereméből, erre a tanuk a felek jelenlétében, egymásután, mindegyik külön-külön a többiek távollétében hallgattak ki. ³²⁾

74. §, A tanuk kihallgatása a fődolgot és a mellékkörülményeket illető kérdésekre vonatkozott. Amazok az idő (mikor) és a hely (hol) pontos meghatározására, emezek a tény módjára (hogyan) vonatkoztak. (דרישות והקירות).

Ha a tanuk a főpontok egyikében egymásnak ellenmondtak, vagy ha az egyik tanu ilyen egy kérdésre azt felelte: „Nem tudom, tehát nem tudok arról felvilágosítást adni,“ a másik vallomása is érvénytelen volt.

Mellékkörülményeknek tekintették azokat, melyek a ténynyel semmiféle kapcsolatban nem álltak és azért a tanuk figyelmét elkerülhették, p. o. hogy milyen pénznemből állott a kölcsön vett összeg, milyen ruhát viseltek akkor a tanuk stb. (בריקות). Erre nézve csak a tanuk ellenmondása tette a vallomást érvénytelenné, de nem azon körülmény, hogy az egyik vagy a másik tudósítást nem adhatott. ³³⁾ Mozaikus törvény szerint a tanuk mind polgári mind bünesetekben mind a fő- mind a mellék dolgokról voltak kihallgatandók; minthogy azonban ez által a forgalom igen megnehezítettett, sőt gyakran megzavartatott nem igen akartak egymásnak kölcsönözni (נעילת דלת בפני לוין), már a talmud bölcsei megrendelték, hogy polgári esetekben a fő- és a mellék dolgokra való részletes kihallgatás nem szükséges; ³⁴⁾ meghatározták, hogy csak a tanuknak a fődolgoiban való ellenmondása teszi érvénytelenné a vallomást, de nem a fődolgoiról való tudatlanság vagy a mellékdolgokra vonatkozó ellenmondás. ³⁵⁾ Ha azonban a bíró a tanuk egyikét gyanúsította, akkor a kihallgatás az eredeti meghatározások szerint volt végzendő. ³⁶⁾ Annak főképen akkor

³²⁾ Szynh. 29 a; Maim. Édut 17. f. 2. §; Ch. M. 28. f. 7.—9. §; Túre Záháb szerint (u. o.) a tanuk kihallgatása is az idegen jelenlétében történt.

³³⁾ Szynh. 40 a; 30 b; Maim. Édut 3. f. 1. §; Ch. M. 30. f. 1. §.

³⁴⁾ Szynh. 32 a; Maim. Édut 3. f. 1. §; Ch. M. 30. f. 1. §.

³⁵⁾ Szynh. 30 b; Maim. Édut 3. f. 3. §; Ch. M. 30. f. 2. §. Sákhnézete szerint polgári esetekben is a tanuvallomás érvénytelen volt, ha az egyik tanu a fődolgok egyikére nézve felvilágosítást nem tudott adni. A tanuk ellenmondásnak különféle nemeiről v. ö. az idézett forrásokat.

³⁶⁾ Szynh. 32 b; Maim. Éd. 9. f. 2. §; Ch. M. 15. f. 3. §. v. ö. Glossa u. o.

kellett történie, ha a tanuk kifejezéseikben és fordulataikban meg-
egyeztek. ³⁷⁾)

75. §. A tanuk kihallgatása nem volt egy és ugyanazon
napon végzendő, lehetett az egyiket egy és a másikat más napon
kihallgatni. ³⁸⁾ Ha a tanuk külön helyeken laktak, az illető tör-
vényszék őket külön napokon hallgathatta ki. ³⁹⁾)

76. §. A tanuk vallomása csak arra nézve birt bizonyító erő-
vel, a mit személyesen láttak és észrevettek, de nem arra, a mit
csak másoktól hallottak. ⁴⁰⁾ De nem volt feltétlenül szükséges, hogy
egy időben tették legyen az észrevételt. ⁴¹⁾)

De a tanuk mindegyikének minden esetben egy egész tényről
kellett tanuskodnia ⁴²⁾)

77. §. A talmudi jog szerint 2 érvényes tanu vallomása annyi
bizonyító erővel birt, mint 100 tanué, (תרי במאה ומאה בתרי). ⁴³⁾)
Ezen elvből következett, hogy ha egy tanuvallomásnak másik ellent
mondott, noha emezt csak két tanu, amazt pedig 100 tanu tette,
nem a tanuk számát hanem vallomását vették tekintetbe, és
hogy épen azért az ügyet bebizonyítottanak nem tartották, mert
mihelyt a tanuknak ellenmondtak, vallomásuk érvénynyel nem
birt. ⁴⁴⁾)

78. §. A tanuk kihallgatásuk után vallomásukat nem von-
hatták vissza, utólagos mit sem tehetek hozzá, azt sem állithatták,

³⁷⁾ Jer. Talmud Szyneh. III. 8 f. Hál; Ch. M. 28. f. 10. §.

³⁸⁾ Szyneh. 30 a; Maim. Éd. 4. f. 2. §; Ch. M. 39. f. 9. §.

³⁹⁾ Bábá Bátrá 165 b; Maim. Éd. 4. f. 6. §; Ch. 30. f. 11. §.

⁴⁰⁾ Szyneh. 29 a; Maim. Éd. 17. f. 1. 2. §; Ch. M. 28. f. 8. §; v. ö.
Sebüót 31 a; Maim. Éd. 17. f. 5. §.

⁴¹⁾ Szyneh. 30 a kk; Maim. Éd. 4. f. 2., 3. §; Ch. M. 30. f. 6., 7. §.

⁴²⁾ Bábá Kammá 70 b; Bábá Bátrá 56 b; דבר ולא הצי דבר; Maim.
Édút 4. f. 7. §; Ch. Misp. 30. f. 13. §. v. ö. Toszefot Bábá Kammá a. i. h.
s. v. למעוט.

⁴³⁾ Makkót 5 b. és m. h; Maim. Édút 18. f. 2. 3. §.

⁴⁴⁾ Makkót a. i. h; Bábá Bátrá 31 b; Maim. a. i. h. A tanuvallomás
bizonyító erejét egyáltalában elveszítette, ha az „alibit“ bebizonyítani
tudták, azaz, ha más tanuk azt állították, hogy azok azon időben, melyben
az általuk bebizonyított tény állítólag történt, más helyen voltak (הזומה);
ezen esetben hamis tanuknak mondták és visszatorlásra ítélték el őket. A
részletesebb kifejtés a jogtanba való v. ö. Bábá Kammá 72 b; és m. h.
Maim. Édút 18 f; Chos. Misp. 33. f.

hogy az általuk állított tény föltételhez volt kötve.⁴⁵⁾ Ha azonban vallomásuk kétértelmű volt, ezt utólagosan is megmagyarázhatták.⁴⁶⁾ Visszavonás csak akkor volt lehetséges, ha a vallomás nyilvános félreértésen alapult.⁴⁷⁾

79. §. Ha a tanuk kihallgatásuk megtörténte után előbbi vallomásukat visszavonták, noha az által az első vallomásnak bizonyító ereje ép maradt és annak a joga, kinek javára tanuskodtak kárt nem szenvedett, mégis ezt úgy tekintették mintha megvallották volna állításuk igaztalanságát és hogy a vesztes fél általuk károsítottatott. A tanuk ennél fogva vallomásuk alapján az első állításuk által előidézett kár pótlására ítéltettek el.⁴⁸⁾

IV. Fejezet.

Az okiratbeli bizonyíték.

80. §. Az okirat szorosabb értelemben olyan oklevél, melyet valaki másnak javára kiállít.¹⁾ Megkülönböztek:

a) Okiratokat, melyeket csak az illető kötelezendő személy irt alá tanuk nélkül כְּתָב יָד (Chirographe) és

b) olyanokat, melyeket tanuk kiállítottak és aláírtak. שְׂטֵרֵית (Syngraphe).²⁾

⁴⁵⁾ Toszefta Szynh. 6, f. j. Talmud Ketábót II. Hali, b. Talmud Ketábót 18 b és m. h. כִּיִּן שֶׁהֵגִיד שׁוֹב אֵינּוּ הוֹדֵר וּמִגִּיד. Ha a tanuk már vallottak, újra nem vallathattak. Maim. Édut 3. f. 5. §. Chos. Misp. 29. f. 1. §. V. ö. Szmá 2. jegy. v. o. 46. f. 37. §.

⁴⁶⁾ R. Nissim Resp. 4 o; Chos. Misp. 29. f. 1. §.

⁴⁷⁾ Bábá Mecziá 28 b; Chos. Misp. a. i. h.

⁴⁸⁾ R. Áséri Resp. 59. f. 6. §; Ch. M. 29. f. 2. §; 38. f. 1. §. Római jog szerint a tanuvallomás hitelességéből nem vesztett el senmit, ha a tanu vallomását azonnal helyreigazította. Ha a tanu pedig maga magával ellenmondás keveredett, hitelességét teljesen elveszítette; ha ezt szándékosan tette, megbüntették. (Heffter 210. l.)

¹⁾ Az okiratokhoz tágosabb értelemben emlékiratok, feliratok, címerek stb. tartoztak; שְׂטֵרֵית alatt csak a szorosabb értelembeni okmányt értették, azaz az oklevelet.

²⁾ Bábá Kammá 175 a kk. és m. h. A שְׂטֵרֵית-nek is neveztetett. Többféle שְׂטֵרֵית volt. A leggyakoribbak voltak: 1. adóssági okiratok (שְׂטֵרֵית מְלוּהָ vagy שְׂטֵרֵית חוֹב); 2. alkulevelek (שְׂטֵרֵית מִקָּה וּמִמְכָר) vagy (שְׂטֵרֵית מְכִירָה); 3. adománylevelek (שְׂטֵרֵית מִתְּנָה) és 4. Ketubá (שְׂטֵרֵית כְּתוּבָה) 5. végrendeletek שְׂטֵרֵית צוּוּאָה vagy שְׂטֵרֵית דִּיִּתּוּקִי. Oly kötlevelek is, melyekben a

81. §. Az adós által kiállított okiratot más is írhatta; elegendő volt ha amaz aláírta; ³⁾ ha azonban az okiratot tanuk aláírták, erre sem volt szükség.

82. §. A tanuk csak az adós ⁴⁾ megbízásából és rendszeren mind a két fél jelenlétében állíthatták ki a kötelezvényt. Az adós köteles volt az okiratot a hitelezőnek azonnal átadni. ⁵⁾ Alkulevelet a vevő tudta nélkül is lehetett kiállítani, ha az eladó oda nyilatkozott hogy az árut már megkapta és hogy a vevő a tárgyat már birtokába vette. ⁶⁾ Másféle okiratokat p. o. bérszerződési

kiállító csak azt mondta: „Én, S. S., kölcsön vettem tőled 100 forintot.“ a nélkül hogy a hitelező nevét említette volt, jogerővel birtak. V. ö. Bábá Bátorá 172 b; Maim. Malvé-Velóvé 24. f. 9. §; Chos. Misp. 50. f. 1. §. és 61. f. 4. §; Ilyen okiratok „Mamré“-nek nevezettek. Sák 50. f. 7. jegy. Pontos számtartókönyveknek bizonyító erejéről v. ö. R. Áséri Resp. 86. f. 1. §; 103. f. 23. §; Ch. M. 91. f. 4. 5. §; 107. f. 12. §; Sák 14. jegy. és 69. f. 27. jegy; v. ö. 81. f. 61. 23. §; Sák 61. jegy.

³⁾ Chos. Misp. 69. f. 1. §. De az csak akkor történt, ha az aláírás az okirat végén állott, ha azonban kezdetén volt, az adósnak az egész okiratot sajátkezüleg kellett írnia, mert lehetséges, hogy az illető minden szándék nélkül írta fel nevét és más azután a papirost oklevél kiállítására használta fel. V. ö. Ketúb. 21; Bábá Bátorá 167 a; Chos. Misp. 69. f. 1. §. Hogy vajjon az adós által sajátkezüleg írott oklevél annak aláírása nélkül bizonyító erővel birt-e, erről a tudósok nem értenek egyet. V. ö. Ch. M. a. i. h; Sák 4. jegy.

⁴⁾ Bábá Bátorá 40 a; Szynh. 29 b; Maim. Malvé-Velóvé 11. f. 1. §; Ch. Misp. 39. f. 2. §. Ha a tény azonban köpenyeg megfogása által (קנין סודר) megerősített, a tanuk az adós tudta nélkül is, sőt később is kiállíthatták az okiratot. Erre nézve állott az elv: כתם קנין לכתובה עומר; Bábá Bátorá, Szynh. és Maim. a. i. h; Ch. M. 39. f. 3. §.

⁵⁾ Bábá Bátorá 167 b; Bábá Mecziá 13 a; Maim. Malvé-Velóvé 23. f. 5. §; Ch. M. 39. f. 13. §. A Bábá Mecziában előforduló שטר אקנייתא különféle magyarázatáról, mely szerint állítólag meg volt engedve az okiratot a hitelező távollétében is kiállítani, továbbá arról, hogy az עדיו בהתומיו עדין בהתומיו nézet a gyakorlatban elfogadandó-e vagy nem, v. ö. Rási Bábá Mecziához; R. Alfási és R. Áséri a. i. h; Ch. M. a. i. h; Sák 39. jegy.

⁶⁾ Bábá Bátorá 167 b; R. Jos. Migás szerint az eladónak megmondani kellett, hogy az árut már megkapta; R. Mos. b. Nachman nézete szerint az nem volt szükséges, de a vevőnek a tárgy birtokában már kellett lennie. V. ö. Tur Ch. M. és Sulchan Áruh 238. f; Szmá 6. jegy. Máskülönb a שטר דאקנייתא és az עדים בהתומיו וכן לו fölötti különféle nézetek valamint kötleveleknél épen így itt is alkalmazhatók; v. ö. Tur Chos. Misp. 238. f.

okiratot stb., a tanuk csak mind a két fél beleegyezésével állíthattak ki. ⁷⁾)

83. §. Mind az okiratnak mind a tanuk aláírásának lényegre és külalakra nézve egyaránt meg kellett felelniök az okiratokra vonatkozó törvényeknek és rendeleteknek. Egy ebbeli hiba legtöbb esetben az okirat érvénytelenségét eredményezte; ez főképen az okirat azon részére vonatkozott, melyben az adós neve, a datum és kiállítás hely előfordul (תורה), valamint a tanukat illető részre. ⁸⁾)

84. §. Ha az okirat tartalmán kételkedtek, de maga az okirat az által tökéletes érvénytelenné nem vált, azt mindaddig az adós javára magyarázták, míg a hitelező az ellenkezőt be nem bizonyította. ⁹⁾)

85. §. Olyan okirat, melyet az adós tanuk nélkül kiállított (בתב יד) hiányos bizonyító erővel birt. Ilyen kötelezvény ellen az adós nemcsak a hamisítás (מזויף) ellenvetésével, hanem azon állítással is élhetett, hogy az adósságot már kifizette (בריעה); az elítélést megakadályozhatta még akkor is, ha a hitelező már előre az okirat hitelességét bebizonyította volt. ¹⁰⁾) Sőt, ha az adós ellenvetést nem

⁷⁾ Bábá Bátorá 167 b; Maim. Málve-Velóve 24. f. 1. §.

⁸⁾ Az okiratok lényegére és alakjára vonatkozó rendeletek részletesen vannak magyarázva Bábá Bátorában 160 kk; Maim. Málve-Velóve 23. és 27. f; Ch. M. 41—46. f. és m. h. De ezek inkább a tulajdonképeni jogtanba mint a perrendtartásba tartoznak, itten tehát a források idézése elegendő; megjegyzem, hogy a datum az okirat egyik leglényegesebb pontját képezte. Ha a kötlevelel a datum hiányzott teljes bizonyító erővel nem birt; a hitelező nem emelhetett igényt az adós által eladott javakra, mert az okiratból nem látszott ki, hogy vajjon a kikölcsönzés megelőzte-e a vevést vagy nem (Ch. M. 45. f. 1. §.) Előbbre keltezett okirat (שטר מוקדם) érvénytelen volt, mert a vevő az által károsíthatott (Bábá Mecziá 72 a és m. h; Ch. M. 43. f. 7. §.); későbbre keltezett okirat pedig (שטר מאוחר) érvényes volt (u. o. 12. §.) későbbre keltezett alku- és adománylevelek érvénytelenek voltak. Bábá Bátorá 171 b; Ch. M. 43. f. 13. §. v. ö. Sebiit 10. f. 5. Misná. A részleteseket l. a forrásokban.

⁹⁾ Bábá Bátorá 166 a; 167 a; Maim. Málve-Velóve 27. f. 16. §; Chos. Misp. 42. f. 5. §. בעל השטר על התחונה יד. Ha azonban a kétség az okirat érvényességére vonatkozott, akkor azon elv nem állott és az adósnak kellett állítását bebizonyítani. R. J. b. Sését Resp. 413; Chos. Misp. 42. f. 9. §.

¹⁰⁾ Maim. Málve-Velóve 11. f. 3. §; Ch. M. 69. f. 2. §. Néhányan azt vélik, hogy az adóstól kiállított kötelezvény ellen ép oly kevéssé emelheték a fizetési ellenvetést mint a tanuké ellen. Ezen nézetet R. Mózes

tett, vagy az adósságot bevallotta, ez csak szóbeli adósságnak (מלוה על פה) tekintetett; a hitelező csak az adós birtokában levő javakra emelhetett igényt (נכסים בני הורוין), de nem azon ingatlan vagyponra, melyet eladott, vagy elajándékozott (נכסים משועבדים).¹¹⁾

86. §. Ha az okiratot tanuk előtt állították ki, az adós addig, míg az aláírások hitelessége nem volt bebizonyítva, a hamisítás ellenvetésével élhetett (מזוייף), vagy azzal, hogy már fizetett (פרעתו)¹²⁾; ha azonban a hitelező az aláírások hitelességét bebizonyította, akkor az adós semmiféle ellenvetést nem tehetett¹³⁾; az okirat teljes bizonyítéknak tekintetett; a hitelező jogában állott, nemcsak az adós birtokában levő javakból, hanem azon ingatlan vagyponból is, melyet az adós, miután a pénzt kölcsön vette volt, eladott, követelését kielégíteni (גובה ממשעבדי).¹⁴⁾

Isserl (Gl. a. i. h.) is osztja, de Sák (u. o. 14. jegy.) ezen nézet helytelenségét bebizonyította; szerinte az adós, ha fizetési ellenvetést tett és a rabbinikus esküt arra, hogy az adósságot már megfizette, letette (שבועת היסח), nem volt köteles fizetni. De azon esetekben, melyekben az országos törvény szerint az adós által kiállított kötlevel teljes bizonyító erővel birt a rabbinikus jog szerint sem élhetett az adós a fizetési ellenvetéssel. (R. Sal. b. Ádérét Resp. 22.) Azért átruházott váltóknál is, melyeket az adós köteles volt a váltójog szerint a váltó mindenkori tulajdonosának megfizetni, szokásos volt fizetési ellenvetést tekintetbe nem venni. Túmim 69. f. 5. §.

¹¹⁾ Bábá Bátorá 175 b; Maim. Málve-Velóvé 11. f. 3. §; Chos. Misp. 69. f. 2. §.

¹²⁾ Ketúb. 18 b; Bábá Bátorá 154 a kk; Maim. Málve-Velóvé 14. f. 5. §; Ch. M. 46. f. 1. §.

¹³⁾ Sebúót 51 a; Bábá Bátorá 70 b; שטרך בירי מאי בעי; Maim. Málve-Velóvé 14. f. 2. §; 11. f. 1. §; Ch. M. 82. f. 2. §. és m. h. De az adós a hitelezőtől a misnáí esküt követelhetette a. i. h.

¹⁴⁾ Bábá Bátorá 175 a kk. és m. h; Maim. Málve-Velóvé 11. f. 4. §. Ch. M. 39. f. 1. §; v. ö. Sák. 2. jegy. 111. f. 1. §. Hogy vajjon a hitelező oly okmány alapján, melyet tanuk nem írtak alá, de ezek jelenlétében adott át az adós a hitelezőnek (ערי מסירה), az adós által elzálogosított javakra is igényt emelhetett-e, a nézetek eltérnek egymástól. V. ö. Gittin 86 b; R. Álfászi, R. Áseri és R. Nissim u. o; Toszefót Gittin 4 a s. v. דקיימא és m. h; Maim. Málve-Velóvé 11. f. 2. §; Ch. M. 51. f. 7. §; Sák. 9. jegy. Római jog szerint privátokmányokat vagy tanuk előtt vagy azok nélkül írhattak alá, de az adósnak minden esetre aláírását kellett adnia. Justinianus az okmány bizonyító erejére még legalább is 3, esetleg 5 tanu aláírását követelte. Heffter a. i. h. 214. l.

87. §. Az okmánybeli bizonyíték tulajdonképen tanuvallomás csak más alakban; ettől csak abban különbözött, hogy míg a tanuvallomásra nézve a tanuk hitelességét és törvényes képességét csak addig teszik fel, míg az ellenkezőt nem bizonyították be, addig az okiratbeli bizonyítéknál kétséges, hogy vajjon az aláírások eredetiek-e és a hitelező az adós kívánatára köteles volt azt bebizonyítani.¹⁵⁾ Ha az be volt bizonyítva, az okiratnak nagyobb ereje volt mint a tanuvallomásnak.¹⁶⁾

88. §. Okirat csak akkor tekintetett valódinak, ha egy háromtagu collegium¹⁷⁾ azt valónak felismerte.

A felismerés megtörtént:

1. Ha a vizsgáló bírák az aláírásokat ismerték.¹⁸⁾
2. Ha a tanuk az okiratot a vizsgáló bírák jelenlétében aláírták.¹⁹⁾
3. Ha a tanuk bevallották, hogy az aláírás az övéjük.²⁰⁾
4. Ha más érvényes tanuk azt állították, hogy az aláírásokat ismerik.²¹⁾

¹⁵⁾ Mozaikus törvény szerint az aláírás hamisítatlannak tekintetett; קיום שטרות דרבנן דמדאורייתא עדים החתומים על השטר כמי שנחקרה Gittin 3 a; Ketúbót 18 b, és m. h; Maim. Édut 6. f. 1. §; Ch. M. 46. f. v. ö. Sákch 9. jegy. A recognitio csak talmudikus intézmény.

¹⁶⁾ V. ö. oda fent 85. és 86. §.

¹⁷⁾ Bábá Bátrá 40 a; Ketúbót 22 a; Maim. Édut 6. f. 1. §; Ch. M. 46. f. 4. §; v. ö. Gloss. és Sákch 8. jegy. Ezek szerint későbbben szokássá vált az okmányt egyedbiró által megvizsgáltatni.

¹⁸⁾ Ketúb. 21 b; Maim. Édut 6. f. 2. §; 7. f. 6. §; Ch. M. 46. f. 7. 24. §. Elvül szolgált עין געשה דין אפילו עד המעיד נעשה דין v. ö. Toszef. Ketúb. s. v. הנה a. i. h.

¹⁹⁾ Maim. Édut 6. f. 2. §; Ch. M. 46. f. 7. §. Frankel felfogása (ger. Bew. 179. l.) nemcsak az említett források szó szerinti értelmével és Kesef Misnával (u. o. és Szamá 13. j.) ellenkezik, hanem Maimonideszszel is, (8. f. 1—5. §. és Ch. M. 46. f. 10. §.) ellenmondásban áll.

²⁰⁾ Ket. 18 b; 20 b és kk; Maim. 6. f. 2. §; Ch. M. a. i. h. Az okmány tanuk általi vizsgálatnál elegendő volt, ha mindegyik csak saját aláírását ismerte el valódinak, mert talmudikus nézet szerint az okmánybeli tanuk tulajdonképen az okmány tartalmáról tesznek tanubizonyyságot; (על מנה שבשטר הן מעידין) Ket. 20 b. kk; Maim. és Ch. M. a. i. h. A szemrevétel ezen nemének különböző eseteiről v. ö. az idézett forrásokat.

²¹⁾ A. i. h. Ezen esetben mind a két tanunak mind a két okmánybeli tanu aláírását kellett megerősíteni, mert ezek csak az aláírásra, de nem az okmány tartalmára tettek tanuságot (על כתב ידן הן מעידין)

5. Az által, hogy az aláírásokat egy más, már megvizsgált okmányon, vagy két különböző sértetlen adásvevési vagy házassági szerződésen álló aláírásokkal összehasonlították.²²⁾

89. §. A szemlét, valamint minden más törvényszéki tárgyalást nem lehetett éjjel végezni.²³⁾ Az adós távollétében, még akarata ellenére is lehetséges volt.²⁴⁾

90. §. Ha az okiratbeli tanuk aláírásukat elismerték, de azt állították, hogy arra erőszakosan kényszerítették (אנוסים היינו מהמת) vagy, hogy a hitelező az okmány kiállítása alkalmával bizonyos feltételek teljesítését ígérte, akkor ha az okirat valóságát más módon kideríteni nem lehetett és az okiratbeli tanuk ezzel jogtalanságot nem követtek el, állításaikat igaznak tartották; az okmány elveszítette bizonyító erejét. Ha azonban az okmány már meg volt vizsgálva, a tanuvallomást nem vették tekintetbe.²⁵⁾ Ha tanuk megvizsgált okirat ellen léptek fel, annak bizonyító ereje jelentékenyen vesztett t. i. sem az adóst fizetésre nem lehe-

²²⁾ Ket. 20 a; Maim. Édút 6. f. 2. és 3. §; Ch. M. 46. f. 7. §. Hogy vajjon a szemrevétel ezen neme chirographera is alkalmazható-e, erről l. Báál Hátrúmót 13. f; Túr 69. f. és Sák 12. j. A j. Talmud szerint (Ketúb. II. f.) a szemrevétel ugyis történhetett, hogy a tanuk aláírását ezeknek kéziratával összehasonlították. De hogy vajjon a tanu által irt levéllel-e, az nincsen eldöntve. V. ö. R. J. b. Séset Resp. 136. és R. Niszim Ketúb.a. i. h. A római jog szintén ismerte magánokmányoknál az írással való összehasonlítás általi szemrevételt (manus collatio, comparatio litterarum). Theodosius ezt veszélyesnek tartotta, Justinianus csak a következő esetekben engedte meg: 1. ha a recognitio egy tabellio által, ki az okmányt írta, vagy az okmánybeli tanuk által nem volt lehetséges; 2. a juramentum calumniae ellen, melyet hitelezőnek kellett letennie. 3. Más kétségtelen hiteles okmányokkal való összehasonlítás által. Az összehasonlítás esküdt szakértők által volt végzendő. (Hollweg III. k. 282. kk.; Rein 217. l.) Német jog szerint a hitelező köteles volt a valódiságot bebizonyítani akkor, ha az adós a valódiságot kétségbe vonta; azonban az adóstól a juramentum difessionist követelhetette, mely abból áll, hogy az adós arra esküszik, hogy az okmányt sem sajátkezüleg nem írta, sem más által nem iratta. Heffter 365. lap.

²³⁾ Maim. Szynh. 3. f. 4. §; Édút 6. f. 1. §; Ch. M. 46. f. 4. §. v. ö. Szmá 6. jegy. és Sák 4. j.

²⁴⁾ Bába Kammá 112 b; v. ö. Rási és Toszef. s. v. מקיימין; Maim. Édút 3. f. 11. §; Ch. M. 46. f. 5. §.

²⁵⁾ Ketúb. 18 b és kk; Maim. Édút 3. f. 6—9. §; Ch. M. 46. f. 37. §.

tett kényszeríteni, sem a peres tárgy birtokában levő hitelező annak kiadására nem volt köteles. ²⁶⁾

91. §. A recognitiót (קיום אשמה vagy הנפק) a tanuk aláírása mellé, ²⁷⁾ vagy az okmány hátára irták ²⁸⁾ és a vizsgáló bírák aláírásával látták el. Rendesen hozzá kellett tenni, hogy az 88. §-ban említett módok melyikén történt a szemle. ²⁹⁾

92. §. Ha a vizsgáló bírák aláírása a főtárgyalás törvényszéke előtt ismeretlen volt, ha továbbá a szemle hitelessége ellen ellenvetést tettek, nem volt elegendő, hogy az okmánybeli tanuk egyike aláírását elismerje és két más tanu, vagy a vizsgáló tanuk egyike még egy idegennek hozzájárulásával a bíró aláírását igaznak mondja, ³⁰⁾ és pedig azért nem, mert amaz a tartalomra, ezek pedig csak az aláírásra tettek tanuságot. A szemle helyesebben két az elismervényen aláírt bíró által történt — elegendő volt, ha kiki saját aláírását megerősítette, — ³¹⁾ vagy az által, hogy a bírák egyike saját aláírását, egy idegen tanu pedig az okmánybeli tanuk aláírását ismerte el, ³²⁾ vagy végre az által, hogy két tanu az okmánybeli tanuk és a vizsgáló bírák egyikének aláírását valódinak mondta. ³³⁾

²⁶⁾ Ketúb. 19 b kk. Maim. Édút 7. f. 7. §; Ch. M. a. i. h. A különböző esetek és nézetek a jogtanba tartoznak.

²⁷⁾ Bábá Bátrá 163 b; Maim. Málve-Velóvé 27. f. 6. és 7. §; Ch. M. 46. f. 31. és 32. §.

²⁸⁾ Maim. és Ch. M. a. i. h; v. ö. Mágid Misná u. o.

²⁹⁾ Ketúb. 21; Maim. Édút 6. f. 4. §; Ch. M. 46. f. 8. §. Elegendő volt, ha az határozottan nem is volt kimondva. V. ö. Béet József, ki azt állítja, hogy Spanyolországban elismervényeket látott, melyekben a recognitio módja határozottan nem volt kimondva.

³⁰⁾ Ketúb. 21 a; R. Áséri u. o; Ch. M. 46. f. 14. §; v. ö. R. Alfászi Bábá Bátrá 19. f., ki a talmud idézett helyét másképen magyarázza. V. ö. Maim. Édút 4. f. 6. §. és Készeff Misná u. o. Ez utóbbi nézete szerint a megvizsgált okmány nyilvánosnak volt tekintendő és további recognitióra nem szorult.

³¹⁾ R. Jóná (R. Áséri a. i. helyéhez); Ch. M. 46. f. 15. §.

³²⁾ R. Niszim Ketúb. a. i. h; Ch. M. u. o.; 16. §.

³³⁾ R. Niszim, Ch. M. a. i. h. v. ö. Sákch 46. jegy. Arról, hogy vajjon a vizsgáló tanuk a vizsgáló bírákhoz vagy egymáshoz, vagy az okmánybeli tanukhoz rokonsági viszonyban állhattak-e, továbbá azoknak vagy a bíráknak a főtárgyalás bírúihoz való rokonságáról v. ö. R. Niszim Ket. R. Áséri u. o; Ch. M. 46. f. 17—24. §; Megjegyzem, hogy vizsgáló tanu bizonyos körülmények között, mint felnőt ember, érvényes vallomást arról is

V. Fejezet.

Az eskü.

93. §. Az eskü a vallomás megerősítése, az istenre, mint az igazság kútfejére való hivatkozás által. Ezen az istenről való élénk megemlékezés által, ki előtt hazugság nem állhat fenn, az esküvő állításának igazsága bebizonyítottnak tartatik. Elvül szolgált, hogy még ha az egyik vagy másik a követelést akár szándékosan, akár tévedésből eltagadta is, esküdni nem fog, ha állításának igazságáról meggyőződve nincsen. ¹⁾)

94. §. Rendesen a törvényszék rendelte el ítélet által az esküt. ²⁾)

tehetett, mit gyermekkorában látott. De a másik tanunak az észrevétel alkalmával már nagykorunak kellett lennie. Ketúb. 28 a; Maim. Édút 7. f. 2. §; 14. f. 3. §; Ch. M. 35. f. 4. §; 46. f. 17. §.

¹⁾) Bábá Mecziá 6 a; Ch. M. 92. f. 3. §. פְּרִשֵׁי אִינְשֵׁי מִסַּפֵּק שְׁבוּעָה וְלֹא פְּרִשֵׁי מִמוֹנָא מִמוֹנָא אִתָּא בְּחֻרָה שְׁבוּעָה לִיתָא בְּחֻרָה. Előfordulhat, hogy valaki adósságot eltagad, noha nem tudja biztosan, hogy vajjon megfizette-e már vagy sem, de az eskütől ezen az esetben visszariad, mert a pénzt lehet visszaadni, hamis esküt azonban nem lehet jóvá tenni.

²⁾) Ebben különbözik a mozaiko-talmudikus jog a rómainál. Az utóbbi szerint az eskü eredetileg inkább a felek egyezése volt; megegyeztek abban, hogy azt igaznak fogják tartani, mire az ellenfél esküszik. A ki „in ius“ esküre szólította fel az ellenfélt, jogának bizonyíték és törvényszéki ítélet általi érvényesítéséről lemondott és az ellenfél állítását, akármily lelkiismeretlen és az igazság állítására képtelen egyéniség is az, maga ellen érvényesnek akarja elismerni; minthogy azonban a kínált eskü, noha annak visszautasítása lehetséges, az ellenfél lelkiismeretét nyugtalanítja, az esküre szólítótól a „calumniae juramentum“-ot lehetett követelni. In iudicium is az eskü letétele eredetileg a felektől indult ki, csak hogy az esküt még az ítélet követte. Hollweg II. k. 575. kk. Egészen más törvény uralkodott a mozaiko-talmudikus jog szerint az esküt illetőleg. E szerint rendesen nem a felek szólítottak esküre, hanem a bírák ítélet által; azonkívül az egyik fél állításainak helyessége mellett legalább a látszatnak kellett szólni, hogy a másikat az esküre szólíthassák. De a német jogtól is eltér a mozaiko-talmudikus, mert míg az előbbi szerint az eskü az alperes törvényes joga volt, mely rendesen a bizonyítékokat megelőzte, az utóbbi szerint csak akkor éltek vele, ha más bizonyító eszközök hiányoztak. Ezen tekintetben közeledett inkább a római joghoz. V. ö. Hollweg a. i. h.

95. §. Az eskü két nemét különböztették meg.

A) A mozaikus esküt (שבועה דאורייתא) vagy a Tóra esküjét.

B) A rabbinikus esküt (שבועה דרבנן).

A mozaikus eskü feloszlott: a) A tisztító esküre, és b) a kínált esküre (גלגול שבועה). A rabbinikus eskü feloszlott: 1. A misná esküjére, mely részben tisztító eskü volt, és 2. a rabbik esküjére (שבועת היסת), mely mindig tisztító eskünek tartatott.

96. §. Ad A) a) A misná azt az elvet állította fel, hogy mindazok, kiknek a tóra törvényei szerint esküdniök kell, esküsznek és nem fizetnek, ³⁾ azaz a tóra csak az alperes esküjét ismeri. A mozaikus vagy a tóra esküje (שבועת התורה) tehát tisztító eskü volt. A következő 4 esetben rendeltetett: I. A követelés részbeli beismerése esetében (מודה במקצה הטענה).⁴⁾ II. Ha egy tanu a felperes javára az alperes ellen vallomást tett.⁵⁾ III. Ha megőrzés végett átadott tárgyak az őriző állítása szerint oly módon vesztek el, hogy a kárpótlástól meg volt mentve,⁶⁾ és IV., ha alperes az egész követelést eltagadta, tanuk azonban azt állították, hogy alperes egy részszel tartozik, a másik részről pedig nem volt tudomásuk.⁷⁾ Ezen esetben alperes köteles volt a tanuk által tartozásnak elismert összeget megfizetni és a maradványt elesküdni.

96. §. Részbeli elismerésnél a tóra esküje csak a következő esetekben volt odaitélendő :

1. Ha felperes követelését határozottan állította (טענת ברי), máskülömben rabbinikus esküt lehetett rendelni.⁸⁾

2. Felperes követelésének a részbeli elismerést meg kellett

³⁾ Sebúót 44 b ; Maim. Tóen-Venitán 1. f. 2. § ; Ch. M. 89. f. 1. §.

⁴⁾ Sebúót 38 b ; Bábá Mecziá 3 a és m h ; Maim. a. i. h ; Ch. M. 75. f. 2. § ; 87. f. 1. §.

⁵⁾ Sebúót 40 a és m. h ; Maim. u. o. 3. f. 6. § ; Ch. M. a. i. h.

⁶⁾ Bábá Mecziá 93 a ; Sebúót 49 a és m. h. Maim. Szekhirót 1. f. 2. § ; Sáálá-Upikádón 1. f. 2. § ; Ch. M. 291. f. 1. §.

⁷⁾ Bábá Mecziá 3 a ; Maim. Tóen-Venitán 3. f. 10. § ; Ch. M. 75. f. 4. §. Ezen esetre nézve található Bábá Mecziában azon nézet is, hogy nem a tóra esküje volt határozandó. De ezen nézetet nem fogadták el ; a Gáónim inkább azt állították, hogy a tóra esküjét kell letennie.

⁸⁾ Sebúót 40 b ; Maim. Tóen-Venitán 1. f. 7. § ; Ch. M. 75. f. 17. §. „אין משיעין על טענת ספק.“ Az esküt csak akkor lehetett elrendelni, ha legalább némi vélekedés a felperes mellett szólt ; ha azonban ez oly dolgon kételkedett, melyről tudomása lehetett, az meg nem történt.

előznie; ha azomban az adós az adósság egy részét elismerte még mielőtt a hitelező tőle valamit követelt volna, a tóra esküjét nem kellett letennie.⁹⁾

3 Ha a kereset pénzre vagy árucikkekre vonatkozott, a keresetnek legalább 2 ezüstdarab értékét kellett tennie egy מֵעֵין-t és egy פְּרוּטָה-t, az alperesnek pedig legalább egy prutát be kellett vallania és 2 máint eltagadnia.¹⁰⁾ Ha a kereset azonban szerekre (vagy tárgyakra) vonatkozott (A. B.-től két tárgyat követelt, B. csak egyről tett beismerést) alperesnek a tóra esküjét kellett letennie még akkor is, ha a tárgyak együtt véve nem értek többet egy prutánál.¹¹⁾

4. Mind a követelésnek, mind a beismerésnek pontosan meghatározva kellett lennie, azaz felperesnek a követelés számát, mértékét, súlyát meghatároznia, alperesnek pedig azt ugyanazon sorban tagadnia kellett (דָּבַר מִטּוֹיִם).¹²⁾

5. Szükséges volt, hogy a követelés és a vallomás egyenmű tárgyakra vonatkozzék, ha azomban különneműekre vonatkozott, a mozaikus eskü nem ítéltetett oda.¹³⁾

6. Szükséges volt, hogy a követelés és a részbeli vallomás oly ingó tárgyakra vonatkozzék, melyek feltétlen becsesel birtak; szen-

⁹⁾ Sebúót 40 b; v. ö. R. Niszim u. o; R. Mózes b. Nachman a Milchámótban Gittin 59 a; Ch. M. 88. f. 15. §. Ezen esetben semmiféle vélekedés nem szól a hitelező mellett, minthogy az adós maga elismerte az adósság egy részét; de ezen esetben a rabbinikus esküt kellett letenni. V. ö. Ch. M. 75. f. 3. §; Sák 9. jegy.

¹⁰⁾ Sebúót 38 b; 39 b; Maim. Tóen-Venitán 3. f. 1. §; Ch. M. 88. f. 1. §. A máa és a prutá értékéről v. ö. Maim. a. i. h. és Sák Ch. M. 88. f. 1. jegy.

¹¹⁾ Sebúót 40 b; Maim. Tóen-Venitán 3. f. 5. §; Ch. M. 88. f. 3. §. R. Áséri (u. o.) véleménye szerint a 2 tárgynak legalább is 2 prutát kellett tennie. Ezen nézetet azonban a többi jogtudósok nem fogadták el.

¹²⁾ Sebúót 42 b; v. ö. R. Niszim u. o; Maim. Tóen-Venitán 4. f. 1. §. Ch. M. 88. f. 23. 24. f.

¹³⁾ Sebúót 38 b; Maim. Tóen-Venitán 3. f. 8. §; Ch. M. 88. f. 7 és kk. §§. הוֹרָאָה מִמֵּין הַטְּעָנָה. Rábán Gamaliel nézete szerint még abban az esetben is, ha A. 10 véka búzát követelt, B. pedig 10 véka árpát bevallott, a tóra esküje volt leteendő. De ezen nézet nem fogadtatott el. A 3. 4. és 5. pont alatt felsorolt feltételekre a talmud idézett helyein a biblia szavaiból következtettek.

tesített tárgyra nem vonatkozhatott. Ha a kereset azonban földbirtok- vagy rabszolgákra vonatkozott, kiket ingatlan vagyonnak tekintettek, vagy okmányokra, melyek csak viszonylagos becsesel birnak, vagy végre szent tárgyakra, akkor a tóra esküje nem ítéltetett oda.¹⁴⁾

7. Végre a tóra esküjét csak akkor lehetett odaitélni, ha alperes a beismert részt nem azonnal a történt beismerés után szolgálhatta ki felperesnek; ha azonban nyomban átadta (הילך), a mozaikus esküre nem szólíthatták fel, és pedig azért nem, mert ezen esetet úgy fogták fel, mintha a per eredetileg csak azon részre vonatkozott volna, melyet alperes eltagadott, ennél fogva azon szabály, mely a teljes tagadásról szól (בוטר הכל), alkalmaztatott, azaz a rabbinikus eskü letétele.¹⁵⁾

97. §. Ha alperes az egész követelést eltagadta, egy tanu azonban ellene és felperes mellett szólt, a tóra esküjét kellett letennie még akkor is, ha felperes követelését nem határozottan

¹⁴⁾ Sebúót 42 b. és m. h. Maim. Tóen-Venitán 5. f. 1. §; Ch. M. 95. f. 1. §. A rabbik esküje azonban mind ezen esetekben oda ítéltetett, csak a tóra esküje nem. Ezt is a biblia szavaiból következtették. Megjegyzem, hogy a templomnak szentelt vagy a szegények számára határozott tárgyak ezen tekintetben nem tartattak szentségnek, azokra a tóra esküjét kellett letenni. Ch. M. a. i. h; Sák h 6. jegy. Jelenleg minden szentelt tárgy eskü tekintetében hasonlít a közönséges tárgyhoz. Ugyanazon okból, melyből ingatlan vagyona a tóra esküjét nem lehetett letenni, ez akkor se volt helyén, ha A. B.-t két összeg miatt perelte be és pedig oly módon, hogy az egyikről megvizsgált okmánya volt, a másikról nem, B. pedig az elsőt bevallotta és a másikat tagadta, azon részt, melyről A.-nak adóslevele volt, úgy tekintették mintha ingatlan vagyona vonatkoznék, hiszen az adóstól eladott javakat is letartóztathatta; a vallomás tehát csak ingatlan vagyona vonatkozott, és ezen esetben a tóra esküje nem ítéltetett oda. כשם שאין נשבעין על קרקעות כך אין נשבעין על שעבוד קרקעות V. ö. Bábá Mecziá 4 b; Ch. M. 88. f. 28. §; Maim. Tóen-Venitán 4. f. 4. §.

¹⁵⁾ Bábá Mecziá 4 a; Maim. Tóen-Venitán 1. f. 3. §; Ch. M. 75. f. 6. §; 87. f. 1. §. Alperes azon esetben is fel volt mentve a mozaikus eskü alól, ha a bevallott részt felperesnek nem adta át, hanem magánál tartotta, és vallomáskor a törvényszék előtt késznek nyilatkozott, azt azonnal kiszolgáltatni. Sák h a. i. h. 2. jegy. Alperesnek továbbá azon esetben sem kellett a mozaikus esküt letennie, ha a peres tárgy őrzés végett adatott át és alperes birtokában nem volt, de csak akkor, ha el nem vészett. Sák h u. o. 3. jegy.

állította és ez csak a tauu állításán alapult (טוען ספק על פי העד),¹⁶⁾ még ha egy prutát tett volna is ki.¹⁷⁾ De valamint a részbeli elismerésnél, ép úgy itt is a peres ügynek ingó tárgyakra, melyek nem voltak szentelve és feltétlen becsesel birtak, kellett vonatkoznia. Telkekre, rabszolgákra szentségekre és okmányokra ezen esetben is csak a rabbinikus esküt kellett letenni.¹⁸⁾ Ugyanazon szabály volt érvényes azon esetben, ha egy megörzés végett átadott tárgy a megöriző állítása szerint annak hibája nélkül elveszett (שבועה השומרים).¹⁹⁾

98. §. Ha végre alperes az egész követelést tagadta, két tanu pedig a követelés egy részének jogosultságát bebizonyította, alperest csak akkor lehetett esküre felszólítani, ha a peres tárgy adóságra vonatkozott. Ha azonban megörzés végett átadott tárgyról volt szó, alperes csak akkor szólítottatott fel esküre, ha a tanuk nem állították, hogy azon részt, melyre tanuvallomásuk vonatkozott, épen most látták alperesnél; mert jóllehet, részbeli roszhiszeműséget bizonyítottak rá, azért még sem volt gyanusítható arról, hogy hamis eskütől sem riad vissza, inkább indokolt mentésnek tartatott, hogy csak időt akart nyerni, hogy későbben kielégítse a felperest. De másképen volt a dolog, ha a tanuk a megörzés végett átadott tárgy azon részét, melyről tanuságot tettek, még a kereset előtt látták alperesnél. Ezen esetben a fentebbi mentegetés nem

¹⁶⁾ R. Alfászi Sebúót 7. f.; R. Áseri u. o. 6. f. 5. §; Maim. Gezélá 4. f. 13. §. V. ö. Maggid-Misná u. o.; Tószefót Bába Mecziá 3 a s. v. מפי; Ch. M. 75. f. 23. §. Nehány tudós nézete szerint ezen esetben is felperesnek határozottan kellett követelését állítania. De a szövegben előadott nézet az általános.

¹⁷⁾ Sebúót 40 a; Maim. Tóen-Venitán 3. f. 6. §; Ch. M. 84. f. 4. §.

¹⁸⁾ Sebúót 42 b; Maim. Tóen-Venitán 5. f. 1. §; Ch. M. 95. f. 1. §.

¹⁹⁾ Hogy felperesnek ezen esetben követelését nem kellett biztonsággal állítani, már abból következik, hogy nem tudhatta, hogy vajjon az őrzés végett átadott tárgy elveszett-e és hogy ez az őrző vigyázatlansága folytán történt-e. Arra nézve, hogy a követelésnek 2 máént és 1 prutát kellett tennie, a nézetek eltérnek egymástól. V. ö. R. Áseri Sebúót 6. f. 6. §; az ő nézete szerint a követelésnek itt is 2 máént és 1 prutát kellett tennie; ezen nézet Ch. Mispátban 88. f. 5. §. Gloss. helyeseltetik. Mások pedig és köztük Maim. Tóen-Venitán 3. f. 6. §. és Bét József Ch. M. 88. f. 5. §. a szövegben előadott nézetnek határozottan adnak kifejezést. A mi végre az ingatlan vagyont, a szentségeket és okmányokat illeti, erről v. ö. Sebúót 42 b; Maim. Szekhirót 2. f. 1. §; Ch. M. 95. f. 1. §.

volt helyén, alperes a tanuk által csalárd szándékból hazugnak volt bélyegezve (נבזרן), hitelessége meg volt ingatva, esküre nem lehetett többé szolítani, az eskütételre való gyanusság esete (השורה) állott tehát be, azaz az ellenfélnek kellett pótló esküt letennie és alperes fizetésre volt köteles.²⁰⁾

99. §. Ad A. b. Ha A. B-ellen oly követelést emelt, mely mellé ennek az esküt le kellett tennie, továbbá olyant is, mely az eskü letételét nem vonta maga után, B-nek épen annak következtében, hogy az első követelésre esküdni kellett, a másakra is, mely különben nem vonta maga után az esküt, azt le kellett tennie és pedig az eskükinálás folytán (גלגול שבועה). Ezen eskükinálást per analogiam a bibliából következtetik.²¹⁾ A kínált eskü mozaikus eskünek tekintetett (שבועה דאורייתא), ha maga az első eskü mozaikus eskü volt. Ha pedig csak rabbinikus eskü volt, ez is csak olyannak tekintetett.²²⁾

100. §. A kínált eskü oda ítéltetett még olyan követeléseknél is, melyek jogosultságát felperes határozottan nem tudta állítani; elegendő volt, ha valószínűség szólt mellettök.²³⁾ Oly peres tárgyaknál is, melyekre a tóra esküjét nem lehetett letenni (ingatlan vagyon, rabszolgák és okmányok) kinálás alapján az esküt oda lehetett ítélni.²⁴⁾

²⁰⁾ Bábá Mecziá 4 a ; 5 b ; Ch. M. 75. f. 4. §.

²¹⁾ Kiddusin 27 b ; Sebúót 48 b ; Maim. Tóen-Venitán 1. f. 12 és kk. §§ ; Ch. M. 94. f.

²²⁾ V. ö. Trúmát-Hádésen 327. resp ; Ch. M. 94. f. Gl. és Sák 2. és 12. jegy. Hogy minden eskünél a kinálás történhetett, határozottan ki van mondva Sebúót 48 b ; Maim. és Ch. M. a. i. h. Kivételt csak azon pótló eskü képezett, melyet a napszámosnak kellett letenni, (v. ö. az idézett forrásokat) és továbbá némelyek nézete szerint mindazon eskük, melyeket a Misná (Sebúót 44 b) a napszámosévál egy osztályba helyezett. (V. ö. Toszefót 49 a s. v. לבל). De ezen nézet nem fogadtatott el. (V. ö. Ch. M. 94. f ; Szmá 4. jegy.) Még megjegyzem, hogy az eskükinálást nem szabad felcserélni a római jog eskükinálásával. Ez a felektől indult ki, mi, mint már említettük, mozaikus jog szerint nem történt ; ez csak a törvényszéktől rendelt esküt ismert ; még az eskü kinálása is törvényszéki ítélet által történt, a nélkül, hogy felperesnek azt meg kellett volna követelnie. (V. ö. Sebúót 49 a ; Ch. M. 94. f. 1. §. A kínált esküt a római jog nem ismerte.

²³⁾ Kiddusin 27 b ; R. Áséri, Sebúót 7. f. 18. § ; Ch. M. 94. f. 1. §.

²⁴⁾ Kiddusin 26 a ; R. Áséri Sebúót 6. f. 24. § ; Ch. M. 95. f. 1. §.

101. §. Ad B. 1. A Misná esküje már abban különbözik a mozaikustól, hogy némelykor pótló eskü is volt, melyet felperesnek kellett letennie, hogy követelését megfizessék.²⁵⁾ Ezen eskü odaítéltetett:

I. A napszámosnak, ki tanuk előtt bérbe fogadtatott és kinek tanui voltak arról, hogy a bérbeadónál valóban dolgozott; ha ez a munkások kifizetésekor megtagadta a bért, mert ezt állítólag már megfizette, a napszámosnak csak arra kellett esküdnie, hogy a bért meg nem kapta, és a bérbeadó köteles volt fizetésre.²⁶⁾

II. A kiraboltnak. Ha valaki idegen házba ment, hogy önhatalmuan a lakó vagyonát zálogba vegye, ha továbbá őt üresen bemenni, de néhány a ruha alatt elrejtett tárgygyal kimenni látták, a nélkül hogy megmondhattak volna, hogy hány és milyen tárgyat vitt magával; ha tehát a lakó a törvényszék előtt az állítólag zálogba vett tárgyakat visszakövetelte, alperes pedig azt állította, hogy szándékától elállott és nem vitt magával semmit, a tárgyak azonban, melyeket a tanuk láttak, az övéi voltak, vagy ha felperes követelésére azt felelte: „Csak ezen tárgyakat vettem el,“ akkor felperest a pótesküre szólították fel és alperest fizetésre kötelezték.²⁷⁾

²⁵⁾ Sebúót 44 b; (ואלו נשבעין ונוטלין). „Ezek esküsznek és kapnak“ ellentétben a mozaikus esküvel, hol (נשבעין ולא משלמין) „esküsznek és nem fizetnek.“

²⁶⁾ Sebúót 44 b. kk; Maim. Tóen-Venitán 1. f. 2. §; Szekhirót 11. f. 6. §; Ch. M. 89. f. Okul a talmud (a. i. h.) azt hozza fel, hogy mivel a bérbeadó a munkásokkal és a bér kifizetésével el volt foglalva, könnyen tévedhetett és azt hihette, hogy ezen munkást már megfizette, ha nem is történt. Hogy vajjon ezen eskünél is a vitás tárgynak 2 máént kellett-tennie, erről l. Maim. Szekhirót 11. f. 9. §; Tóen-Venitán 3. f. 6. 7. §; Maggid Misná mind a két helyhez; Ch. M. 89. f. 2. §; Sák 2. jegy.

²⁷⁾ Sebúót a. i. h. Maim. Gezélá 4. f; Ch. M. 90. f. Hogy alperes a felperes eskületétele után fizetésre elítéltetett, ennek oka az, hogy alperes a lakosnál törvénytelen módon és azon szándékból jelent meg, hogy magának annak vagyonából valamit elsajátítson. De ez csak akkor történt, ha felperes olyan tárgyakat követelt, melyekről feltenni lehetett, hogy azok — tekintve vagyoni viszonyait — valóban birtokában voltak; ha azonban szegény ember volt és olyan tárgyakat követelt, melyekkel nem birhatott, akkor az alperest ezen esküre nem szólították fel. (V. ö. Sebúót 46 b; Maim. Gezélá 4. f. 3. §; Ch. M. 90. f. 1. §. részletesebben beszél erről).

III. A megsebesültnek. Ha tanuk A.-t, ki teljes egészségnek örvendett, B.-hez, kinél bizonyos ideig maradt, menni és azután sebesülten távozni látták, és A. most azt állította, hogy B. sebesítette meg, B. pedig ezt tagadta, akkor a sebesültnek a Misná esküjét letennie és a vádlottnak fizetnie kellett.²⁸⁾

IV. Ha alperest gyanus léténél fogva az eskü letételére nem bocsáthatták, akkor, ha a tóra tisztító esküjét kellett volna letennie, a felperest kínálták az esküvel, kinek a Misná pótesküjét kellett esküdnie; azután alperes elmarasztatott a követelésbe.²⁹⁾

²⁸⁾ Sebúót a. i. h. Maim. Chóbél Umázik 5. f. 4. 5. §. Ch. M. 90. f. 16. §. Itt is Maim. a büntetés okának a veregetés megakadályozását mondja. R. Abr. b. Dávid ellenben (u. o.) azzal indokolja, hogy joggal lehetett sejtteni, hogy amaz volt a gonosztevő — hiszen senki sem sebesíti meg maga magát — 3-ik pedig jelen nem volt. Ha azonban a seb a test oly helyén volt, melytől az önmegsebesítés ki volt zárva, a megsebesített a pótesküre sem szólították fel; a vádlott fizetésre elítéltetett. V. ö. Sebúót 46 b; Maim. és Ch. M. a. i. h.

²⁹⁾ Sebúót 44 b; Maim. Tóen-Venitán 2. f. 4. §. Ch. M. 92. f. Gyanusnak és az eskü letételére képtelennek az tartatott, ki hamisan esküdött, vagy mozaikus törvényt szántsándékosan, vagy rabbinikus törvényt pénzbeli nyereség miatt megsértett, továbbá mindazok, kik rosz jellemük vagy becstelen keresetük miatt tanuvallomást nem tehetek. V. ö. Sebúót a. i. h; Maim. Tóen-Venitán 2. f. 2. §; Ch. M. 90. f. 2. §. Még ha felperes a gyanus eskületételével megelégedettnek is nyilatkozott, azt még sem bocsátották esküre. Maim. és Ch. M. a. i. h. Hogy miképen kellett eljárni akkor, ha nem volt engedve alperest a mozaikus esküre felszólítani, felperes azonban az alperesnek megörzés végett átadott tárgyra vonatkozó követelésének jogosultságáról tisztában nem volt (v. ö. fent. 97. §. 19. jegy.), vagy ha követelése csak egy tanu állításán alapult (v. ö. fent. 97. §.), ez vita tárgya. Maim. nézete szerint (Tóen-Venitán 2. f. 4. §.) alperes felmenttetett, míg mások azt vélik, hogy alperes fizetésre elítéltetett. Maimon. nézete törvénynyé emeltetett. Ch. M. 92. f. 5, §; v. ö. Sákh 11. jegy. és Maggid Misná a. i. h. Ha mind az alperes, mind a felperes gyanusok voltak, és ennek következtében egyiket sem lehetett az eskü letételére bocsátani, a nézetek mind a Misná, mind a Talmudban eltérnek egymástól. Sebúót 45 a, 47 a. Némelyek azt vélik, hogy, minthogy mind az alperes, mind a felperes akadályozták az eskü letételét, mindegyiküknek felerésszel kellett bűnhődnie. Mások azt vélik, hogy azon esküre, melyet eredetileg alperesnek kellett letennie és melyre épen ennek képtelensége következtében felperest szólították most ennek képtelensége is kiderülvén, újra alperest kellett felszólítani; minthogy azonban esküdni nem tud, fizetésre ítélték

V. Ha A. B-t. azzal bizta meg, hogy helyette fizesse a napszámot, ez azomban azt állította, hogy B-től nem kapott semmit, B. pedig az ellenkező állítással élt, és most mind B., mind a napszámot A-tól a kiszabott összeget követelték, a napszámotnak a Misná esküjét kellett letennie és A-nak a kiszabott összeget megfizetnie, ha azt mondta, hogy a napszámot joggal követeli a napszámot és hogy valóban erre vonatkozólag B-t megbizta, de nem követelte, hogy B. tanuk előtt a napszámotnak adja át az összeget; B-nek továbbá a misná esküjét kellett letennie arra, hogy a meghagyást teljesítette, és hogy a napszámot megfizette; erre A. köteles volt B-nek is fizetni.³⁰⁾

102. §. A misná esküjére szólították továbbá a felperest azon esetben, ha megvizsgált okirat alapján követelte az adósságot, azomban maga bevallotta, hogy az részben már le van fizetve, alperes pedig azt állította, hogy teljesen megfizette (פונג אה שברו); továbbá, ha felperes az okiratot árvák vagy oly vevők ellen mutatta elő, kik ingatlan javakat vettek az adóssági okmány kiállítása után az alperestől, továbbá, ha az adóssági okmányt távollevő adós ellen érvényre akarták juttatni, és végre, ha egyetlen egy tanu azt álli-

el azon elv alapján: „kinek esküdni kell, de nem tud, annak fizetnie kell“ (מתוך שאינו יכול לשבע משלם). Ezt a nézetet R. Alfászi (Seb. a. i. h.) és Maim. (Tóen-Venitán 2. f. 4. §.) elfogadták. Chós. Mispatban 92. f. 7. §. is idézik. V. ö. Gloss. u. o., hol az előbbi véleménynek kifejezést adtak. V. ö. Toszefót Bábá Mecziá 5 a az okról, melyből felperesnek ha esküképes volt, a Misná esküjét kellett letennie és hogy miért nem volt alkalmazható a gyanus alperesre azon elv: „a ki esküdni nem tud, fizessen.“ A misná és a rabbinikus eskü vonatkozó eljárásról azon esetben, hogy az, a kinek az esküt le kellett tennie, arra képtelen volt, arról v. ö. oda lent 105. és 106. §.

³⁰⁾ Sebúót 45 a; Maim. Malvé-Velóvé 16. f. 5. §; Ch. M. 91. f. 1. § (הנוני על פנקסו). A napszámot minden esetre megkapta a fizetést, mivel követelésének jogosultsága kétséget nem szenvedett és maga A. se tudta, hogy vajjon a fizetés megtörtént-e vagy nem. De B-t is kellett megfizetnie, mert nem tette köteleességévé, a napszámotnak tanuk előtt a fizetést átadni, és ezzel azt mutatta, hogy bizalma volt B-hez; de mind B-nek, mind a napszámotnak esküdnie kellett és pedig mindegyiknek a másik jelenlétében, mert azáltal a vallomás könnyebben el volt érendő. V. ö. az említett forrásokat; Kiddúsin 43 b; Maim. Selúchim 1. f. 7. §; Ch. M. 121 f. 9. §; Sáaré Sebúót (R. Izák b. Rúben Albarcelóni — élt a XI. században — a szerzője) 20. f., a hol 30 különböző eset van felsorolva, melyekben a felperesnek a misná pótesküjét kellett letennie.

totta, hogy az adósság, melyről az okmány szólt, már le van fizetve.³¹⁾

103. §. A misná nem csak a póteskü, hanem a tisztító esküt is ismeri; ezt alperesnek még azon esetben is kellett letennie, ha felperes követelését nem határozottan, hanem csak sejtelmekkel indokolta. Ezen szabály kiterjedt: társulatokra (שותפין), oly szántó-földek bérlőire, melyekből vagy ők, vagy a tulajdonosok a jövedelem egy részét huzzák (אריסין), továbbá gyámokra (אפוטרופסי), kiket a törvényszék kinevezett, házfelügyelőkre (נושא ונותן בתוך הבית) stb. Mindezeknek a társulati tagok egyikének, illetőleg a tulajdonos gyanujára, a misná esküjét arra kellett letenniök, hogy az üzletben, illetőleg a kormányzásban, mit sem sikkasztottak el.³²⁾

104. §. Ad B. 2. A rabbinikus eskü (שבועת הרבנן vagy שבועת היסט) akkor ítéltetett oda az alperesnek, mint tisztító eskü, ha sem a misná szerint nem kellett volna esküdni; p. o. ha alperes az egész követelést tagadta (כופר הכל), vagy azt mondta, hogy afelől kételkedik (איני יודע), felperes azonban követelését határozottan fenntartotta. Az eskü által azt kellett megerősíteni, hogy nem tartozik semmivel, illetőleg hogy az adósság felől kételkedik. Felperes határozatlan követelésére alperesnek a rabbinikus esküt kellett letennie.³⁾

³¹⁾ Sebúót 45 a; Ketubót 87 b; Maim. Malvé-Velóvé 14. f. 1. §; Isót 16. f. 14. §. Ch. M. 84. f. 106. 108. 114. §§; Ében Háezer 96. f. 7—10. §. Mind az említett esetekben a törvényszék maga a fél követelése nélkül szólította fel a felperest esküre. Ha felperes azonban alperes ellen adóssági okmányt mutatott elő és azt állította, hogy semmiféle fizetést még nem kapott és tanu nem lépett fel ellene, akkor a törvényszék csak azon esetben rendelhette el a misná pótesküjét, ha alperes ezt megkövetelte.

³²⁾ Sebúót 45 a; Maim. Selúchim 9. f.; Ch. M. 93. f. Ennek oka azon feltételen alapszik, hogy ezek maguknak gyakran valamit fáradságuk pótlásáért engednek, a mire nincsen joguk és épen azért jogosultnak látszott a gyanu. De a kérdéses összegnek legalább két máént kellett tennie. Sebúót 48 b; Maim és Ch. M. a. i. h. Az örökhagyó által kinevezett gyámnokot pusztá sejtelenre nem lehetett esküre kötelezni, mert attól kellett tartani, hogy nem könnyen lehet találni egyéniséget, ki ily gyám-nokságot fog vállalni. V. ö. Gittin 52 a kk; Maim. és Ch. M. a. i. h.

³³⁾ Sebúót 40 b; Maim. Malvé-Velóvé 1. f. 3. §; Ch. M. 75. f. 87. §. és m. h. Ennek oka az, hogy feltették, hogy bizony ritkán meri valaki ok nélkül felebarátját beperelni. Az ellenfél tagadását pedig oda magyarázták, hogy épen jelenleg nem bir fizetni, a tagadás által pedig időt

105. §. A tóra esküje a rabbinikustól különbözött a) az elnevezésben, b) az esküformulában és c) az eljárásban.

a) Az elnevezésre nézve a mozaikus eskü „a birák esküjének“ neveztetett (שבועת הדיינים), míg a rabbinikust, noha ezt is a törvényszék ítélte oda, שבועת היסה-nek nevezték³⁴⁾

b) A mozaik. eskü mintája volt: Esküszöm isten nevére, az örökkévalóra, Izrael istenére, (vagy mellékneveinek egyikére, irgalmas, kegyelmes) hogy stb. A rabbinikus esküformulája pedig ez volt: Esküszöm, hogy stb; Isten szent neve itt nem említettett.³⁵⁾

c) Az eljárást illetőleg kiemelendő 1. A mozaik. eskünél az esküvőnek kezébe kellett vennie a tórát (נקיטה הפין), de nem azért hogy erre esküdjék, hanem hogy az által az eskü előtti tisztelet nagyobbittassék. 2. A rabbinikus eskünél pedig a tóra kézbevétele nem volt szükséges.³⁶⁾

akar nyerni. Az időre nézve, melyben ezen eskü a talmud. jogba behoza-
tott. a nézetek eltérnek egymástól. Ezen intézmény általánosan a talmud
utáni időnek és pedig R. Náchmának (a Res Gelútá vejének; élt a III.
század második felében) vagy kortársainak tulajdonítatik. Rási (Sebúót
48 b.) azt mondja, hogy ezen eskü csak Rabbi Náchmán idejében kelet-
kezett. Sááré Sebúót szintén állítja, hogy a Tanáiták idejében ezen esküt
még nem ismerték, hogy csak a amorák idejében hozták be; ezen nézet-
nek Mordechai is (Sebúót 6. f. 771. §.) ad kifejezést; de 770. §-ban hatá-
rozottan ki van mondva, hogy maga R. Náchmán adta ki ezt a rendelet-
tet. Maimuni (Sebúót 11. f. 7. §.) azt mondja, hogy ez talmudikus intéz-
mény. Egy Mordechaitól (Kiddusin 2. f. 510. §.) idézett nézet szerint már
a Tanáiták hozták be ezt az esküt; v. ö. Sákh. Chós. Misp. 87. f. 31
jegy. és Sémen Rókéách I. 66. resp.

³⁴⁾ Maim. Sebúót 11. f. 6. 7. §; Chós. Misp. 87. f. 7. 8. §.

³⁵⁾ Ch. M. 87. f. 18. §; Maim. nézete szerint (Sebúót a. i. h.) a rab-
binik. eskü formulájában is isten neve előfordult. Ezen nézet azonban nem
fogadtatott el. V. ö. R. Izak b. Sését Resp. 437. és Bét József Chos.
Misp. 87. f.

³⁶⁾ Sebúót 38 b; Maim. Sebúót 11. f. 13. §; Ch. Misp. 87. f. 13. §.
Maimuni azonban megjegyzi, hogy szokásos volt, hogy a rabbin. eskünél
az egyházi vagy a jelenlevők egyike a tórát kezében tartotta, hogy ez
által az eskünek nagyobb méltóság kölcsönöztessek. V. ö. Szmá (87. f.
37. jegy.), ki azt véli, hogy a későbbi időben, mióta a tóra a szent ladá-
ban minden templomban megőriztetik — a mi azelőtt nem történt (v. ö.
Bét József Chós. Misp. 1. f. és az én „die Institutionen des Judenthums“
czimű munkámat, I. 114. l.) a mozaik. eskünél is elegendő volt, a szent

Az intés (admonitio; a mind ez Sebuót 39 a említettik) a mozaik. eskünél, de nem a rabbinikusnál történt; az utóbbinál egyszerű felszólítás és az eskü fontosságáról szóló tanítás elegendő volt; azomban a bíró kötelessége volt oda törekedni, hogy az eskü letétele ne jöjjön létre.³⁷⁾ 3. A mozaik. esküt az alperes a felperesre nem ruházhatta át, hogy ez az eskü letétele után a követelt összeget megkapja, hanem alperesnek vagy esküdnie vagy fizetnie kellett. A rabbinikus esküvel pedig azon esetben, ha alperes nem akart esküdni, a felperest ennek akarata ellenére is kínálták; az eskü letétele után megnyerte a követelt összeget.³⁸⁾

4. Ha alperes sem az őt illető esküt letenni, sem fizetni nem akart, megkezdték a végrehajtást és véghez is vitték; ha pedig a rabbinikus esküt vonakodott letenni, a kis átokkal sujtatott (נידוי); ha 30 nap alatt nem engedett, szigoruan megbüntettetett; de végrehajtás nem foganatosított és pedig azért nem, mert a mozaikus törvény értelmében mind a fizetés, mind az eskü alól fel volt szabadítva; csak azért büntettetett meg, mert a rabbik rendeletének nem engedelmeskedett és a törvényszéknek ellenszegült.³⁹⁾

láda kinyitása és hogy az esküvő az oda bent álló tórára tette kezét. Sák (u. o. 38. jegy.) szerint, R. Méir és mások nézete folytán a rabbin. eskünél is meg kellett fogni a tórát; ezen nézet azonban nem fogadtatott el. Megjegyzem, hogy jöllehet a tórá megfogása a szentírásból származtatatik, a misná ezen szokásról említést nem tesz; csak a talmudban fordul elő és Rábá a bírót, ki ezen intézményt áthágja, azzal azonosította, ki általánosán érvényes törvény ellen cselekedett כמי שמטעה בדבר משנה; v. ö. Sebuót 38 b; Maim. Sebuót 11. f. 11. §; Ch. M. 87. f. 13. §. Elegendő volt, ha az esküvő a phyhakteriákat (תפילין) vette kezébe. A tudós számára ez általában elegendő volt.

³⁷⁾ Sebuótban 39 a az intésre való formula csak a „שבועת הדיינים“ számára előíratik; minthogy ez nem a rabbinik. eskü elnevezése, ez nincsen oda értve; ezért ezen esetben Maimuni szerint (Sebuót 11. f. 15. és 19. §. Ch. M. 87. f. 21. §.) az intés nem fordult elő; de mégis meg kellett az illetőt komolyan inteni, hogy az eskü, a mennyire lehetséges volt, elkerültessek. Az intés a felektől értett nyelven volt tartandó (a. i. h.)

³⁸⁾ Sebuót 41 a; Maim. Toén-Vénitán 1. f. 6. §; Ch. M. 87. f. 11. §. V. ö. Toszefót u. o. s. v. ולמר; némely Gaónim nézete szerint a rabbinikus esküt se lehetett átruházni a mint azt Már bár Ráb Ási a talmudban állítja; de ezen nézet nem fogadtatott el. Megjegyzem még, hogy az egyszerre kínált esküt kellett letennie, az egyik eskü kínálása által a másiktól nem szabadulhatott meg. V. ö. Ch. M. 87. f. 11. §.

³⁹⁾ Sebuót a. i. h; Maim. Toén-Vénitán 1. f. 4. 5. §§. Ch. M. 87. f. 9. §.

5. Ha alperes gyanus (השור) volt és ennél fogva az eskü letételére képtelen volt, felperesnek, ha a mozaikus esküről volt szó, a pótesküt kellett letennie, a mire követelése megállapított A rabbinikus eskünél pedig ezen eskükinálás nem történt, alperes inkább felmentetett. ⁴⁰⁾

6. Ha alperes a moz. esküt nem tehetta le, mert maga se volt tisztában felperes követelésének jogosultsága iránt, köteles volt fizetni, a nélkül hogy az ellenfélnek a pótesküt kellett volna letennie. ⁴¹⁾ A rabbinikus eskünél ezen esetben alperesnek csak arra kellett esküdnie, hogy nem tudta, ha vajjon tartozik-e neki valamivel. ⁴²⁾ Kiskoru felperes keresetére alperesnek nem a mozaikus,

⁴⁰⁾ Sebúót a. i. h; Maim. u. o. 2. f. 4. 7. §§. Ch. M. 87. f. 13. §; 92. f. 7. 11. §§. Okul azt említik, hogy a rabbinikus eskü magában véve a talmudikus tekintélyek intézménye volt az igazságnak jobb kinyomozása kedvéért. Hogy a gyanust az esküvel kínálták, az is rabbin. intézmény volt, de elvül szolgált, hogy ne járuljon egy intézmény egy másikhoz (תקנתא לה עבדין לתקנתא לה עבדין). Azon esetben azonban, ha alperest a rabbin. eskühez nem bocsátották, mindenkit, a ki igazságos követelést megtagadott és fizetni nem akart, átokkal sujtattak. (Ch. M. 92. f. 11. §.)

⁴¹⁾ Rábá Mecziá 98 a; Maim. Tóen-Venitán 4. f. 7. §.; Ch. M. 75. f. 13. §. és m. h. Ha felperes alperestől 100 frtot követelt, ez pedig csak 50-et vallott be, a többi 50 frtról pedig állítása szerint biztos tudomása nem volt, vagy ha alperes ezt az egész összegre vonatkozólag állította, egy tanu pedig felperes mellett tanuskodott, akkor ezen elv, hogy „mert esküdni nem tud, fizetni kell“ (מתוך שאינו יכול לשבע משלם) csak azon esetben jutott érvényre, ha különben biztos állítása mellett a mozaik. eskü letételére köteles lett volna. Ugyanaz állott akkor, ha A. azon váddal lépett fel, hogy B. valamely tárgyat erőszakosan elrabolt tőle és erre tanuja is volt; ha B. a tényt bevallotta ugyan, de hozzá tette, hogy a kérdéses tárgy eredetileg az övé volt, B.-nek kötelessége volt is a tárgyat A.-nak visszaadni és pedig azért, mert annak folytán, hogy a tanu ellene tanuskodott, az őt törvényesen megillető esküt nem tehetta le. V. ö. Sebúót 32 b; 47 a; נסכה דרבי אבה. Maim. Toén-Venitán 4. f. 8. §; Ch. M. 75. f. 13. §. Az okról, melyből ezen elv (mert nem tud esküdni, fizetni kell) nem alkalmaztatott annál is, ki a moz. eskü letételére képtelen volt (mert gyanus השור volt), v. ö. Toszefót Bábá Mecziá 5 a o. v. שכנגדו.

⁴²⁾ Bábá Kammá 118 a; Bábá Mecziá 97 b; Maim. Toén-Venitán 1. f. 8; Ch. M. 75. f. 9. §. és 14. §. Ha A. B.-től p. o. 100 frtot követelt, melyet neki állítólag kölcsön adott, B. pedig azt mondta, hogy erről nem tud semmit, akkor B.-nek nem kellett fizetnie, és pedig azért nem, mert ha a követelés jogosultságát biztosan tudta volna megezőfolni, csak a

han em a rabbinikus eskü itéltetett oda; ezt részbeli elismerésnél is le kellett az alperesnek tennie, valamint ha egy tanu a kiskoru felperes mellett tanuskodott. Ezen esküvel, noha csak rabbin. eskü volt, felperest nem lehetett kínálni, mert kiskoru az eskü szentségét felfogni nem tudja és ennek következtében az eskü letételére nem bocsáttathatott. ⁴³⁾

106. §. A misná esküje mind az elnevezésre, mind a formulára, mind az intésre nézve tökéletesen hasonló a moz. eskühez; azt is a bírák esküjének hitták (שבועת הדיינין); ezen eskü formulájában is isten nevét kellett határozottan említeni; ennél is az intés egész szigora volt kiemelendő; végre ezen eskü letételénél is kézbe kellett venni a tórát. ⁴⁴⁾ A további eljárásra nézve azonban a misná esküje hasonlított részint a mozaikus, részint a rabbinikushoz. A moz. eskünél említett esetekhez hasonló esetekben, melyekben al-

rabbin. eskü letételére szólították volna fel; most azonban ezt nem tehettem le, de fizetésre azért nem lehetett kötelezni, mert ezen esetben a תקנתה לא עבדינין-féle elv volt alkalmazandó. Csak arra kellett esküdni, hogy az adósságról mit sem tud. Ha azonban lelkiismeretét meg akarta nyugtatni, fizetnie kellett (חייב לצאת ידי שמים) u. o. Ha B. a tényt bevallotta, hogy A.-tól pénzt kölcsön vett, csak a fizetésre nézve kételkedett, míg felperes határozottan állította, hogy az adósság még nincsen kifizetve, B.-nek fizetnie kellett, a nélkül hogy A. köteles volt a pótesküt letenni. Bábá Kammá 118 a; Maim. Toén-Venitán 1. f. 9. §; Ch. M. 75. f. 17. §. V. ö. Túr é Záháb u. o. 25. §. és Sák h 27. jegy. Hogy vajjon az elv, „ki esküdni nem tud, annak fizetni kell“, a kínált eskünél (גלגול שבועה) is alkalmazható volt, arról v. ö. Ch. M. 75. f. 15. §.

⁴³⁾ Sebúót 38 b; 42 a kk. és m. h. Maim. Toén-Venitán 5. f. 9. és 10. §; Ch. M. 96. f. 1. és 2. §. A talmudban nincsen arról szó, hogy kiskoru (קטן) keresetére a rabbinikus eskü rendeltetett. Maim. is azt mondja hogy „tanítóim azt állították stb.“ és valóban ezen intézményre R. J. Megás idejében találunk. (Sebúót; v. ö. R. Áséri a. i. h.) Ez tehát minden esetre talmud utáni intézmény. R. Mózes b. Nachman azt úgy korlátolta, hogy felperesnek legalább 8—10 évesnek kellett lennie. (R. Áséri u. o. Ch. M. 96. f. 2. gl.) Megjegyzem, hogy R. J. Megás és Maimuni nézete szerint azon mozaik. eskü, mely idegen vagyon megerősítőjének odaitéltetett, kiskoru felperes keresetére is volt odaitéltendő, mivel felperes különben sem tudott határozottan panaszt emelni. R. Mózes b. Nachmannak pedig más nézete volt; mind a két nézet képviselve van Ch. M. 96. f. 1. §. Némelyek nézete szerint siketnémák is e tekintetben a kiskoruakhoz hasonlítottak, de nem a buták. V. ö. Ch. M. u. o. 5. §.

⁴⁴⁾ Maim. Sebúót 11. f. 6. 8. 13. 14. §§; Ch. M. 87. f. 8. 17. 21. §§.

peresnek a misná pótesküjét kellett letenni, nem lehetett felperest az esküvel kínálni, mert ez a misná azon intézményével élhetett, melynek értelmében azt követelhetette, hogy felperes esküdjék, ha ez pedig vonakodott, ő a tóra eredeti törvénye szerint mentessék fel⁴⁵⁾. Későbbi talmud utáni rendelet szerint felperes jogában állott, a misnától javára behozott intézmény használatáról lemondani és alperestől csak a rabbinikus eskü letételét követelni, melylyel ez, mint általában minden olynemü esküvel, a felperest kínálhatta.⁴⁶⁾

A misná esküje a rabbinikushoz következőkben hasonlított:

1. Hogy ha alperes sem esküdni, sem fizetni nem akart, a végrehajtási eljárás nem követtetett, hanem alperes átokkal sújtatott, illetőleg más módon büntettetett.⁴⁷⁾

Ha pedig felperesnek a misná pótesküjét kellett letennie, de ő vonakodott, követelése természetesen nem fizettetett ki.⁴⁸⁾

2. Ha alperes gyanu miatt esküdni nem tudott (השור), valamint a rabbinikus eskünél, úgy itt is felmentetett, mert az ellenfél se tudott esküdni, még pedig azért nem, mert keresete bizonytalanságon alapult. Ha ellenben felperes ugyanazon okból a misná pótesküjéhez nem volt bocsátandó, alperesnek csak a rabbinikus esküt kellett letennie és a fizetés alól fel volt mentve.⁴⁹⁾ A misná tisztító esküjének letétele alól nem szabadították fel az alperest, még akkor sem, ha felperes kiskoru volt, és pedig azon okból nem, mert ezen eskü akkor ítéltetett oda, ha felperes követelése iránt tisztában nem volt.⁵⁰⁾

107. §. A római calumniae juramentumról a talmudi jog nem tudott semmit. A gáónim egy rendelete folytán azonban az eskü letétele előtt — akár milyen lett légyen is — az átok mind azok fölött mondatott ki, kik jogtalan követeléssel felléptek, vagy rossz akarattól és az ellenfélt esküre kényszerítendők ellenvetést tettek. Annak, ki ellenfelét esküre kényszerítette, az átkot Ámennel kellett megerősítenie.⁵¹⁾

⁴⁵⁾ Maim. Toén-Venitán 1. f. 4. 6. §; Ch. M. 87. f. 11. §; v. ö. Sák 32. jegy.

⁴⁶⁾ Maim. és Ch. M. a. i. h.

⁴⁷⁾ Maim. a. i. h. 1. f. 5. §; Ch. M. 87. f. 9. §.

⁴⁸⁾ Maim. a. i. h. 4. §; Ch. M. u. o.; v. ö. Szmá 22. jegy.

⁴⁹⁾ Maim. a. i. h. 2. f. 4. 5. §; Ch. M. u. o. 13. §.

⁵⁰⁾ R. J. Megás; R. Áséri-Sebúót 6. f; Maim. Toén-Venitán 5. f. 9. §; v. ö. R. Ábrám b. Dávid u. o.; Ch. M. 96. f. 1. §. A kiskoru fel-

108. §. A reservatio mentalis meggátlása végett elrendelték, hogy a törvényszék az esküvőt az eskü letétele előtt következő szavakkal intse meg: Tudd meg, hogy nem a te értelmében, hanem Isten és a törvényszék szerint kell esküdnöd.⁵²⁾

109. §. Mindenkor tekintettel voltak arra, hogy az eskü letétele a mennyire lehetséges, más bizonyító eszköz által pótoltsassék. Ugyanezen okból az idősb R. Gámaliel (רִבִּן גַּמְלִיאל הַזֶּקֶן) elrendelte, hogy az özvegy, ki férjének örökösitől Ketubájának kifizetését követelte, ne esküdjék; elegendő volt, hogy fogadalmat tett.⁵³⁾ Későbbi talmudi időben szokássá vált, hogy az özvegy nem a törvényszék által, hanem ezen kívül és nem a közönséges formula, hanem csak az átok fenyegetése által (אָרוּר stb.) szólíttatott fel, hogy minden hazug állítástól tartózkodjék, és hogy igazat mondjon.⁵⁴⁾ Ezen kiátkozási formula a talmud utáni időben minden eskünél a tulajdonképeni eskü formula helyébe lépett.⁵⁵⁾

peresnek a törvényszék még előbb gyámnokot adott (u. o.). A kiskoru alperesre vonatkozó eljárásról v. ö. Maim. és Ch. M. a. i. h.

⁵¹⁾ Maim. Toén-Venitán 1. f. 11. §; v. ö. Maggid Misná u. o; Ch. M. 87. f. 22. §. Ennek oka Maim. szerint az volt, hogy a gyakori eskü letétele megakadályoztassék.

⁵²⁾ Ezen formula már a toszeftában (Szóta 7. f.) és a talmudban (Sebúót 39 a) fordul elő (ez itten Mózes esküjére, melylyel Izrael népét kötelezte, vezettetetik vissza); de a talmud egy más helye szerint (Sebúót 39 b; Nedárim 25 a) azon tényen alapszik, mely Rábánál előfordult. קִנְיָא דְרַבָּנָא). Egy adósnak arra kellett esküdnie, hogy adósságát már megfizette; felkérte hitelezőjét, hogy az eskü letétele alatt botját tartsa; miután az adós az esküt letette volt, a hitelező bosszankodásból földre dobta a botot, ez összetört és a pénz kiesett belőle. Innen származik az említett formula behozása. Feltűnő azonban, hogy a tanaiták egy rendelete egy későbbi, Rábá ámóra idejében történt esettel indokoltatik. (V. ö. Frankel, die Eidesleistung der Juden stb; szerinte ezen formula későbbben, azaz Rábá idejében lépett életbe; de ez ellen a Toszeftá szövege szól.) Megjegyzem, hogy a^a talmudban (a. i. h.) a formula így hangzik: עַל דַּעַת הַמְקוּם וְעַל שְׁלֵא עַל תְּנֵאִי שְׁבַלְבֶךְ אֲנוּ; a toszeftában pedig (szóta 7. f.) így: מִשְׁבִּיעִין אוֹתָךְ אֵלָא עַל שְׁבַלְבְּנו עַל דַּעַת הַמְקוּם וְעַל דַּעַתְנוּ וְעַל דַּעַת בִּדְרָא. V. ö. Szmá u. o. 62. jegy.

⁵³⁾ Gittin 34 b; Maim. Isót 16. f. 11. §; Ében Háézer 96. f. 19. és 21. §.

⁵⁴⁾ Gittin 35 a; v. ö. Rási u. o; Maim. és Ében Háézer a. i. h.

⁵⁵⁾ Rási Sebúót 38 b; Ch. M. 87. f. 19. §; v. ö. Szmá 53. jegy; R. Ábráham b. Dávid Sebúót 11. f. 13. §. és Készf Misná u. o. A rendkívüli

110. §. Az esküvőnek az esküt, melyet minde tőle értett nyelven ⁵⁶⁾ letehetett, állva kellett letennie. ⁵⁷⁾ Az ellenfélnek jelen kellett lennie. ⁵⁸⁾ Az eskü letétele sem a rendes törvénykezési napokhoz ⁵⁹⁾, sem 10 ember jelenlétéhez nem volt kötve ⁶⁰⁾.

111. §. Az eskü letételénél vagy maga az esküvő mondta az esküformát, vagy pedig a bíró és az esküvő arra Ámennel felelt. ⁶¹⁾

112. §. A helyről, melyen az esküt kellett letenni, nem határoztak semmit; későbbben rendszeren a templomban történt. ⁶²⁾

113. §. Az esküt pótló kézadás (תקיעת כף) ugyan oly erővel birt, mint a rabbinikus eskü és némely esetben helyébe léphetett. ⁶³⁾

részserekről, melyeket Áruah s. v. הטה, Hágáót Maim. Sebúót 11. f. és R. Nissim Sebúót 6. f. szerint alkalmaztak, (mint p. o. a gyásypad, a sófár, töltött tömlők, égő és azután eloltandó gyertyák előhozása stb.) a talmud nem tesz említést. (V. ö. R. Ábr. b. Dávid Seb. 11. f. 13. §.); ez azonban csak néhány törvényszéknél és pedig azért volt szokásos, mert azt vették észre, hogy az eskü jelentőségét elveszíti; általános szokássá azonban ez soha sem vált, és azért a Ch. Mispatban nem lett codificálva. (V. ö. Gl. 87. f. 20. §., mely szerint a törvényszék saját belátásától függött részserekkel élni.

⁵⁶⁾ Toszefta Szóta 7. f.; Sebúót 38 b; Maim. Seb. 11. f. 14. §; Ch. M. 87. f. 20. §. Maim. tanítóinak azon nézetét közli, hogy az eskü csak a szent nyelven volt letendő, de ezen nézetet nem fogadta el; megjegyzi, hogy a törvényszékeknek, noha szokásos volt az esküt a szent nyelven letenni, mégis arra kellett vigyázni, hogy az esküvő az eskü szavait pontosan értse. (V. ö. Maim. u. o. 8. §; Készef és Léchem Misná u. o.)

⁵⁷⁾ Sebúót 38 b; Maim. Seb. 11. f. 8; Ch. M. 87. f. 16. §. Ha azonban az illető az eskü letétele alatt ült, az eskü ereje kárt nem szenvedett. Tudósok ülve esküdhettek, mert náluk az isten szentsége mindenkor jelen volt (u. o.)

⁵⁸⁾ Bét Jozsef 87. f. R. Sal. b. Ádérét nevében; Ch. M. u. o. 23. §. Az eskü ereje kárt nem szenvedett, ha az ellenfél a letételkor nem volt jelen (u. o.)

⁵⁹⁾ Ch. M. 87. f. glossa 17. §. Kolbó nézete szerint az esküt törvénykezési napon kellett letenni, mert akkor sok ember jelen volt és az esküköteles inkább visszalépett. A rendelet, mely szerint a 10 bánatnap alatt esküdni nem kellett, nagyon késő eredetű. V. ö. Órách Chájim 602. f. gl.

⁶⁰⁾ Ch. M. 87. f. gl. R. J. Weil (resp. 184.) szerint legalább is 10 embernek az eskü letételénél jelen kellett lennie, v. ö. Bét Jozsef u. o. s. v. כ"מ.

⁶¹⁾ Sebúót 36 b; Maim. Seb. 11. f. 9. és 10. §; Ch. M. 87. f. 17. §.

⁶²⁾ Mordechai Bába Mecziá 1. f.; Ch. M. 87. f. 27. §. gl. v. ö. Tur Ch. M. 1. f. és Bét Jozsef u. o.

⁶³⁾ Ch. M. 87. f.; Sák 80 jegy.

HATODIK RÉSZ.

I. Fejezet.

A bírák tárgyalása.

114. §. A bizonyítási eljárás bevégezte után a nyilvánosság ki volt zárva és maguknak a feleknek vissza kellett vonulniok. ¹⁾ A törvényszéknek azonban keresetet és ellenbeszédet választ és viszonzválaszt röviden kellett ismételnie, hogy azzal megmutassa, hogy a felek állításait helyesen felfogta. ²⁾

115. §. Bűnesetekben az volt a törvény, hogy a legfiatalabb és a legkisebb tekintélyvel bíró véleményét legelőbb adta elő, mert máskülömben az elnöknek vagy az előkelőbb bírák ítélete befolyást gyakorolt volna reá, vagy nekik ellenmondani nem mervén, belátása és meggyőződése ellen szavazhatott volna. Polgári esetekben pedig törvényileg közömbös volt, hogy ki szavazott előbb. ³⁾ De itt is czélszerűnek tartották, hogy a legfiatalabb bíró előbb adjon kifejezést véleményének. ⁴⁾ A bírának általában kötelességévé

¹⁾ Szynh. 30 a; Maim. Szynh. 22. f. 9. §; Ch. M. 18. f. 1. §. כך היו מנהגם של נקיי הדעת שבירושלים מכניסין לבעלי דינין ושומעין דבריהן ומכניסין את העדים ושומעין דבריהם ומוציאין כל אדם להוין והדיינים נושאים ונותנים בדבר ונומריין את הדבר. Az volt szokásos Jeruzsálemben, behitták a feleket, meghallgatták állításaikat, azután behitták a tanukat és ezek kihallgatása után mindenkinek távoznia kellett; a bírák most maguk közt tárgyalták a dolgot az ítélet hozásáig.

²⁾ Jer. Talmud Szynh. III. 8; Maim. Szynh. 21. f. 9. §; Ch. M. 17. f. 7. §; v. ö. Szmá u. o. 15. jegy.

³⁾ Szynh. 32 a; Maim. Szynh. 11. f. 6. §.

⁴⁾ Nimúke Joszef Szynh. a. i. h; Ch. M. 18. f. Gl. 1. §,

tétetett a lehető legnagyobb elővigyázattal eljárni, minden lehetséges esetet és körülményt pontosan megfontolni, minden dologi és jogi körülményt gondosan megvizsgálni, szabad megvitatásnak tért engedni mindaddig, míg a jogügy előttük világos nem volt, és az ítéletnek e szerint lehető igazságosnak kellett lennie. ⁵⁾

116. §. Ha a bírák nem értettek egyet, a többség döntött. ⁶⁾ A többség még akkor is döntött, ha nem az eldöntő okokra, hanem csak az ítéletre vonatkozott. ⁷⁾ Ha azonban a 3 bíró egyike azt állította, hogy az ügy az ítélelhozásra előtte nem elég világos és azért kénytelen a szavazástól tartózkodni, még ha a többi 2 bíró tökéletesen egyetértett is, ítélet nem volt hozható, mert a habozó bíró távollévőnek tekintetett és az eldöntésre 3 tagu collegium volt szükséges. A törvényszék ilyen esetben 2 más bíró kinevezése által volt kiegészítendő, mely esetben ismét a többség döntött. Ha azonban ama habozó bíró állítása mellett megmaradt, hogy ítélni nem tud és a többi 4 bíró sem egyezett, a többség elérése végett még két bíró neveztetett ki, a mi mindaddig folytatódott, míg a szótöbbség el nem éretett. ⁸⁾ Ha ez azonban teljesen lehetetlen volt, az ítélet az alperes javára hozatott. ⁹⁾

117. §. Azon bírának, kik az elítélés vagy a felmentés mellett szavaztak, véleményüket társaik előtt indokolniok, kellett

⁵⁾ Ábót I. 1; Szyrh. 7 b; Maim. 20. f. 7. §; Ch. M. 10. f. 1. §.

⁶⁾ Szyrh. 29 a és m. h; Maim. Szyrh. 8. f. 2. §; Ch. M. 18. f. 1. §.

⁷⁾ R. Jos. Kolon resp. 41; Gloss. Ch. M. 25. f. 2. §; v. ö. Sák u. o. 19. j. Kneset Hagdólá u. o. 35. §; v. ö. jer. Talm Szyrh. I. f. 2 Háláchá.

⁸⁾ Szyrh. 29 a; Maim. Szyrh. 8. f. 2. §; v. ö. R. Ab. b. Dávid u. o; Ch. M. 18. f. 1. §.

⁹⁾ Maim. és Ch. M. a. i. h. Római jog szerint mind azon bírának, kik az ügy eldöntésére kötelesek voltak, az ítélelhozásban részt kellett venniök, máskülönbem semmis volt. Véleménykülömbőség mellett az alperesnek kedvezőbb véleményhez ragaszkodtak, ha felperest az ügy miatt nem kellett pártolni; p. o., ha az ember szabadságáról volt szó. Ha végre a bírák az elítélés elvében egyet értettek, de nem a büntetés mértékében, a legkisebb összegü büntetést szabták ki. A német jog szerint szintén szokásos volt, hogy a szavazatok viszonylagos többsége döntött. Hogy a szavazat egyenlősége kikerültessék, nem ritkán a törvényszék elnökének a „votum decisivum“ adatott, vagy más bírának, kik az előbbi tárgyalásnál nem voltak jelen, kellett részt venniök. (Heffter 242. kk. ll.)

de annak nem, ki határozatlanságból a szavazástól visszatartotta magát.¹⁰⁾

118. §. Talmudikus jog szerint a birák azon esetekben, ha teljes bizonyíték nem volt, saját belátásuk szerint ítéelhetek, ha több körülményből eredő nagy valószínűséget véltek nyerni arra, hogy kinek van igazsága, és ha a valószínűség más körülmények által csorbát nem szenvedhetett.¹¹⁾ A gaonim idejében némely tekintetben a birói belátástól eltekintettek, minthogy visszaélések történtek; a biró csak világos bizonyítékok alapján ítéelhetett.¹²⁾

119. Még ha a törvényszék belátta is, hogy alperes felperesnek a keresetnél nagyobb összeggel tartozik, csak azt lehetett neki oda ítélni, mire a kereset vonatkozott. Ha azonban a birák tudták, hogy felperes nem alperes iránti elnézésből, hanem csak tévedés- vagy tudatlanságból követelte csak a kisebb összeget, az ítélet a keresetben nem tartalmazott összegre is kiterjedhetett.¹³⁾

¹⁰⁾ Maim. Szynh. 8. f. 3. §; Ch. M. 18. f. 3. §.

¹¹⁾ Ketubótban (85 b.) több eset idéztetik, melyekben csak birói belátás szerint ítéeltetett. Maim. Szynh. 24. f. 1. §. V. ö. Szechiá 11. f. 2. 3. §; Ch. M. 15. f. 5. §; 253. f. 20. §. Ezen, a biró belátásán alapuló valószínűséget nem szabad felcserélni a belső okokon alapuló sejtelmekkel (praesumptio), melyek többé-kevésbé bizonyítékoknak tekintettek. Ide tartoztak: 1. רוב, azaz azon szabály, hogy a gyakorlatban hasonló körülmények között előforduló esetek többsége irányadó. Bábá Kammá 27 a; 46 a; Bábá Bátrá 92. a kk. és m. h.; 2. הוּקָה, azaz azon feltevés, hogy a dolog úgy van és nem másként p. o. הוּקָה אֵין אֶדָם פּוֹרֵעַ בְּתוֹךְ זְמָנוֹ. Tény, hogy nem fizetnek a lejárt idő előtt. Bábá Bátrá 5 b, vagy הוּקָה אֵין אֶדָם תּוֹבֵעַ אֵלֶּא אֵם כֵּן יֵשׁ לוֹ. Senki sem mer ok nélkül valamit követelni. Sebuót, és m. ilyen eset. 3. מִיֵּנוּ, azaz azon feltevés, hogy az ellenvetés igaz, mert alperes, ha az igazságtól eltérni akart volna, jobb ellenvetéssel élhetett volna. Ezen és hasonló praesumptióknál a birónak bizonyos törvények értelmében kellett eljárnia, melyek a jogtanban pontosan ki vannak szabva.

¹²⁾ Alfászi Ketub. u. o; Maim. u. o; Ch. M. 15. f. 5. §; v. ö. Szmá 15. jegy.

¹³⁾ R. Isak b. Sését Resp. 227; Gloss. Ch. M. 17. f. 12. §. Sák (15. j.) magyarázata szerint. Római jog szerint a birónak, ha felperes kevesebbet követelt mint a mennyire joga volt, nem volt szabad ennek többet mint a beperelt összeget odaitélni. Felperesnek nem volt megengedve a maradékot ugyanazon praetor hivataloskodási évében beperelni. „Ha felperes azonban a formula kiállításában pluspetitiot követett el, és ez a következő birónak tudtára adatott, ez, minthogy a formulához volt kötve, semmi

II. Fejezet.

Az ítélethirdetésről.

120. §. Az ítélethirdetést a birói collegium elnöke a törvényszéki teremben mind a két fél jelenlétében foganatosította, és pedig következő szavakkal: „Te, S. S., mint alperes a kereset alól fel vagy mentve,“ vagy „Te, S. S., mint alperes a vitás tárgy fizetésére el vagy ítélve.“¹⁾ Ha egyik fél meg sem jelent, az ítéletet mégis kihirdették.²⁾

esetre condemnatiot nem mondhatott ki, a következmény inkább az volt, hogy az alperest fel kellett menteni, és hogy a felperes későbbben sem még a helyes formulával sem volt meghallgatandó. (Heffter 81. kk. II.) Justinianus törvényhozásában a pluspetio régi büntetései elesetek. Helyükbe lépett azon határozat, hogy az, ki kellőnél nagyobb összeget vagy mennyiséget követelt, köteles volt az ellenfélnek az állítólag nagyobb peres tárgy után járó perdijak háromszorosát megtéríteni; ezenkívül felperes köteles volt alperesnek minden ezáltal okozott kárt pótolni.“ (u. o.) „A német szokás azonban ezen tekintetben nem követte a római jogot; meghatározta, hogy ha a mennyiség szerint kellett volna többet követelt, és alperes pedig a járó összeget megengedte, felperes továbbá a pluspetio mellett megmaradt, ez a költségre volt elítélendő; ha alperes azonban a járó összeget is eltagadta, költség-compensatióra szoktak ítélni (Heffter u. o.)

¹⁾ Szynh. 29 a; Maim. 22. f. 9. §; Ch. M. 19. f. 1. §.

²⁾ R. Salom. b. Adérét Resp; Ch. M. 18. f. 12. §. A római törvényszékek, melyek a külső alakra tekintettel voltak és mindenütt bizonyos ünnepélyességgel jártak el, ezt az ítélethirdetésnél is tették. A törvényszék elnöksége ünnepélyes ülésben és a felek jelenlétében a semmiség büntetése mellett hirdette az ítéletet. A német jog szerint szintén az ítélet szóbeli hirdetése és pedig a hivatalos törvényszéknél a bíró által történt; ez okból külön hirdetési nap határozatott, a melyre a felek meghivattak; azonban írásbeli hirdetés in vim publicati hasonló hatásnak tekintetett. (Heffter 247. l.) Megjegyzem, hogy a talmudikus jog szerint a felek tárgyalása, az ítélet hozása és hirdetése egy és ugyanazon napon történhetett, a mi bünesetekben elmarasztaló ítéletnél nem volt szabad. Szynh. 32 b; Maim. Szynh. 11. f. 1. §; Ch. M. 17. f. 11. §. A XII. tábla törvény szerint a tárgyalás és az ítélethozás egy napon történt, hogy ez írásbeli feljegyzés hiányában az előadott tények még új benyomása alatt hozassék az ítélet; azonban ez nem volt mindig lehetséges, elnapolás tehát szükséges volt, azután a tárgyalás újra kezdődött, hogy a bíró az általános összképet megtartsa. Hollweg II. k. 591. l.

121. §. A bírának szigoruan meg volt tiltva arról nyilatkozni, hogy köztük ki volt az elítélés és ki a felmentés mellett.³⁾

122. §. Az ítélethirdetés után rendesen a tárgyalásnak vége volt⁴⁾ (נמר דין). Az ítéletet nem kellett írásban kiállítani. A talmudikus időben csak akkor, ha a felek az ítélethirdetésnél megkövetelték.⁵⁾

123. §. Ha a győző fél írásbeli ítéletet követelt, ez csak akkor adatott neki, ha a felek az ítélethirdetés után a törvényszéki teremből még nem távoztak volt; máskülömben csak akkor történhetett, ha ezt az ellenfélnek tudtára adták.⁶⁾

124. §. Az ítélet, melyet a győző félnek annak kérésére és miután az ellenfél erről értesítették, kiszolgáltattak, következőképen hangzott: „Az illető törvényszék A. felperes és B. alperes közti

³⁾ Szyrh. 29 a, 31 a; Maim. Szyrh. 22. f. 7. §; Ch. M. 19. f. 1. §.

⁴⁾ Szyrh. 6 b; Maim. Szyrh. 21. f. 3. §; 22. f. 9. §; Ch. M. 12. f. 2. §; 19. f. 1. §. v. ö. Bábá Mecziá 17 a; Sák Chos. Misp. 12. f. 5. j. és 39. f. 10. §.

⁵⁾ Sák Ch. M. 39. f. 30. j. v. ö. az אֲדִירֵכְתָּא-nál.

⁶⁾ Bábá Mecziá 17 a; Maim. Tóen-Venitán 7. f. 5. §; Ch. M. 39. f. 9. §; 79. f. 13. és 14. §; v. ö. Sák 79. f. 29. j. Talmudikus jog szerint B. azon esetben, ha A. két tanu által aláírt és megvizsgált adóslevéllel (מלוה בשטר) birt, nem élhetett azon ellenvetéssel, hogy az adósságot már megfizette, mert ezen esetben nem hagyta volna A. kezében az adóslevelet (הזקה שטרך בידי מה בעי); adóslevél nélküli követelés ellen azonban (מלוה על פה) tehetett, és valóban ezen esetben addig nem kellett fizetni, míg A. az ellenkezőt nem bizonyította be. Írásbeli törvényszéki ítélet ugyanazon jogerővel birt, mint az adóslevél; addig míg a győző fél kezében volt, az ellenfél állítása, hogy a törvényszék ítélete folytán a győzőt kielégítette, visszautasított. Ezen okból abban az esetben, ha a győző már odahagyta a törvényszéket és csak utólag írásbeli ítéletet követelt, előbb a vesztes félnek kellett erről értesíteni, de nem hogy beleegyezésére volt szükséges, hanem csak azért, hogy ha az ítéletnek engedvén, a vitás tárgyat kiszolgáltatta, azonnal az írásbeli ítéletet a győzőtől követelhesse, hogy kárt ne szenvedjen. Római jog szerint minden ítéletet írásba kellett foglalni és azután a feleknek törvényes módon szóval kihirdetni. Mind az írásbeli szerkesztőség, mind a szóbeli hirdetés hiánya, az ítélet megsemmisítését eredményezte, azaz míg meg nem tették mindezeket, az ítélet nem tekintett kimondottnak. Csak igen közönséges emberek lényegtelen ügyeiben engedte meg Justinianus a szóbeli ítéletet az írásbeli nélkül. Német jog szerint ezen esetben sem volt nélkülözhető az írásbeli szerkesztés. (Heffter 244. kk. ll.)

jogügy tárgyalása után, melyben a felek ezen és azon keresetet illetőleg ellenvetést emeltek, B.-t felmentette, illetőleg elítéltete.“ Nem volt megengedve a bírák neveit, kik a felmentés illet. az elítélés mellett voltak, sem az írásbeli, sem a szóbeli ítéletben megemlíteni. ⁷⁾

125. §. Rendesen nem említették a döntő okokat; ha azonban a törvényszék azt vette észre, hogy az elítélt az ítélet igazságát kétségbe vonja, akkor a döntő okokat is tudtára adták még akkor is, ha nem követelte határozottan. ⁸⁾

126. §. Ha az elítélt indokolt írásbeli ítéletet követelt, hogy ezt magasabb törvényszéknek megvizsgálás végett aláterjeszthesse, elegendő volt, ha benne a kereset okai és az ellenvetései, továbbá a bizonyító eszközök és az ítélet voltak említve. Nem volt szükséges a döntő okokat külön kiemelni, mert fel lehetett tenni, hogy minden törvényszék azonnal kitalálja azokat, minthogy ugyanazon jog és törvény volt minden törvényszékre nézve döntő. Ha azonban az eljárást az elítélt alperes akarata ellenére vitték keresztül, a döntő okokat is ki kellett tenni. ⁹⁾

⁷⁾ Szyrh. 30 a; Maim. Szyrh. 22. f. 8. §; Ch. M. 19. f. 2. §. Ha az ítéletet azonban egyhangulag hozták, ezen szavakat: „tárgyalás után“ ki lehetett hagyni. Szmá u. o. 3. jegy.

⁸⁾ Bábá Meziá 69 b; v. ö. Toszefót u. o. s. v. יב és Szyrh. 31 b s. v. דסג; Ch. M. 14. f. 4. §.

⁹⁾ Szyrh. 31 b; Maim. Szyrh. 6. f. 6. §; Ch. M. 14. f. 1. §. és 4. Gloss. v. ö. Szmá u. o. 2. jegy. A talmudikus jog nem ismerte a különféle törvényszékekhez való felebbezést. Az elítéltnak jogában állott, az ügyet, melyben egy közönséges háromtagu collegium ítél, magasabb törvényszéknek megvizsgálás végett aláterjeszteni. De az nem volt befolyással az ítélet joghatására, az elítéltnak ki kellett a vitástárgyat ellenfelének szolgáltatnia; ha a felső törvényszék későbbben a megvizsgálás folytán ellenkező ítéletet hozott, az első törvényszék köteles volt a jogtalanul elítéltnak a tárgyat visszaadni. V. ö. Maim. Szyrh. 6. f. 6. §; Ch. M. 14. f. 1. 4. §; Szmá 3. és 27. jegy. Az esetek, melyekben az ítéletet meg lehetett semmisíteni, továbbá azok, melyekben a bírák helytelen ítélet esetében kárpótlásra voltak elítélendők, igen részletesen vannak tárgyalva Szyrh. 33 a; Bechórót 28 b. R. Alfászi, R. Áséri Szyrh. u. o.; Maim. Szyrh. 6. f.; Ch. M. 25. f. A rómaiaknál a törvényszék és a felek megnevezése igen lényeges volt; ennek hiánya csak az írományok összefüggése által volt pótolható. Ha valaki valódi procurator által képviseltetett, az ítélet, a megsemmisítés büntetése mellett, a procurator nevére volt hozandó. Továbbá az ítéletben

III. Fejezet.

Az előbbi állapotba való visszahelyezés a hozott ítélet ellenére.

127. §. Római jog szerint némely esetben és bizonyos feltételek mellett a „restitutio in integrum“ útján a pernek egy második, új tárgyalása az előbbi ítélet felfüggesztése mellett volt elérhető. ¹⁾ Talmudikus jog szerint az ítélet felfüggesztése és új tárgyalás a következő esetekben történt:

a) Ha az elítélt fél utólagosan tanukra vagy más jogérvényes bizonyítékra hivatkozhatott, az ítélet azonnal megsemmisített és az új bizonyítékok alapján a tárgyalás újra kezdődött és új ítélet hozatott. ²⁾ Még abban az esetben is, ha az elítélt fél a törvényszék felszólítása folytán késznek nyilatkozott 30 nap alatt tanukat vagy más bizonyítékokat a törvényszék elé hozni, de ő azt csak e meghatározott 30 nap után tehette, a restitutio in integrum megtörtént. ³⁾

b) Ha az elítélt fél a törvényszék azon kérdésére, hogy vajjon tanukkal vagy más bizonyítékokkal bír-e, nemmel felelt, az ítélethozása után pedig hitelre méltó férfiak igen messziről jöttek, kik mellette tanuskodni akartak, vagy ha csak utólagosan tudta meg, hogy atyja a mellette szóló okmányokat tudta nélkül másnak őrizés végett átadta, akkor szintén előbbi állapotba való visszahelyezés történt. ⁴⁾ Ha pedig a tanuk közel vagy az okmányok az elítélt kezében voltak, az első ítélet érvényes maradt, ⁵⁾ még akkor is, ha előbb határozottan kimondta, hogy sem közel, sem távol levő tanu vagy más bizonyítékkal nem rendelkezik. ⁶⁾

határozottan ki kellett mondani, hogy a felek közt mi jogszerű, tehát rendesen az alperes elítéltetését vagy felmentését, döntő okokat, a bírónak rendesen nem kellett hozzá tennie. (Heffter 45. l.)

¹⁾ Heffter 492 kk. ll.

²⁾ Szyrh. 31 a; Maim. Szyrh. 6. f. 6. §; Ch. M. 20. f. 1. h.

³⁾ Szyrh. Maim. és Ch. M. a. i. h.

⁴⁾ Szyrh. 31 b; Maim. Szyrh. 6. f. 8. §; Ch. M. a. i. h.

⁵⁾ Szyrh. Maim. és Ch. M. a. i. h.

⁶⁾ Maim. és Ch. M. a. i. h.

c) Ha a kereset örökhagyó vagyona ellen irányult, melynek képviselője az örökhagyó halálakor még kiskoru örökös volt, azonban a tárgyaláskor már nagykoruvá lett és most elítéltetett, ez még akkor is, ha tanukat vagy más bizonyítékokat nem hozhatott elő, de későbben tauuk megjelentek, illetőleg bizonyítékok hozatattak elő, „a restitutio in integrum“-ot elérhette; mert biztosnak tartották, hogy a kiskoru gyermek atyjának dolgairól és más emberekhez való viszonyairól csak igen hiányos tudomással bír. ⁷⁾

⁷⁾ Szynh. 31 a; Maim. Ch. M. a. i. h.

HETEDIK RÉSZ.

A végrehajtási eljárás.

I. Fejezet.

Általános meghatározások.

128. §. Az ítélet hozása után a tulajdonképeni per el volt döntve; a feleknek a birói ítélethez alkalmazkodniok kellett. Ha a kereset adósságra vonatkozott és alperes elítéltetett, köteles volt a felperesnek odaitélt összeget azonnal megfizetni. Ha azonban a törvényszéki ítélet elfogadására késznek nyilatkozott, de épen azonnal nem teljesíthette és halasztékot kért, hogy pénzt kölesön vehessen vagy javainak eladása vagy elzálogosítása által a szükséges összeget magának megszerezze, ezt nem engedték, ha ingó vagyonnal birt. Különben rendesen 30 napi halasztást engedtek; kivételesen megis hosszabíthatták vagy rövidíthették a határidőt; ez a törvényszék belátásától függött. Ezen időre csak akkor kellett kezeszt állítani, ha attól kellett félni, hogy meg fog szökni. ¹⁾ Ezen időhalasztás ellen a hitelező ellenvetést nem tehetett, még akkor sem, ha azt állította, hogy hosszú utra készül és azért az új határidőt nem várhatja be. ²⁾

Ha az elítélt alperesnek a követelt időhalasztás megengedtetett (זמן בית דין), de ő a kiszabott határnapon fizetés végett meg

¹⁾ R. Alfászi Resp. Maim. Málve-Velóve 22. f. 1. §; Ch. M. 100. f. 1. §; v. ö. Bábá Mecziá 118 a.

²⁾ R. Áséri resp. 81. f. 3. §. Tur Ch. M. 100. f. Gloss. u. o. 1. §.

nem jelent, a végrehajtási eljárás megindított. Ez abból állott, hogy a törvényszék parancsolta az adós ingatlan vagyonának zár alá vételét (אררבתא).³⁾

Ha a per valami szolgálatra vonatkozott, melynek teljesítésére az alperes most elítéltetett, halasztás nem volt engedhető.⁴⁾ Ha alperes esküre ítéltetett, ezt a következő törvénykezési napon kellett letennie.⁵⁾

129. §. Ha az elítélt adós azt állította, hogy a felperes által előmutatott okmány, melynél fogva ügyét elvesztette, hamis volt és hogy ezt névszerint nevezett, de jelenleg távol levő tanuk által, bebizonyítani tudná, kérelmére és azon feltétel alatt, hogy ezt nemcsak elhalasztás végett állította, 30 napi vagy hosszabb ideig tartó halasztás volt engedendő; máskülönben visszautasított és fizetésre köteleztetett, ha azonban utólagosan az okmány hamiságát bebizonyította, a hitelező köteles volt a neki tévedésből odaítélt összeget az adósnak azonnal visszaadni. Ha attól kellett félni, hogy a hitelező az összeget szükség esetén csak nagy nehezen fogja visszaadni, akkor ezt nem szolgáltatták ki, hanem letéteményezték a törvényszéknél.⁶⁾

130. §. Ha az elítéltnak időhalasztást engedtek, de a meghatározott napon sem nem fizetett, sem meg nem jelent a kijelölt tanukkal, a végrehajtással 1 hétfőt, 1 esütörtököt és még egy hétfőt vártak be; az említett 3 nap mindegyikén felszólították, hogy teljesítse kötelességét; ha az se használt, átokkal sujtatott (ניריו); erről okmányt állítottak ki (פתירה). Azután újra elhalasztották a további eljárást 30 napra, mert azt gondolták, hogy ezen idő alatt pénzt fog kölesön venni, hogy kielégíthesse a felperest. Ha ezen határidő is eredménytelenül elmúlt, az átok fennállónak mondatott, a tulajdonképeni végrehajtási eljárást azonban még mindig nem kezdték meg; még 30 napig vártak, és pedig azért, mert lehetséges volt, hogy nem kapott kölesön pénzt, és hogy most javait akarta eladni, hogy adósságát meg fizesse. A második határidőnek ered-

³⁾ Maim. Málvé-Velóvé 22. f. 1. §; Ch. M. 100. f. 3. §. Az אררבתא-ról v. ö. oda lent 141. §.

⁴⁾ R. Salomon b. Ádérét resp. 1933. Gl. Ch. M. a. i. h

⁵⁾ Mordechai Bába Mecziá 10. f. 408. §; Gl. Ch. M. a. i. h.

⁶⁾ Bába Kammá 112 b; Maim. Málve-Velóvé 22. f. 2. §; Ch. M. 98. f. 4. §.

ménytelen lejárása után a nagy átok mondatott ki fölötte (הרים); újra vártak 30 napig, mert lehetséges volt, hogy olyan vevőre akadt, kinek készpénze nem volt és így az illető összeget magának meg kellett szereznie. Ha végre a harmadik 30 nap lejárt volt a nélkül, hogy az elítélt köteleességét teljesítette volna, az átok felüggesztetett és az אררכתא felperesnek átadatott; ezzel megkezdődött a végrehajtási eljárás. ⁷⁾

131. §. Az előbbi §-ban meghatározott időhalasztásokat az elítélt alperesnek csak akkor engedték, ha ezek alatt nem fizetett de magát mentegette és azt mondta, hogy az okmány érvénytelenítésére szolgáló tanukat a törvényszék elé fogja hozni. Ha pedig azt merte mondani: nem fogok többé a törvényszék előtt megjelenni, már az első 30 nap alatt ellenszegülőnek tekintetett és azonnal hozzáfogtak a végrehajtási eljáráshoz, az אררכתא kiadásával. ⁸⁾

132. §. Ha a felperesnek okmány alapján odaitélt peres tárgy alperesnek őrizés végett átadott tárgy volt, ennek csak egy 30 napi határidőt engedtek az okmány érvénytelenítésére; ennek lejárása után megkezdték a végrehajtási eljárást és pedig az אררכתא kiszolgáltatásával. ⁹⁾

133. §. Az אררכתא kiszolgáltatása előtt az adóst, ha a törvényszék helyén vagy ettől egy napi távolságban volt, értesíteni kellett ¹⁰⁾.

134. §. A 130. §-ban említett esetben 90 nap lefolyása után mindaddig, míg az adós tanukra hivatkozott, az אררכתא csak ingatlan, de nem ingó vagyónára állíttatott ki, mert attól kellett tartani, hogy a hitelező e közben el fogja adni és az adós, ha a tanuvallomás mellette szól is, kárt fog szenvedni. ¹¹⁾

⁷⁾ Bábá Kammá 112 b; Maim. Malve-Velóv 22. f. 3. §; Ch. M. 98. f. 5. §; v. ö. Báál Hátrumót 3. f. és Szamá 9. és 11. j.

⁸⁾ Bábá Kammá u. o.; Maim. u. o. 4. §; Ch. M. 98. f. 6. §.

⁹⁾ Bábá Kammá, Maim. és Ch. M. a. i. h.

¹⁰⁾ a. i. h. Maim. szerint az adóst még akkor is kellett az אררכתא kiszolgáltatásáról értesíteni, ha 3 napi távolságban volt. Ha attól kellett tartani, hogy a hitelező a tanuvallomás után az adósnak az illető összeget nem fogja visszaadni az אררכתא kiszolgáltatásával, ha az adós távol volt, egy évig vártak (a. i. h.)

¹¹⁾ Bábá Kammá 112 b; Maim. Malve-Velóv 22. f. 5. §. Ch. M. 98. f. 7. §.

Ha az adós azonban csak ingó vagyonnal birt, azt letéteményezték és a törvényszék saját belátása szerint új halasztási időt engedett neki; ennek lejárta után a letétemény átadatott a hitelezőnek.¹²⁾

135. §. Ha az elítélt alperes általában fizetni vonakodott, az אדריכרה azonnal kiadatott és a végrehajtási eljárás elrendeltetett. Ha javakkal nem birt, 3-szor felszólították, és pedig hétfőn, csütörtökön és hétfőn. Ha az eredménytelenül történt, átokkal (נידוי) sújtattott; ezt addig nem függesztették fel, míg nem fizetett vagy eskü által vagyontalanságát be nem bizonyította. Az átok további 30 nap lejárása után megerősítettett (הרם).¹³⁾

136. §. Ha alperes az ítélet és a fizetési meghagyás kihirdetése alkalmával fizetésre hajlandónak nyilatkozott, későbbben azonban ezt tenni vonakodott, szintén 3-szori intés következett, erre az átok (נידוי) és 30 nap múlva a הרם kimondatott.¹⁴⁾ Végre adósok, kik a bírák ítéletének mindjárt kezdetől fogva ellenszegültek, azonnal minden előleges intés nélkül, átokkal sújtattak.¹⁵⁾

II. Fejezet.

A dologi végrehajtás.

137. §. Ha az adós a határidők lejárta után minden felszólítás daczára nem elégítette ki a hitelezőt, a tulajdonképeni végrehajtási eljárás megkezdődött, melyet a törvényszék új kereset nélkül csak

¹²⁾ Tur Ch. M. 98. f. a gáónim nevében.

¹³⁾ Ch. M. 100. f. 3. §.

¹⁴⁾ Móed Kátán 16 a; Maim. Szynh. 25. f. 11. §; Ch. M. 19. f. 3. §; v. ö. Szmá 4 jegy.

¹⁵⁾ Készeľ Misná Szynh. a. i. h; Bét Joszeľ 19. f; Ch. M. Gloss. u. o. Romai jog szerint, melyben majdnem minden esetben az elítélés bizonyos pénzösszegre vonatkozott, az adósnak bizonyos határidőt (Justinianus szerint 4 hónapot) kellett engedni, hogy pénzt szerezzen magának. Ha az eredménytelenül elmúlt, a hitelező új kereset beadására, (actio judicati) jogositva volt. Ha alperes a judicatumot megtagadta, a felperes ellenbizonyítása után kettős összegre elítéltetett. Gratianus és Valentinianus császárok rendelete szerint a hitelezőnek a judicatum összegéhez még 12% kamatot ítélték oda. Justinianus törvénye szerint a hitelező a határidő lejárta után azonnal követelhetette a végrehajtási eljárást. Az actio judica-

a hitelező bejelentésére rendelt el, és a törvényszéki szolga (בית דיין שליח) hajtott végre.

138. §. A talmudi jog csak a dologi, de nem a személyi végrehajtást ismeri. Még ha az adósnak semminemű vagyona sem volt, a hitelező nem volt feljogosítva az adós személyét hatalmába ejteni és őt szolgálatára kényszeríteni, vagy őt szabadságától megfosztani; esküre sem kényszeríthette, hogy tökéletesen elszegényedett és hogy e miatt ki nem elégítheti, csak későbbi gáónai rendelet szerint birt ezen joggal, és pedig azon esetben, ha azt sejtették, hogy az adós vagyonát csalási szándékból elrejtette; talmudi jog szerint pedig a hitelezőnek más eszköze nem volt, mint kikutatni, hogy vajjon az adósnak van-e valahol birtoka. ¹⁾ A törvény kedvezménye annyira ment, hogy a zálogolásnál mindenekelőtt az adósnak annyit kellett meghagyni, mennyi 30 napi ellátására szükséges volt. Sem az egyszerű ruháját, sem a derek-alját, sem a paplant, sem az iparos legszükségesebb eszközeit nem volt szabad zár alá venni. ²⁾

A végrehajtás alkalmával hitelezőnek soha sem volt megengedve az adós lakásába betörni; sőt a végrehajtónak az csak akkor volt ez megengedve, ha a végrehajtás a hitelező kielégítése céljából, de nem akkor, ha biztosítás végett történt. Ez utóbbi esetben a végrehajtónak az adóst a törvény nevében fel kellett szólítania, hogy a fizetés biztosítására szolgáló tárgyakat kihozza, és a hite-

tit és a végrehajtási eljárást az adós csak készpénzben való fizetés által kerülhette ki. A német törvényszékeknél a fizetés határidejének meghatározása a bírák belátásától függött. Az ítélet végrehajtása új kereset nélkül a hitelező kérelmére történt. Bizonyos tárgyak megtérítésére vagy cselekvények teljesítésére vonatkozó ítéletek mind Justinianus, mind a német jog szerint azonnal voltak végrehajtandók. Heffter 258. és kk. II.

¹⁾ Maim. Malvé-Velové 2. f. 1—5. §; Ch. M. 97. f. 15. §. A hitelezőnek soha sem volt engedve az adós emberi méltóságát megsérteni v. ö. Szmá u. o. 29. jegy. Ha világos volt, hogy az adós a hitelezőt tudta kielégíteni, de kötelesség mulasztásból ezt nem tette, a törvényszék kényszerítő eszközök alkalmazása által kényszeríthette, hogy törvény szabta kötelességét (פריעת ב"ה) teljesítse, valamint ez más parancsnál is történt. R. Izák b. Séset Resp. 484; gl. Ch. M. 97. f. 15. §. v. ö. Ketúbót 86 a.

²⁾ Bábá Mecziá 113 b; Maim. Malvé-Velové 1. f. 7. §; Ch. M. 97. f. 23. §.

lezőnek ki a maga részéről köteles volt a nappal nélkülözhetlen ruhát reggel és az éjre szükséges tárgyakat estve napról-napra az adósnak átszármaztatni.³⁾

III. Fejezet.

Végrehajtás ingó vagyonra.

139. §. A végrehajtás az ingó vagyon lefoglalásával kezdődött és pedig a következő rendben:

a) Ha az adós készpénzzel birt, a törvényszéki szolga ezt elvette tőle és átadta a hitelezőnek követelése fejében.¹⁾

b) Ha maga készpénzzel nem birt, de ezt egy más embernek megőrizés végett átadta volt, ezt vették zár alá és ezzel elégitették ki a hitelezőt²⁾.

c) Ha az adós azonban ilyennel se birt és azt állította, hogy készpénzzel általában nem bir, vagy ha készpénze nem volt elegendő, az adós kielégítésére többi ingó vagyonát vették el tőle

³⁾ R. Áséri Bábá Mecziá 9. f. R. Tam nevében; Ch. M. 97. f. 15. 16. §; v. ö. Maim. Malvé-Velóvé 2. f. 2. §. ki még a tulajdonképeni végrehajtás alkalmával sem akarta engedni, hogy a végrehajtó az adós házába törjön; de ezen nézet nem fogadatott el. Hasonlitsuk össze most már ezen kiméletes eljárással a régibb római törvény szigorát. Mily ellentét mutatkozik! A XII. tábla-törvény emberietlenségétől eltekintve, mely még az adós életét is a hitelező önkényének adta át, mi azonban soha sem alkalmaztatott (Rein. 936. l.), még a lex Poetelia szerint is igen kegyetlen volt az eljárás. A végrehajtás a személyt is illette, és az addictio, mely szerint a hitelező adósát tetszése szerint, míg az meg nem fizette tartozását, fogva tarthatta, még mindig érvényben maradt. Az első császárok alatt még fennállott. Csak a lex Julia által javult némilég az adós helyzete, t. i. a mennyiben megengedték neki, hogy vagyonát önkénytelenül kiszolgáltathatja (bonorum cessio). A későbbi császárok idejében a személyre vonatkozó végrehajtás csak akkor volt megengedve, ha a dologbeli végrehajtás eredménytelen maradt. (Rein. 936. kk. II. A dologbeli végrehajtás behozásának idejéről v. ö. Heffter 548. kk. II. Hollweg II. k. 673. kk. II.) A régibb német jog hasonló szigorral engedte az adós személyét illető kényszer. Heffter 554. l.

¹⁾ R. Alfászi Bábá Bathrá 6. f; Toszefót Bábá Kammá 9 a; Ch. M. 101. f. 1. §.

²⁾ R. Sal. b. Adéret 1162. resp. Ch. M. 86. f. 4. §; Sák 9. 10. jegy. és Ch. M. 101. f. 4. gl; Sák 2. jegy.

(kivéve a 137. §-ban említett tárgyakat) végrehajtás útján az adósság fizetése céljából ³⁾).

d) Ha ingó vagyonnal nem birt, a birtokában lévő adóslevelek tétettek zár alá. Hitelezőnek jogában állott ezeket a becslés útján fizetésként átvenni vagy azt követelni, hogy törvényileg adassanak el és hogy a bevett pénzből követelését fizessék meg. ⁴⁾

140. §. Ha azonban az adósság a felperesnek az alperes okozta károsítás pótlásául ítéltetett oda, ezen rend nem tartatott meg; ezen esetben az adós jogában állott, még ha készpénzzel birt is, a hitelezőt ingó vagy ingatlan javakkal kielégíteni. ⁵⁾

IV. Fejezet.

Az ingatlan vagyon végrehajtására vonatkozó általános meghatározások.

141. §. Mint már fentebb (86. §.) részletesebben előadtuk, a hitelező jogában állott az adóslevél kiállítását követően az adóstól eladott ingatlan javakat zár alá tenni (גובה ממשעברי), ¹⁾ és pedig akkor, ha az adós sem ingó, sem ingatlan vagyonnal (בני הדין) nem

³⁾ R. Alfászi Tószefot és Ch. M. a. i. h.

⁴⁾ Tur Ch. M. 101. f. R. Áséri nevében; Sák 3. jegy. Római jog szerint a pignorum capiónál a következő rend volt: a) ingó vagyon, b) mások kezében levő készpénz, c) ingatlan vagyon lefoglalása. Ha mindaz még nem volt elegendő hitelező kielégítésére, vagy ha ilyenféle tárgyakkal nem birt, d) az adós követeléseit lehetett zár alá tenni; ezeket az ítélet végrehajtói hajthatták be vagy a kiskorúak elleni eljárásban előbb az ingó vagyon azután a követelések és végre az ingatlan vagyon voltak zár alá teendőek. Heffter 549. kk. II. Német jog szerint nagykorúakkal szemben általános szokássá vált, előbb a követeléseket és azután az ingatlan vagyont lefoglalni. A követeléseket nem hajtották be a törvényszék, hanem a hitelező bizatott meg ezzel. Az ingó vagyon lefoglalása alkalmával nehéz büntetés terhe alatt a földművelési- és gazdasági eszközöket a földművelő adósnak meg kellett hagyni. Heffter 552. l.

⁵⁾ Toszefót Babá Kammá 9 a.

¹⁾ Babá Bátrá 175 a kk. és m. h; Maim. Malvé-Velóé 11. f. 4. §; Ch. M. 39. f. 1. §. Sokan azt vélik, hogy ez mozaikus törvény. V. ö. az idézett forrásokot és Sák 39. f. 2. jegy. V. ö. Babá Mecziá 15 a; Maim. Gezela 9. f. 4. §; Ch. M. 39. f. 10. §; 79. f. 12. §; Sák 29. 30. jegy.

birt, vagy ha ezek az adósság törlesztésére nem voltak elegendők.²⁾ A zár alá teendő ingatlan vagyon minőségére nézve, megkülönböztették a pénzbeli követelés és a kárpótlás gyanánt fizetendő adósságra vonatkozó ítéleteket. Az első esetben rendszeren csak másodrangú ingatlan (ביניית) tétetett zár alá. Ha az adós azonban ilyenekkel nem birt, vagy ha ezek nem voltak elegendők a jobb minőségű javak is (עיריות) zár alá voltak teendők.³⁾ Ha azonban az adós csak rossz és jó minőségű javakkal birt (ויברית ועיריות), a hitelezőnek a rosszakkal kellett megelégednie.⁴⁾ Ha az adós a jobb és a középminőségű javakat eladta volt, úgy hogy csak a rosszakkal birt, nem lehetett az eladott javakat zár alá tenni; csak az adós birtokában levők irányában lehetett a végrehajtási eljárással élni.⁵⁾

Ha azonban az ítélet kárpótlásra vonatkozott, rendszeren a jobb minőségű javak voltak zár alá teendők.⁶⁾ Csak ha ezek el voltak adva, a károsított félnek a rosszabb, még az adós birtokában levő javakkal kellett megelégednie.⁷⁾

V. Fejezet.

Szabad ingatlaura vonatkozó végrehajtás.

142. §. Az adósnak tehertelen ingatlanára vonatkozó végrehajtás (az olyan, melyet nem adott és nem ajándékozott el נכסיו בני) törvényszéki okirat (אררכתא, záloglevél, elfogási okirat) kiállításával kezdődött, melyet hitelezőnek azon célból adtak át, hogy zálogjogát érvényesíthesse.¹⁾

²⁾ Gittin 47 b; Maim. Malvé-Velové 18. f. 1. §; 19. f. 2. §; Ch. M. 111. f. 8. §.

³⁾ Gittin 47 b; Bábá Kammá 7 b; Maim. Malvé-Velové 19. f. 1. 4. §; Ch. M. 102. f.

⁴⁾ Bábá Kammá 8 a; Maim. Ch. M. a. i. h.

⁵⁾ Gittin 47 b; Maim. u. o. Ch. M. 111. f. 8. §.

⁶⁾ Gittin a. i. h; Bábá Kanumá 7 b; Maim. Nizké-Mámon 8. f. 10. §; Malvé-Velové 19. f. 4. §; Ch. M. 419. f.

⁷⁾ a. i. h

¹⁾ Bábá Kammá 112 b; Bábá Bátrá 169 a Maim. (Malvé-Velové 22. f. 6. §.) olvasása szerint; Ch. M. 98. f. 9. §; v. ö. 114. f. 1. §. Rási nézet szerint (Bábá Kammá 112 b; Bábá Mecziá 16 b és 35 b és Ketubót 104 b.) אררכתא az első okirat volt, mely a hitelezőnek kézbeadatott az adós

143. §. A záloglevél (אֲדֻכְתָּא) kiállítása előtt a törvényszéknek a hitelezőtől az eredeti adóslevelet el kellett vennie és megsemmisítenie, a záloglevélben pedig határozottan kimondania, hogy az adóslevél hivatalosan megsemmisített. Oly záloglevél, melyben ezen megjegyzés hiányzott, érvénytelen volt.²⁾

144. §. A fekvő birtok letartóztatása által hitelező a tulajdonjogot még nem nyerte, előbb azt meg kellett becsülni (שׂוּמָא).³⁾ Ezt három, a törvényszék által kinevezendő szakértő tette, kiknek a hely és az idő viszonyait, a birtok tulajdonságát és fekvését lelkiismeretesen megvizsgálni és azután becstét a törvényszékkal tudatniok kellett.⁴⁾ Ha a becslők nem értettek egyet, a többség döntött. A becslés után a nyilvános árvereztetés következett.⁵⁾

145. §. A becslés alapján történt árvereztetés abból állott, hogy 30 egymás után következő napon reggel, ha az emberek mun-

ingatlanjának zár alá tétele céljából; ez által felhatalmaztatott, hogy az adós ismeretes javait végrehajtási uton zár alá tegye, az ismeretlenek után kutasson és azokat az illető törvényszék által lefoglaltassa; azért nevezték אֲדֻכְתָּא-nak (valamint הַדְרִיכָה bírák 20. f. 43. v. üldözni, elérni jelent). Ezt a néz tet Árucl (s. v. אֲדֻכְתָּא), Maim. Ch. M. a. i. h. és Báál Hatrú-mót 3. f. 2. §. annyiban elfogadták, hogy szerintük is אֲדֻכְתָּא a zálogolás első okiratát jelenti, de eltérnek egymástól arra nézve, hogy Árucl és Báál Hatrú-mót nézete szerint az אֲדֻכְתָּא-val már a tulajdonképeni végrehajtás ment végbe, mire közvetlenül, még a vevőktől elvett javaknál is (משעבדי), a becslés következett. Az elvételi okirat (טִירְפָא) megelőzte e szerint eladott javak elvétele esetében az אֲדֻכְתָּא-ot; Maim. és mások szerint ellenben az אֲדֻכְתָּא mindig a zálogolás első része volt és eladott javak elvétele alkalmával a טִירְפָא követte az אֲדֻכְתָּא-ot. Az említett tudósok mind nézetüket a Bába Bátorában (169 a) előforduló különböző olvasási módokkal okadato-lják. Egészen más véleményben van R. Sam. b. Méir (Bába Bátorá a. i. h.), ki a mi olvasásunkat megtartja és a talmud ezen helyét szabad javak végrehajtására vonatkoztatja; ő azt állítja, hogy el nem adott ingatlan (בני הוריך) záralávétele esetében is mind az אֲדֻכְתָּא-ot, mind a טִירְפָא-ot kiadták, és pedig előbb a טִירְפָא-t és azután az אֲדֻכְתָּא-t. De Maim. nézete általánosán elfogadtatott. V. ö. Tur és Sulchán Árucl Ch. M. 98. f. 9. §; 113. és 114. f. 1. §.

²⁾ Bába Bátorá 169 a; Maim. Malvé-Velóvé 22. f. 13. §; Ch. M. 98. f. 10. §.

³⁾ Bába Bátorá u. o; Maim. a. i. h. 9. §; Ch. M. u. o. 9. §. és 103. f. 1. §.

⁴⁾ Báál Hatrú-mót 3. f; Ch. M. 103. f. 1. §.

⁵⁾ Bába Bátorá 107 a; Maim. u. o. 14. §; Ch. M. 103. f. 2. §.

kára mentek, és este, ha visszajöttek, nyilvánosan kihirdették, hogy A.-nak ezen meg ezen földje vagy más java, mely ennyit és ennyit jövedelmez (a fekvést pontosan meg kellett határozni), melyet továbbá ilyen és ilyen értéküre becsültek, törvényszékileg eladatik, hogy a hitelezőnek a bevett pénzzel a törvényszék által odaitélt összeget megfizessék.⁶⁾ Az (הכרזה) árverezést azonban félbeszakítani és aztán folytatni lehetett. De ennek 60 nap alatt és pedig minden hétfőn és csütörtökön kellett történnie.⁷⁾

146. §. Ha a vevők az árverésnél a becsárnál nagyobb összeget ajánlottak, a birtok nekik átadatott és a bevett pénzből a hitelező követelése megfizettetett. Ugyanez történt azon esetben is, ha a vevők a birtokot csak a becsült áron akarták megvenni. Mind a két esetben a hitelező jogában állott, a birtokot a mástól ajánlott áron megvenni; minden idegen előtt előjoggal birt. Ha azonban a becsárt sem kaphatták meg, a hitelező köteles volt a birtokot a becsáron követelésének megfelelőleg átvenni.⁸⁾

147. §. Ha egy harmadik egyéniség a zálog alá vett birtokot megvette a hitelezőtől, a záloglevelet (אריבתא) elvették és megsemmisítették; de előbb még a megkapott összegből kellett kielégíteni. A vevőnek törvényszéki, a megtörtént becslés, árverezés és a vevő vevéséről szóló okirat, átadatott (אגרת בקורתו, שטר הכרזה); a megvett tárgy azután a vevő birtokává lett.⁹⁾ Az, ki a törvényszéki árvere-

⁶⁾ Eruchin 21 b. kk; Maim. Malvé-Velóvé 22. f. 6. §; Báál Hatrúmót, 3. f; Ch. M. 103. f. 1. §. Maim. nézete szerint, mivel Bét József is egyet ért, (103. f.) az adós szabad javainak végrehajtása számára a 30 napi időhatár nem volt meghatározva, ez inkább a törvényszék belátásától függött; a többi tudósok azonban ezen tekintetben nem ismernek el különbséget. V. ö. Báál Hatrúmót 3. f. és Gloss. Ch. M. 103. f. 1. §.

⁷⁾ Eruchin 22 a; Maim. Malvé-Velóvé 12. f. 8. §; Ch. M. 109. f. 1. §. Azon pillanattól fogva, melyben az árverezés ideje lejárt, a birtok jövedelme a hitelezőé volt. (Bábá Mecziá 35 b; Maim. Malvé-Velóvé 22. f. 12. §; Tur 103. f. és Sulchán ÁruCh Ch. M. 98. f. 9. §. Hogy Fassel (209. l.) azon csodálkozik, hogy Maimuni ezen állítása a. Ch. Mispatban tárgyalatik, az onnan ered, hogy a Tur és Sulchán ÁruCh idézett helyei kikerülték figyelmét. Hibásan Maim. állításának mondja ezt, pedig már az Amorák vitája (Bábá Mecziá a. i. h.) volt. Rábá nézete, mint rendesen, Abájé ellen mértékadónak elfogadtatott.

⁸⁾ Báál Hatrúmót 3. f; Ch. M. 103. f. 1. §.

⁹⁾ Báál Hatrúmót 3. f. 2. §; v. ö. Bét József Ch. M. 103. f.

zés előtt az adósnak pénzt adott kölesön, ezen tárgyat nem követelhetette a vevőtől, mert a vevő az első hitelező helyébe lépett.¹⁰⁾

Ha azonban a hitelező a zálogosított tárgyat követelésének fizetése fejében elfogadta, akkor szintén elvették tőle a zálogosítási levelet (אדרכתא) és megsemmisítették, azután helyette más okiratot, becslevelet és az átengedési okiratot adták át neki (שומא) (אגרת שומא); a birtok az övé maradt.¹¹⁾

VI. Fejezet.

Az eladott ingatlanról szóló végrehajtás.

148. §. Az adóstól eladott ingatlanra (נכסי משועבדי) vonatkozó végrehajtás a még birtokában levő ingatlanokat illető végrehajtástól (נכסי בני הורין) a következő pontokban különbözött:

a) A hitelezőnek a becslés előtt elfoglalási okiratot (שטר טירפא) állítottak ki, az אדרכתא-t elvették tőle és megsemmisítették.¹⁾

b) A becslés és árverezés után az adósnak arra kellett esküdnie, hogy nem bir vagyonnal, melyből a hitelezőt kielégithesse.²⁾

c) A hitelezőnek esküdnie kellett, hogy az adóstól részfizetést nem kapott, hogy az adósságtól nem engedett el semmit, és hogy másra nem ruházta át a követelést.³⁾

d) A jelen birtokosnak, ki a birtokot az adóstól megvette, jogában állott a hitelezőt saját pénzből kielégíteni és ez által a birtokot a végrehajtás alól felszabadítani.⁴⁾

e) A végrehajtás után az ezáltal károsított első vevőnek törvényszéki okirat állíttatott ki (שטר טירפא) arról, hogy a birtok

¹⁰⁾ Ch. M. 104. f. 9. §; Szmá 25. jegy.

¹¹⁾ Bábá Bátrá 169 a; Maim. Malvé-Velóvé 22. f. 11. 13. §; Ch. M. 98. f. 9. és 10. §. V. ö. Bábá Mecziá 16 b, a hol ezen okirat „שטר הלשאתא” „tulajdonkereseti okirat”-nak neveztetik. הדר שומא-ról v. ö. Bábá Mecziá 35 a; Maim. Malvé-Velóvé 22. f. 16. 17. §; Ch. M. 103. f. 9. §.

¹⁾ Áruch nézete szerint előbb אירפא és később az אדרכתא állíttatott ki. V. ö. oda fent az 5. f. 1. jegy.

²⁾ Maim. Malvé-Velóvé 22. f. 9. §; Ch. M. 98. f. 9. §. és 114. f. 4. §. Ezen eskü csak talmud utáni, gáóni rendelet.

³⁾ Ketubót 87 a; Sebúót 45 b; Maim. Malvé-Velóvé 22. f. 9. §; Ch. M. 98. f. 9. §; 114. f. 4. §.

⁴⁾ Ketubót 91 b; Maim. u. o. 18. f. 9. §; Ch. M. 114. f. 3. §.

törvényszékileg tőle elvétellett és pedig a vevő adosságának megfizetése céljából; ez azért történt, hogy a veszteséget szenvedő vevő az eladótól, ha ennek vagyoni viszonyai javulnának, jogát követelhesse. ⁵⁾)

VII. Fejezet.

Az adós örökösei ellenvaló végrehajtási eljárás.

149. §. Talmudi jog szerint kiskoru örökösök ellen az örök-hagyó adosságának fizetésére való végrehajtási ítélet csak akkor volt kieszközlendő ha vagy:

a) az örökhagyó halála előtt az adósságot bevallotta volt, ¹⁾) vagy ha

b) az örökhagyó az eredetileg meghatározott fizetési idő alatt meghalt és még életében történt a tanuk kihallgatása, ²⁾) végre

c) ha a meghalt adós már a törvényszék által az adósság megfizetésére volt ítélve, de azt nem tette volt és azért átokkal sújtattott, és halála előtt az átok alól nem szabadított fel. ³⁾) Ezen esetben kiskoru örökösök is, még végrehajtás által is, kényszerítették, az örökhagyó adosságának fizetésére, és pedig akár birt a hitelező adóslevéllel (מלוה בשטר) akár nem (מלוה על פה). Ha az örökösök nagykoruak voltak, ezen feltételek csak akkor voltak szükségesek, ha a követelés nem alapult adóslevelen (מלוה על פה); de adóslevelen alapuló adósságnál (בשטר מלוה) a végrehajtás különben is lehetséges volt. ⁴⁾)

⁵⁾ Ketubót 91 b; Bábá Kammá 9 a; Ch. M. 116. f. 1. §. Még megjegyzem, hogy a misná a becslevél mellett (אגרת שום) Bábá Mecziá 20 a) még árverezési okiratot (אגרת בקורת) Ketubót 996) emlit; a talmud az okiratok közt az אגרת בקורת-ot nem említi. Báál Hatrúmót 3. f. szintén azonosította a kettőt. A tulajdonkereseti okirat csak a talmudban említetik. (Bábá Mecziá 16 b.) Maim. Malvé-Velóvé 22. f. és Ch. M. 103. f. 9. §. az adósnak a birtok átvétele alkalmával átadandó okiratot שטר הוררה beiktatási okiratnak nevezik. Ugy látszik, hogy mindez egy és ugyanazon okirat volt.

¹⁾ Eruchin 22 a; Bábá Bátrá 174 b; Maim. Malvé-Velóvé 11. f. 6. §; v. ö. Maggid Misná u. o. 12. f. 1. §; Ch. M. 108. f. 1. és 3. §.

²⁾ a. i. h.

³⁾ a. i. h.

⁴⁾ Maim. Malvé-Velóvé 12. f. 1. §; Ch. M. 108. f. 3. §.

150. §. A végrehajtás talmudi jog szerint csak az örökhagyó után hátramaradt ingatlanra terjedt, de nem ingó vagyónára.⁵⁾ Noha az örökösök becsületbeli kötelessége volt a meghalt örökhagyó hitelezőit kielégíteni, végrehajtás útján azért ingó vagyont nem lehetett zár alá tenni.⁶⁾

A Gaónim egy rendelete szerint azonban az örökhagyó ingó vagyónára is kiterjedt a végrehajtás; ez általános szokássá is vált.⁷⁾

151. §. Ha az adóslevélben nem volt határozottan felemlítve a hitelező azon joga, hogy az adós halála után is lefoglalhatja annak ingó vagyont, az örökösök a gaóni rendelet szerint is az ingatlan jószágra utalhatták a hitelezőt követelésének kielégítése végett, még akkor is ha pénzzel vagy egyéb ingó vagyonnal rendelkeztek.⁸⁾

152. §. Az örökösöktől rendszeren csak a rossz telkeket (זביריה) foglalhatták le, csak ha ilyenek nem voltak az örökségben, mehetek át fokonként a jobbakhoz (עירית בינונית).⁹⁾

153. §. A hitelezőnek esküdnie kellett arra, hogy az adósság nem törlesztetett, s hogy az örökhagyónak abból semmit el nem engedett.¹⁰⁾

Ezen eskü alól csak a 148. §-ban felsorolt esetek egyikében mentetett fel.¹¹⁾ Különben azonos volt a végrehajtási eljárás az adósnak eladott ingatlan javakra vonatkozó eljárásával. (147. §.) Csak az אררכתא formulájában volt némi eltérés.¹²⁾

⁵⁾ Peszáchim 31 a és m. h. (מטלמי דיתמי לא משתעבדי לבעיה); Maim. Malvé-Velóvé 11. f. 7. §; Ch. M. 107. f. 1. §.

⁶⁾ Ketubót 91 b; v. ö. Toszefót 86 a s. v. פריעת; Maim. u. o. 8. §; Ch. M. a. i. h.

⁷⁾ R. Alfászi Bábá Kammá 1. f; R. Áséri Ketubót 9. f. és m. h. Maim. u. o. 11. §; Ch. M. a. i. h; v. ö. R. Áséri Bábá Kammá 1. f. 19. § és Tur Ch. M. 107 f.

⁸⁾ Báál Hatrúmót 54. f; Maggid Misná Malvé-Velóvé 11. f. 11. Ch. M. 107. f. 1. §.

⁹⁾ Gittin 47 b; Maimon. Malvé-Velóvé 19. f. 1. §; Ch. M. 108. f. 18. §.

¹⁰⁾ Ketubót 87 a Sebúót 45 b; Maimon. ugyanitt 14. f. 1. §. és Isót 16. f. 4. és 9. §; Ch. M. 108. f. 17. §. Ében Háézer 96. f. 1. §.

¹¹⁾ Bábá Bátrá 5 b; Maimon. Malvé-Velóvé 14. f. 1. §. Chos. Misp. ugyanitt 1. §.

¹²⁾ Eruchin 22 a; Maimon. ugyanitt 12. f. 8. és 9. §; Ch. M. 109. f.

VIII. Fejezet.

Távollevő adósokat illető végrehajtási eljárás.

154. §. Az adós távollétében, ha a hitelező tanukkal kiállított és aláírott adóslevéllel birt is, csak akkor lehetett ítéletet mondani és a végrehajtást foganatba venni, ha az adós tartózkodási helye oly távol volt, hogy hírnök az utat oda és vissza 30 nap alatt nem tehette meg. Ha a távolság kisebb volt, tudósítani és idézni kellett az adóst. Egyelőre a hitelező fizette a hírnököt. Ha az adós az idézésre nem jelent meg, az eljárás távollétében indított meg. ¹⁾

155. §. A hitelező kötelessége volt :

- a) az adóslevelet hatóságilag megvizsgáltatni,
- b) bebizonyítani, hogy az adós csakugyan oly távolságban van, hogy 30 nap alatt meg nem jelenhet, és
- c) hogy a zálogba veendő jószág valóban az adós birtokát képezi. ²⁾

156. §. Ha a hitelező megadta ezen bizonyítékokat, még esküdni kellett arra, hogy az adósság nem törlesztetett, és hogy az adósnak nem engedett el semmit. ³⁾ Azután megkezdődött az eljárás. A végrehajtás csak ugy történt, mintha az adós jelen lett volna.

157. §. Ha az adósnak több hitelezője volt, vagyona pedig mindnyájuk kielégítésére nem volt elegendő, a törvény határozta meg a fokozatot, a mely szerint a hitelezők egymás elébe voltak teendők. ⁴⁾ Valóságos csődrendet a talmudi jog nem ismert. Utóbb szokássá vált közhírré tenni, hogy mindazok, a kiknek N. N. adóstól követelni valójuk volt, a hatóságnál bizonyos határnapig jelentkezzenek. ⁵⁾ Némely helyen hozzátették még, hogy későbbi jelentkezés

¹⁾ R. Álfászi és R. Áséri Ketubót 9. szakasz ; Maimon. Malvé-Velóvé 13. f. 1. § ; Ch. M. 106. f. 1. §. V. ö. Tur ugyanitt. Mások véleménye szerint az adós távollétében semmit sem lehetett kezdeni, ha az ítéletet nem hozták jelenlétében.

²⁾ Maimon. ugyanitt 2. § ; Ch. M. u. i. 2. §.

³⁾ Ketubót 87 a, 88 a ; Maimon. i. h ; Ch. M. 106. f. 1. §.

⁴⁾ Ketubót 90 a. i. h. ; Maimon. Malvé-Velóvé 20. f ; Ch. M. 104. f.

⁵⁾ R. Áséri Resp. 79. §. 13 és R. Salamon b. Áderet Resp. 892 ; Ch. M. 104. f. 2. §.

nem vétetik tekintetbe. Azon hitelező, ki az elkésett jelentkezés érvénytelenségének kihirdetése daczára elmulasztotta a határidőt, a tömegre nem tarthatott igényt és csak azon joggal birt, hogy az adóstól megkövetelhetette tartozását, ha ez vagyona szert tett.⁶⁾ Minden hitelezőnek továbbá esküdni kellett arra, hogy az adósság sem egészen, sem részben nem törlesztetett.⁷⁾

⁶⁾ R. Áséri i. h. Ch. M. u. i. v. ö. Kenészet Hágédólá Bét József-hez Ch. M. 109. f. 11. §.

⁷⁾ Báál Hatrúmót 21. f. és 43. f. (l. Gidule Terúma 43. f. 14. §.) Ch. M. 104. f. 11. §. 71. f. 19. §. (l. Sákh 43. jegy.) és 82. f. 2. §. Sákh 8. jegy.

TARTALOM.

Bevezetés	Lap. III—IV.
---------------------	-----------------

ELSŐ RÉSZ.

A törvényhatóságokról. 1—13

I. Fejezet. A szervezet	1—7
II. „ A birói illetőségről	7—10
III. „ Az igazságszolgáltatás helyéről és a tárgyalás idejéről	10—13

MÁSODIK RÉSZ.

A felek képviseletéről a bíróság előtt. 14—19

I. Fejezet. A felperes képviseletéről	14—18
II. „ Az alperes képviseletéről	18—19

HARMADIK RÉSZ.

A birói eljárás megindításáról. 20—26

I. Fejezet. Idézés, határnap és halasztás	20—24
II. „ A felhívási perről	25

NEGYEDIK RÉSZ.

A z eljárásról. 26—34

I. Fejezet. Általános meghatározások	26—28
II. „ A szóbeliségről. A hivatalos nyelvről	29—30
III. „ Kereset és ellenbeszéd	30—33
IV. „ Egyességi kísérlet	33—34

A bizonyítási eljárásról.

I. Fejezet.	Általános meghatározások	35—36
II.	„ A beismerésről	36—38
III.	„ A tanuvallomás	38—46
IV.	„ Az okirati bizonyíték	46—52
V.	„ Az eskü	52—69

HATODIK RÉSZ.

I. Fejezet.	A bírák tárgyalása	70—73
II.	„ Az ítélelhirdetésről	73—76
III.	„ Az előbbi állapotba való visszahelyezés a hozott ítélet ellenére	76—77

HETEDIK RÉSZ.

A végrehajtási eljárás.

78—92

I. Fejezet.	Általános meghatározások	78—81
II.	„ A dologi végrehajtás	81—83
III.	„ Végrehajtás ingó vagyponra	83—84
IV.	„ Az ingatlan vagypon végrehajtására vonatkozó általános meghatározások	84—85
V.	„ Szabad ingatlanra vonatkozó végrehajtás	85—88
VI.	„ Az eladott ingatlanról szóló végrehajtás	88—89
VII.	„ Az adós örökösei ellenvaló végrehajtási eljárás	89—91
VIII.	„ Távollevő adósokat illető végrehajtási eljárás	91—92

Midőn az országos rabbiképző intézet főnnállásának ötödik évére visszatekint, örömmel konstatálja, hogy a szervezkedés nehézségein immár túlesvén, a lefolyt tanév a rendes fejlődés ideje volt.

Az 1881-iki szeptember 1-jén tartott első értekezleten a tanári kar Bloch Mózes tanárt elnöknek, Dr. Bánóczy József tanárt jegyzőnek és Dr. Kaufmann Dávid tanárt könyvtárnoknak választotta. A vezérlő bizottságban leendő képviseltetésével az idén is Bloch és Bánóczy tanárokat bizta meg.

A már tavali megnyilt ötödik osztály a tanárok létszámának szaporodását tévén szükségessé, a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi ministerium Dr. Bloch Henrik urat, a történet és classica philologia tanszékére segédtanárrá kinevezte.

A tanári kar az iskolai év folyamában 21 értekezletet tartott.

Az országos rabbiképző intézetbe a lefolyt tanévben 49 tanuló járt, mi a tavali számmal szemben örvendetes haladást jelez, annál inkább, mert az intézetnek növendékei között rendkívüli egy sincs. A tanulók nevét és születési helyét az A. melléklet sorolja föl.

Az alsó tanfolyam zsidó theologiai tárgyait a tanári kar két tantárgynak a tantervbe való állandó fölvétele által gyarapította; ezek a zsidók története és az aram nyelvtan.

Az alsó tanfolyam önképző köre az idén is folytatta hasznos munkásságát, melyet az intézet néhány tanára héber és magyar nyelvű pályakérdések kitűzése által iparkodott fokozni. Héber nyelvű ujságok kiadói ingyen példányok küldése által e kört az idén is hálára kötelezték.

E tanév alatt a felső tanfolyam hallgatói homiletikai egyletet alapítottak, mely — szintén a tanári kar fölügyelete alatt — a tagok szóközi gyakorlottságát van hivatva fejleszteni.

Az idej irásbeli érettségi vizsgálat május 28, 29 és 30-ikán, a szóbeli nagyságos Dr. Lutter Nándor főigazgató ur elnöklete alatt junius 5-ikén tartatott meg. Öt tanuló érettnak nyilvánította.

tott. Az alsó tanfolyam osztályainak évváró vizsgálatai a zsidó theologiai tárgyakból június 26. és 27-én, a gymnasiumiaktól 28. és 29-én tartattak meg.

Intézetünk az idén is bőven tapasztalta úgy a magas kormány, mint testületek és egyesek támogatását és jóakarátát. Nevezetesen Trefort Ágoston minister ur ő nagyméltósága, mint már többször, az idén is megtisztelte intézetünket magas látogatásával és pedig a tanév alatt és még egyszer a vizsgálat alkalmából.

Az Ecz-Chájim segélyező-egylet működéséről az elmúlt tanévben a B. melléklet ad számot. Külön is köszönetet mondunk e helyen Landau Horace lovag urnak, ki édes anyja halála alkalmából 500 frtnyi ajándékkal emlékezett meg egyletünkről.

Az intézet könyvtára vételek és ajándékok folytán ez évben is örvendetesen gyarapodott. Hálás kegyelettel említjük meg e helyen az 1881. október 1-én, élte virágában elhunyt Dr. Kriszthaber Simont, ki magyar és német remekírókból álló válogatott gyűjteményét végrendeletileg a rabbiképző-intézetre hagyta. Ez évben vetettük meg alapját a szakkönyvtár mellett egy magyar könyvtárnak is, mely hivatva van növendékeink hazafias szellemének ápolásához hozzájárulni. Az egész könyvállomány lajstromozása, mely a könyvtár tudományos használatát fogja lehetségessé tenni, nemsokára be lesz fejezve. Az ajándékokat a C. melléklet tünteti föl.

A rabbiképző templomában ünnepnapokon és több szombatban Bacher, Bloch és Kaufmann tanárok hitszónoklatokat tartattak. Intézetünk hallgatói részéről az idén Dr. Neumann Ede és Wiener Márkus szónokoltak nyilvánosan templomunkban; az előbbi, a tanári kar ajánlatára a nagy ünnepekkor Nagy-Váradra hivatott meg hitszónoklatok tartására, majd Kis-Czellre az ottani új templom fölavatása alkalmából.

Az országos rabbiképző-intézet felső tanfolyamában az elmúlt tanévben a következő előadások tartattak:

1. **Szentírás magyarázata:** Hóséá, Amósz, Michá, Náchum, Chabakkuk, Czephanjá. 2 óra hetenkint. Irásbeli exegetikus dolgozatok. Tanár *Bacher*.

2. **Exegetikus irodalom:** Targum és Ábrahám Ibn Ezrá commentárja Mózes III. és IV. könyve kiválasztott részeihez. 2 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

3. **A zsidó bibliamagyarázat története:** a 10., 11., 12. és 13. században. 1 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

4. **Apokryphák:** Szirách könyvének válogatott fejezetei a görögöt visszafordítva héberre. 1 óra h. a második félévben. *Ugyanaz.*

5. **Talmud, statarie:** Jebámot 87—97. és 114. laptól végig. 6 óra het. *Tanár Bloch Mózes.*

6. **Talmud, cursorie:** Bérácht kezdettől 49. lapig. 3 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

7. **Jeruzsálemi talmud:** Nedárin 1—11. 1 óra het. *Ugyanaz.*

8. **Sulchán Áruch:** Jóre Déá 183. f. — 198. f. és 201. f. 3 óra hetenkint. *Ugyanaz.*

9. **Midrás:** Genesis rabbá válogatott fejezetei. 2 óra het. az első félévben. 1 óra het. a második félévben. *Tanár Bacher.*

10. **Zsidók története:** A lucenai talmudiskola. Alfási Izsák, Ibn Megas József és tanítványaik. Ibn Gajjáth Izsák tanítványai. Utmutatás az ezen korszakból fennmaradt responsumok és költemények kritikai értékesítésére. 2 óra het. *Tanár Kaufmann*

11. **Történelmi gyakorlatok.** 1 óra het. *Ugyanaz.*

12. **Vallásbölcészlet:** Szaadja Emunóth Ve-Deóth czimű munkájának olvasása és fejtegetése; a két héber fordításnak az eredetivel való összehasonlítása. 2 óra het. *Ugyanaz*

13. **A zsidó vallásbölcészlet története:** Szaadja Alfajjúmi-ig. A Talmudból kiválogatott szemelvények olvasása; a Szefer Jeczira, R. Akiba Alfabetmidrásának és a Siur Koma kritikai fejtegetése. 1 óra het. *Ugyanaz.*

10. **Homiletika:** A zsidó szónoklat elmélete. Homiletikai gyakorlatok. 1 óra het. *Ugyanaz.*

Az alsó tanfolyamban a theologiai oktatásban közösen részesültek az öt osztály növendékei. A talmudra nézve megjegyzendő, hogy a mely tanulóknak e téren haladottabb ismereteik voltak, a felső tanfolyam talmudtanulmányában vettek részt.

A theologiai oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

1. **Szentírás:** A) Mózes I. könyvéből 1—42 fej.

B) Mózes III. könyve 9 fejezettől végig; Mózes

IV. könyve 1—19. fej. 2—2 óra hetenkint. *Tanár Deutsch.*

2. **Szentírás** : A) Salamon példabeszédei 2 ó. het. Tan. *Bacher*.
 B) Jirmejá könyvéből 40—52. fejj; Siralmak könyvéből 1—2. fejj; Jesájá könyvéből 40—66. fejj. Gyakorlatok héber irályban mind a két csoportbau. 2—2 óra het. Tan. *Bacher*.
3. **Talmud, statarie** : Ketubóth 96—98. l. és 101—végig. 6 óra het. Tanár *Brill*.
4. **Talmud, cursorie** : Béczá 1—15 l. 3 óra het. Tan. *Deutsch*.
5. **Héber nyelvtan** : A) alaktan 1 óra het. *Ugyanaz*.
6. **Aram nyelvtan** : B) alaktan 1 óra het. *Ugyanaz*.
7. **Zsidók története** : A) A második templom kora.
 B) A második templom elpusztulásától a VIII. századig. 1—1 óra het. Tanár *Bacher*.

A gymnasiumi oktatás átnézete

az alsó tanfolyamban.

I. osztály.

Magyarnyelv és irodalom. Arany Toldijának beható olvasása és fejtegetése: Hosvai Toldija megfelelő részének olvasása s a kétféle földolgozás mondai és aesthetikai oldalának összehasonlítása. Arany Toldiját elejétől végig betanulták. Poetika: a vers és rim; az epos lényege. Írásbeli dolgozatok: az olvasottak összefoglalása. Segédkönyv: Lehr Albert Toldi-kiadása. Greguss költészettana. 3 óra het. Tanár *Bánóczy*.

Latin nyelv: Cicero, pro Sexto Roscio Amerino. Ovidius, Metamorphoseis, I. 5 óra hetenkint Tanár *Schill*.

Görög nyelv: Alaktan a rendes igeragozás gyenge aoriztoszáig. Megfelelő fordítási gyakorlatok. Segédkönyvek: Curtius nyelvtana és Schenkl elemi gyakorló könyve. 3 óra het. T. *Bloch H*.

Német nyelv és irodalom. Goethe balladái Heinrich „Német balladák és románczok I.“ cz. könyve szerint, azoknak nagy részét be is tanulták. — Herrmann und Dorothea. — Havonként egy dolgozat. 2 óra hetenként. Tanár *Bacher*.

Történet: Az ókor története, a nyugatrómai birodalom bukásáig. — Segédkönyv: Mangold Lajos, világtörténelem I. köt. 3 óra het. Tanár *Bloch Henrik*.

Mennyiségtan. Algebra: Az alapműveletek algebrai mennyiségekkel és tizesszámokkal. Első foku egyenletek egy ismer-

retlennel. Házi és iskolai dolgozatok. Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak. 2 óra hetenként

Tanár *Bein.*

Physika : Folyós és légnemű testek statisztikája. Hangtan. Dioptrika. 2 óra het.

Tanár *Kont.*

Természetrajz. Botanika: Az általános rész és a kiváló növénycsoportok tárgyalása. Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak. 1 óra het.

Tanár *Bein.*

II. osztály.

Magyar nyelv és irodalom. Arany János balladáinak tüzetes olvasása és fejtegetése. A balladának lényege és helye a költészetben. A balladákat mind betanulták. A poetika speciális része és a stilisztika, mindkettő vázlatosan. Írásbeli: az olvasottak s a hozzájuk csatolt magyarázatok összefoglalása. Segédkönyv: Greguss Arany balladái; Torkos, Prozaí olvasmányok. 3 óra hetenként.

Tanár *Bánóczy.*

Latin nyelv: Sallustius, de coniuratione Catilinae egészen, de bello Ingurthino 1—60. fejezetig. — Ovidius Metamorphoseis, II., III. Hetenként írásbeli dolgozat. 5 óra het.

Tan. *Schill.*

Görög. Az alaktan befejezése Curtius iskolai nyelvtana és Schenkl gyakorlati könyve szerint. 3 óra het.

Tan. *Kaufmann.*

Német: közösen a. III-kal. 2 óra het.

Ugyanaz.

Történet: A középkor története az interregnumig. Segédkönyv: Mangold Lajos, világtörténelem II. köt. Europa phys. földrajza. 2 óra het.

Tan. *Bloch Henrik.*

Mennyiségtan. Algebra: Egy és több ismeretlennel bíró első- és másodfoku egyenletek egy és több ismeretlennel és az ezekre visszavezethető felsőbb fokú (és recipro) egyenletek. — Mértan: A síkmértan bevezető tételei. Az idomok hasonlóságán és összeillőségén alapuló tételek. A kör, különös tekintettel a körosztásra. Az idomok területviszonyai. — Házi és iskolai dolgozatok. — Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak. 3 óra het.

Tan. *Bein.*

Physika: Fénytan. 2 óra het.

Tan. *Kont.*

Természetrajz. Zoologia: Az általános rész. Az anthropologia részletes tárgyalása. Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak. 1 óra het.

Tan. *Bein.*

III. osztály.

Magyar nyelv és irodalom. Shakespere Julius Caesarjának beható foglalása. — A dráma lényege. A színmű egyes nagy jeleneteit betanulták és elszavalták. — Kölcsey Parainesisé. — Nagyobb írásbeli dolgozatok tárgyai: fejtegetések és elmélkedések. — Segédkönyv: Névy J. C. kiadása; Kölcsey szónoki művei. Olesó könyvtár. 3 óra het. Tan. *Bánóczi*.

Latin nyelv: Cicero. de natura deorum, I., II; — Virgilius, Aeneis, VII., VIII. Hetenkint írásbeli dolgozat. 5 óra het. Tan. *Schill*.

Görög nyelv: Xenophon, Cyropädia I, 2; Anab. 4, 4—6; Memor I, 1; 2 és 4. Homeros. Ilias, I.—V. 362. v. Herodotos, II. 1—33; 36—48; 65—89; 99—103. Tan. *Bloch Henrik*.

Német: Göthe Iphigeniája. Hetenkint egy szabadon választott dolgozatnak előadása. Német gyakorlatok. 2 ó. h. T. *Kaufmann*.

Történet: A középkor története az interregnumtól végig. Az újkor története a 30 éves háborúig. Segédkönyv: Mangold Lajos, világtörténelem II. és III. k. 2 óra het. Tan. *Bloch Henrik*.

Mennyiségtan. Algebra: A logaríthmus alkalmazása bonyolodottabb számkifejezések meghatározására. Másodfoku egyenletek több ismeretlennel, különös tekintettel az itt alkalmazható matematikai fogásokra. Exponenciális és reciprokok egyenletek. Arithmetikai és geometriai progressiók. A diophantesi egyenletek és a határozatlan mértani jelentőségéről. — Mértan: Az egyenes vonal a kerülék-, a mentelék- és a hajtalék egyenlete. A trigonometriai függvények és ezeknek alkalmazása a síkháromszög megoldására. Házi és iskolai dolgozatok. Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak. 3 óra hetenként. Tanár *Bcin*.

Physika: Fénytan folytatása és ismétlése. Hőtan. 2 óra hetenkint. Tanár *Kont*.

Természetráajz. Mineralogia: Krystallographia. Az ásványok megismertetése szemléltetés alapján. A geologia alapfogalmai. Tankönyv: Wissinger, ásványtan. 1 óra het. Tan. *Bcin*.

IV. osztály.

Magyar nyelv és irodalom. Együtt a III-ik osztálylyal. Tan. *Bánóczi*.

Latin nyelv: Mint a harmadik osztályban. Tan. *Schill.*

Görög nyelv: Homeros, Odyssea I—IV. ének és XIV—XV. ének. Pláto, az állomI, 1—20. fejezetig. 3 óra het. Tan. *Bloch Henrik.*

Német: Válogatott fejezetek „Lessing-Hamburgische Dramaturgie“-jából. Szabadon választott dolgozatoknak előadása. 2 óra het. Tanár *Kaufmann.*

Történet: Az ujkor története IV. Henrik, franczia királytól 1815-ig. Segédkönyv: Mangold Lajos, világtörténelem III. k. 2 óra hetenkint. Tanár *Bloch Henrik.*

Mennyiségtan. Algebra: Arithmetikai és geometriai progressiók és ez utóbbiaknak alkalmazása a kamatoskamat-számításra. — Mértan: Stereometria és gömbtrigonometria. — A stereometriai feladatok megoldása alkalmával az egyenletek ismétlése. — Házi és iskolai dolgozatok. — Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak. 3 óra het. Tan. *Bein.*

Physika: Hőtan folyt. és ismétlése. Magnesség és elektromosság. 2 óra het. Tanár *Kont.*

Chemia: Általános rész. A fémek, a nemfémek, az anorganikus és a fontosabb organikus vegyületek. Tankönyv gyanánt a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak. 1 óra hetenkint. Tanár *Bein.*

Philosophia. A logika rendszere. — Descartes értekezése a módszerről. Segédkönyv: Beck-Greguss és Alexander Descartes Filozofiai Irók Tára I. 2 óra het. Tan. *Bánóczy.*

V. osztály.

Magyar nyelv és irodalom. Az irodalomtörténet fejlődése és korai; szépirodalmi olvasmányok. Írásbeli nagyobb dolgozatok. Segédkönyv: Beöthy Zsolt. A magyar irodalom története I. és II. köt. 3 óra het. Tanár *Ugyanaz.*

Latin nyelv: Tacitus, *Historiae*, IV.V. — Horatius; *Carmina* I. 1, 2, 3, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 22, IV. 15. *Carmen Saeculare* *Satirae*, I. 1, *Epistolae*, I. 3, 4, 5, 6, II. 1, 3 (de arte poëtica). Hetenkint írásbeli dolgozat. 5 óra hetenkint. Tan. *Schill.*

Görög nyelv: Thukydides, I. 1—118. fejezetig. Sophokles, *Antigone*, 1—1155. 3 óra het. *Ugyanaz.*

Német. A német irodalom története (Kluge vezérfonala). Német írásbeli gyakorlatok odahaza és az iskolában. 2 óra hetenkint. Tanár *Kaufmann*.

Történet. Magyarország oknyomozó története. Segédkönyv: Ribáry. 3 óra het. Tan. *Bánóczy*.

Mennyiségtan. Algebra: Permutatiók és combinatiók és ez utóbbiaknak alkalmazása a Newton-féle hatványsor levezetésére. Mértan: Análytika. Az elemi mértan egyes tételeinek análytikai bebizonyítása. A tanév második fele az egész főgymn. mennyiség-tani tananyaga átismétlésére és gyakorlatokra fordított. Tankönyv helyett a tanár előadásai nyomán készített jegyzetek használtattak. 3 óra het. Tan. *Bein*.

Physika: Elektromosság. Áttekintés. 2 óra het. Tanár *Kont*.

Philosophia. Együtt a IV. osztálylyal. Tan. *Bánóczy*.

A jövő iskolai év kezdődik f. évi augusztus 31-én. A beírások és fölvételi vizsgálatok augusztus 31., szeptemb. 1. és 3-án lesznek.

Budapesten, 1882. július havában.

Az országos rabbiképző tanári testületének nevében:

Bloch Mózes

e. i. elnök.

A.

A tanulók névjegyzéke.

Azon tanulók, kiknek neve csillaggal van jelölve, a tanév közben elmaradtak.

Felső tanfolyam.

Neve :	Születéshely :	Megye :
Bárány József	Nádudvar	Hajdu
Fischer Gyula	Sár-Keresztur	Fehér
Fleischmann Sámuel	Budapest	Pest
Herzog Manó	Budapest	Pest
Kircz József	L.-Szent-Miklós	Liptó
Dr. Neumann Ede	Budapest	Pest
Rosenstein Mór	Nagy-Megyer	Komárom
Schreiner Márton	Nagy-Várad	Bihar
Steinherz Jakab	Nagy-Paka	Pozsony
Wiener Márkus	Varna	Trencsén.

Alsó tanfolyam.

Neve :	Születéshely :	Megye :
Bernstein Salamon V. osztály	Szivác	Bács
Blau Lajos III. "	Putnok	Gömör
Deutsch Adolf I. "	Kürth	Komárom
Eisler Mátyás II. "	Páty	Pest
Elsasz Bernát III. "	Érsekujvár	Nyitra
Feldmann József V. "	Szamuszeg	Szatmár
Fischer Ede IV. "	Bella	Turóc
Friedmann Mór I. osztály	Tokaj	Zemplén
Grosz Márton V. "	Nagy-Selmecz	Ung
Grünblatt Mihály I. "	Kecskemét	Pest
Grünfeld Dávid II. "	Czinkota	Pest
Haaz Simon III. "	Turány	Turóc
Hiller Bernát I. "	Lucsky	Liptó
Kecskeméti Lipót III. "	Kecskemét	Pest
Klein József II. "	Gyöngyös	Heves
Kohlbach Bernát III. "	L.-Szent-Miklós	Liptó
Kohn Armin V. "	Szliács	Liptó
*Kohn József V. "	Péczel	Pest
Kohn Mihály I. "	Budapest	Pest
Kraemer Lipót IV. "	Varannó	Zemplén
Krausz Jónás I. "	Zenta	Bács
Kulka Henrik I. "	Nemes-Kosztolány	Bars
Lázár Mór III. "	Domanizs	Trencsén
Pinkusfeld Sámuel V. "	Diós-Győr	Borsód
*Rosenbaum Lajos I. "	M.-Sziget	Mármaros
Rosenberg Ede II. "	Balkány	Szabolcs
Roth Sámuel III. "	Nagy-Ida	Abauj
Schönberger Márk. III. "	Jászfalu	Komárom
Schwarz Ernő I. "	L.-Szent-Miklós	Liptó
Schwarz Miksa V. "	Kis-Várda	Szabolcs
Spira Salamon I. "	Homonna	Zemplén
Spitzer Géza I. "	Adánd	Somogy
Ungar Simon I. "	Nagy-Károly	Szatmár
Venetianer Lajos I. "	Kecskemét	Pest
Weisz Adolf V. "	Veszprém	Veszprém
Weisz Árpád I. "	Alsó-Kubin	Árva
*Weisz Salamon I. "	Jászfalu	Komárom
Weiszbürg Jakab I. "	Erdő-Bénye	Zemplén
Wiener Béla IV. "	H.-M.-Vásárhely	Csongrád
Wolf Bernát IV. "	Kalocsa	Pest
Ziegler Ignác IV. "	Alsó-Kubin	Árva.

B.

Az „Ecz-Chajim“-egylet kimutatása az 1881/82-ik tanévre.

I. Bevételek.

a) *Rendes tagsági díjat fizettek:*

	frt	kr.
Ádándi izr. hitközség és kerülete	5	—
Adler Lajos úr Budapest	10	—
Adler Ádám fia ur Budapest	10	—
Adler Samu „ Kapi	5	—
Adler Henrik „ Budapest	5	—
Birnbaum Jakab „ „	5	—
Beimel Jakab „ „	5	—
Beer Salamon „ „	5	—
Bloch Moritz „ „	10	—
Bloch Mózes tr. „ „	5	—
Brüll Henrik és fia urak Budapest	25	—
Bischitz Mór úr Budapest	25	—
Bacher Emil „ „	5	—
Bacher Vilmos dr. tr. ur Budapest	5	—
Brill S. L. tr. ur Budapest	5	—
Banóczy József dr. tr. ur Budapest	5	—
Budai izr. hitközség	10	—
Blaustein József ur Budapest	10	—
Bloch Henrik dr. tr. ur Budapest	5	—
Brüll Miksa lovag „ „	10	—
Deutsch Henrik igazgató ur Budapest	5	—
Deutsch Sám. és Jakab urak „	15	—
Deutsch Náthán ur Losonc	5	—
Deutsch Lipót „ Eperjes	5	—
Ehrlich Mózes „ Budapest	50	—
Egri hitközség	10	—
Ebenspanger L. ur N.-Kanizsa	5	—
Engländer dr. „ Budapest	20	—
Fischl testv. urak „	25	—
Friedmann Mór főkántor ur Budapest	5	—

	frt	kr.
Goldberger Sám. F. és fia urak Budapest	25	—
Goldberger Károly budai ur	25	—
Györgyei Adolf ur Budapest	50	—
Goldziher Ignác dr. ur Budapest	5	—
Ifj. Heidelberg Mór	5	—
Hirsch Ignác özv.	15	—
Heidberg L. V. ur Budapest	15	—
Holitscher L. ur Budapest	5	—
Hirsch Jakab	5	—
Kaufmann Dávid dr. tr. ur Budapest	10	—
Kayserling Mór dr.	5	—
Kohner Adolf fia urak	30	—
Krausz Mayer és fia urak	25	—
Kann Ármin ur Budapest	20	—
Kern Leo	15	—
Kohn Sám. dr. ur	5	—
Kohn Náthán	10	—
Löwinger Adolf ur M.-Tur	5	—
Lövy József . . . N.-Kanizza	5	—
Löwinger Istv.	5	—
Landau Leo R. ur Budapest	10	—
Lugosi hitközség	12	50
Mauthner Lipót ur Budapest	5	—
Müller Vilmos	10	—
Machlup Ede	10	—
Mauthner Mór	15	—
Mohácsi hitközség	10	—
Neustadt Gusztáv ur Budapest	5	—
Neuwelt Ármin	10	—
Neuschloss Károly és fia urak Budapest	10	—
Nagy-Körösi hitközség	10	—
Orosházai hitközség	10	—
Oraviczai hitközség	10	—
Posner Károly Lajos lovag ur Budapest	5	—
Pollák Henrik dr. ur Budapest	5	—
Popper Ármin	5	—
Pollák Mór	20	—
Poprádi hitközség	5	—

	frt	kr.
Pozsonyi hitközség	15	—
Pesti hitközség ösztöndíj alakjában	200	—
Schill Salamon tr. ur Budapest	5	—
Simon József dr. " "	5	—
Simon Jakab " "	5	—
Sváb Károly orsz. képviselő ur Budapest	50	—
Stern és Schmiedl urak Budapest	5	—
Stern Bernát ur Budapest	50	—
Stern Ignác " "	50	—
Stern Simon " "	20	—
Sternthal Adolf ur Budapest	20	—
Spitzer Gerson és társa urak Budapest	10	—
Schmiedl Albert ur Losonez	5	—
Schenk Mór " "	5	—
Schultheisz M. dr. ur Devecser	5	—
Schreiber Ignác ur M.-Tur	5	—
Schreiber Pál " "	5	—
Szegszárdi hitközség	20	—
Schossberger Henrik tornyai ur Budapest	20	—
Schossberger Zsigmond " " "	20	—
Strasser Alajos ur Budapest	10	—
Totis A. ur Budapest	10	—
Verseczi hitközség	20	—
Wolfner Gyula ur Budapest	25	—
Winter János " "	5	—
Wohl Ármin " "	5	—
Weiszhut Alajos és társa urak Budapest	10	—
Zólyomi hitközség	5	—
Összesen	1217	50

A nagyváradai izr. hitközség 25 frtnyi évi járulékkal szintén az „Ecz-Chajim“-egylet tagjai sorába lépett.

b) *Rendkívüli adományok:*

	frt	kr.
Hoffer Lőrincz ur Szentés	5	—
Az ádándi ker. izr. elnökségétől a felem kimutatott rendes évijárulékon kívül beküldtetett egy gyűjtés eredménye	11	35

	frt	kr.
Lichtenstein Sal. ur Luki	3	—
Karsai Albert ur Budapest	15	—
Kisbéri Stern K. ur gyűjtése	4	—
Összesen	38	35

c) *Alapító tagsági díjakat fizettek:*

	frt	kr.
Landau Horace lovag ur Budapest	500	—
Wahrmann Mór orsz. képviselő ur Budapest 1000 frtos alapítványának III. részletét	100	—
Schweiger Márton ur Budapest 1000 frtos alapítványának III. részletét	100	—
Kisteleký Lévay Henrik ur Budapest 1000 frtos alapítvá- nyának III. részletét	100	—
Wahrmann Sándor ur Budapest 500 frtos alapítványának III. részletét	50	—
Összesen	850	—

d) *Kamatok.*

	frt	kr.
Gelzei Gutmann Henrik ur alapítványának esedékes ka- matjai	23	25
Tőke kamatai	193	60
Szelvények	47	62
Összesen	264	47

e) *Templomi adományok.*

	frt	kr.
Bloch Mózes rabb. tanár ur	1	50
Bacher Vilmos dr. tanár ur	2	50
Kaufmann Dávid dr. tanár ur	17	22
Bloch Henrik dr. tanár ur	2	—
Schill Salamon „ „	2	—
Goldstein ur	1	—
Knöpfelmacher ur	1	—
Oblátt „	2	—
Auspitz „	8	—
Manheit „	2	—
Kramer ur	1	—

	frt	kr.
Grünhut „	1	—
Fürst „	1	50
Rubin „	1	—
Reiss „	—	50
Grad „	—	18
Baumgarten ur	—	50
Weiszhut Alajos ur	10	—
Roth ur	2	—
Steinitz ur	2	—
Markstein ur	2	—
Neumann Ede dr. ur	—	50
Neumann J. ur	1	—
König „	2	—
Tedesko János ur	2	—
Winter János ur	2	—
Összesen	68	40
Levonandó incassoért:	4	76
Marad	63	64

II. Kiadások.

	frt	kr.
A nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minister ur által az orsz. rabbiképzőintézet növendékeinek támogatására engedélyezett 1500 frtnyi összegben kívül az „Ecz-Chajim“ pénztárából még támogatásra fordított	1187	—
A pesti izr. nőegyletnek étjegyekért fizettetett	600	—
Ugyanannak lakbér külön ebédlő-teremért	140	—
Rendkívüli étkezésekért az ünnep-napokon kiadattatott	325	25
Egyleti szolga díjazása	50	—
Nyomtatványokra	36	26
Postadíj	—	83
Összesen	2349	33

Az intézet javára befolyt egyéb adakozások.

A vallás- és közoktatásügyi minister ur ő nagyméltósága ez évben is a rabbiképző-intézet növendékeinek támogatására 1500 frtot az izr. alaphól engedélyezni méltóztatott.

A veszprémi hitközség egy 50 frtnyi ösztöndíjat bocsátott a tanári kar rendelkezésére az intézet egy szorgalmas növendéke számára.

A felső tanfolyam egy hallgatója a bécsi Königsvarter Jonás-féle 470 frtnyi ösztöndíjban részesült.

Az orsz. izr. Ösztöndíjegylet ez évben a felső tanfolyam öt hallgatóját öt 100—100 frtnyi ösztöndíjban részesíttette.

A bajai izr. hitközség ez idén is az intézet egyik szorgalmas növendéke számára egy 30 frtnyi ösztöndíjat bocsátott a tanári kar rendelkezésére.

Schweiger Márton és Adolf urak az intézet növendékeinek rendkívüli támogatására 25—25 frtot adományoztak.

A fenn — az „Ecz-Chajim“ kimutatásában — külön említett templomi adakozásokon kívül, az intézet házi zsinagogája kiadásainak fedezésére számos más adományok is folytak be. Néhai Spitzer Gerson özvegye 50 frtot adományozott egy függöny (פרוכת) készítésére; egy magát meg nem nevező nő Butschovitzból (Morvaország) 18 frtot küldött be az örök lámpa (נר תמיד) fentartására; Füchsl Frigyes ur Budapesten egy tórárt (ספר תורה) adott az intézet templomának.

C.

Az ajándékozott könyvek jegyzéke.

A m. t. akademia Budapest.

Abel Jenő dr., adalékok a humanismus történetéhez Magyarországon.	Budapest	1880. 8°.
" " " egyetemeink a középkorban.	"	1881. "
Bálint G., kazáni-tatár nyelvtanulmányok I.—III.	"	1875—1877. "
Kunn Géza Comes, Codex Cumanicus.	"	1880. "
Nyelvemléktár I.—VIII.	"	1874—1881. "
Nyelvtudományi közlemények XII.—XVI.	"	1875—1881. "
Szabó K., régi magyar könyvtár.	"	1879. "
Szilády Áron, Temesvári Pelbart élete és munkái.	"	1880. "
Toldy F., a régi magy. nyelvészek Erdősitől Tsétsiig.	"	1866. "
Vámbéry A., Abuska csagataj török szógyűjtemény.	"	1862. "

Alliance israélite universelle, Paris.

פירוש ירמיה מר' יוסף ב"ר שמעון קרא	ed. Léon Schlossberg. Paris	1881. 8°.
תשובות חכמי צרפת ולותיר	ed. Joël Müller. Bécs,	1881. 8°.

Berliner A. dr., Berlin.

Jahresbericht des Rabbinerseminars zu Berlin pro 5641 (1880—1881).		
Dr. J. Hildesheimer, die astronomischen Kapitel in Maimonides Abhandlung über die Neumondsheiligung.	Berlin.	8°.

Brill S. L. tanár és rabbielnök, Budapest.

הדרת קדש כלל משניות ר"ה ויומא . . . דינים ומנהגים	Buda	
[1821.]		8°.
עין הארין כולל ממלכת אונגארן נבולותיה ומדתה	(fali térkép),	
Buda		1821.

Csukási F. Budapest.

Műve: A zsidók hitoktatása hazánkban és külföldön.	Budapest,	1882. 8°.
--	-----------	-----------

Duschak M. dr. rabbi, Krakkó.

Műve: ירושלם הבנויה.	Krakkó,	1880. 8°.
----------------------	---------	-----------

A k. m. egyetemi könyvtár, Budapest.

A budapesti k. m. egyetemi könyvtár codexeinek czimjegyzéke.	Buda-	
pest,		1881. 8°.
A budapesti k. m. egyetem könyvtárának czimjegyzéke I. kézi könyvtár	Budapest,	1876. 8°.
A budapesti k. m. egyetem könyvtárának 1877. évi gyarapodása.	Buda-	
pest,		1878. 8°.
A budapesti k. m. egyetem könyvtárának 1878. évi gyarapodása.	Buda-	
pest,		1879. 8°.
A budapesti k. m. egyetem könyvtárának 1879. évi gyarapodása.	Buda-	
pest.		1880. 8°.

- A budapesti k. m. egyetem könyvtárának 1880. évi gyarapodása. Budapest, 1881. 8°.
- A m. k. egyetem, Kolozsvár.**
 A kolozsvári m. k. Ferencz József tudomány-egyetem almanachja 1880—1881-ről. Kolozsvár. 1881. 8°.
 Acta reg. scient. universitatis Claudispolitanae anni 1880—81 fasciculus II. Beszédek. Kolozsvár, 1881. 8°.
 Acta reg. scient. universitatis Claudispolitanae anni 1881—82 fasciculus I. Beszédek. Kolozsvár, 1881. 8°.
 A kolozsvári m. k. Ferencz József tudomány-egyetem tanrendje. 1881—1882. V. felére. Kolozsvár, 1881. 8°.
- Goldziher J. dr., Budapest.**
 Joodsch-Letterkundge Bijdragen (def.)
- Grünwald M. dr. rabbi, Belovár.**
 Műve: Über den jüdisch-deutschen Jargon. Budapest, 1876. 8°.
 Műve: Zur Geschichte der jüd. Gemeinde, Belovár (Croatien) [Belovár] 1881. 8°.
 Műve: Zur Geschichte der jüd. Gemeinde Dyternfurth a O. Boroszló. 1881. 8°.
- Hochmuth A. rabbi Veszprém.**
 Műve: Rövid történelmi vázlat a veszprémi Chebra-Kádisá alakulása s fejlődéséről. Veszprém, 1881. 4°.
- Halberstamm S. J., Bielitz,**
 תשובות חכמי צרפת ולוחי ed. Joel Müller. Bécs, 1881. 8°.
- Harkavy A. dr. Szt.-Pétervár.**
 Műve: Saadjah's Einleitung zum Agron. (Külön lenyomat).
- Herzog H. dr. med., Budapest.**
 Der Jude, periodische Blätter . . von Dr. Gabriel Riesser 1—2 Altona, 1832—1833. 4°.
- Horowitz H.**
 צל וואוי (Ellenberger Henrik : „Die Leiden . . der Juden“ cz. m. héberül). Pozsony, 1882.
- Horowitz M. dr. rabbi, Frankfurt a M. m.**
 Műve: Drei Reden 2-te Auflage. Frankfurt a. M. m. 1881. 8°.
 „ „Einen halben Schekel!“ Predigt Frankfurt a. M. m. 1882. 8°.
 „ Frankfurter Rabbinen I. von R. Simon Hadarschau bis R. Jesaja Halevi. Frankfurt a. M. m. 1882. 8°.
- Kirez J. tanár, Budapest.**
 Levi b. Gerson. Milchamot Haschem. Lipcse, 1866. 8°.
 Nicolai J. F. Hodogeticum orientale harmonicum. Jena, 1670. 4°.
- Kirchheim R., Frankfurt a. M. m.**
 מן דוד. Konstantinápoly, 1517. 4°.
- Néh. Kriszhaber Simon dr. med. hagyatékából, Budapest.**
 Arany J., kisebb költeményei. Pest, 1872. 8°. 2 k.
 Bret Harte, Californische Erzählungen. (Reclam). 12°.

- Bret Harte, Gabriel Conroy. (Reclam). 12°.
 Csokonai válogatott munkái. 3 k. Pest, 1864. 8°.
 Dante, Göttliche Komödie, übers. von K. Streckfuss. (Reclam).
 Délibábok hőse. Budapest, 1873. 8°.
 Ebers, Uarda, ford. Jonás J. Budapest, 1878. 8°. 2 k.
 Falk M., Széchenyi István gróf és kora. Pest, 1868. 8°.
 Fenelon, les aventures de Telemaque ed. Schiebler 14. kiad. (Berlin). 8°.
 Göthe's sämtliche Werke in 45 Bd. (Reclam). 8°. 10 k.
 Göthe, Faust tragédiája ford. Dóczi L. Pest, 1873. 8°.
 Heine H. sämtliche Werke. 12 Bd. Hamburg, 1876. 8°. 6 k.
 Herodians Geschichte des röm. Kaiserthums. Deutsch von A. Stahr.
 Stuttgart, 1850. 8°.
 Kemény Zs., férj és nő. Budapest, 1878. 8°.
 Kiss J., költeményei. Budapest, 1876. 8°.
 Kölcsey F., válogatott prózai munkái. Budapest, 1874. 8°.
 Kriszhaber S. dr., a Grammféle súlyrendszer. Budapest, 1876. 8°.
 „ „ „ Das Grammgewicht in der Medicin. Budapest, 1876. 8°.
 Kuh E., Zwei Dichter Oesterreichs. Pest, 1872. 8°.
 Lenau N's sämtliche Werke. 2 Bd. Stuttgart, 1874. 8°.
 Lessings Werke. 11. Bd. Stuttgart, 1869—70. 8°. 5 k.
 Petrarca Francesco's sämtliche Cansonen Triumphhe 2-te verb. Auflage,
 übers. von Karl Forster. Leipzig, 1833. 8°.
 Pfeffel G. C., Fabeln und Erzählungen, herausg. von Hauff H. 2 Bd.
 Stuttgart u. Tübingen, 1861. k. 8°. 2 k.
 Schiller's sämtliche Werke. 12 Bd. Stuttgart, 1867. 8°. 6 k.
 Shakespeare's dramatische Werke übers. von A. W. von Schlegel u. L.
 Tieck 9 Bd. Berlin, 1867. 8°. 5 k.
 Sparks J., Washington élete ford. Czuczor G. 2 kiad. Pest, 1872. 8°.
 Sueton's Kaiserbiographien verdeutscht von Stahr Ad. Stuttgart, 1864. 8°.
 Szász K., Salamon. Budapest, 1878. 8°.
 Szemere B., utazás külföldön 2 k. Budapest, 1840. 8°.
 Veress S., a magyar emigratio a keleten. Budapest, 1878. 8°. 2 k.
 Verne J., le tour du monde en 24 jours. Páris, 8°.
 Vörösmarty M., munkái. Budapest, 1871. 8°. 6 k.
 Weber, Demokritos. 12 Bd. Stuttgart, 1868. 8°. 6 k.
- Kronberg N. dr., Boroszló.**
 Műve: Raschi als Exeget. Boroszló, 1882. 8°.
- Lattes M. dr. rabbi, Milano.**
 סדר למוד ראש חדש ניסן שנוהגים לאומרו מדי שנה בשנה בעיר אישפלאטרו
 Velencez, 1800. 8°.
 D. Pardo פזמון לשררו בקול נעים בלמוד משמרת ליל ה'ר 1794. 12°.
 „ „ פזמון לשררו בבית הכנסת ק"ק אישפלאטרו ביום ש"ת. Bécs.
 Műve: Catalogo dei codici ebraici della bibl. Marliana (Estratto). Flo-
 rencez, 1882. 8°.

- Dott. Rabb. M. Lattes, notizie e documenti di letteratura e storia giudaica (Estratto dall' antologia israelitica). Padua, 1879. 8°.
- Dott. Rabb. M. Lattes, Saggio di giunte e correzioni al lessico talmudico. Turin, 1879. 8°.
- Dott. Rabb. M. Lattes, Nuovo di giunte e correzioni al lessico talmudico. (Levy Fleischer). Roma, 1882. Lex. 8°.
- Levy J.**, grandrabbin, Vesoul.
Lessing, Nathan le sage, conférence. Páris, 1881. 8°.
- Neumann dr.**, egészségügyi tanácsos, Berlin.
Műve: Die Fabel von der jüd. Masseneinwanderung. Berlin, 1881. 8°.
- Neustadt P. dr.**, Boroszló.
Jahresbericht der hebr. Unterrichtsanstalt עין היים. 1881/82.
- Perreau P.** Caval. Abb., Parma.
Műve: Intorno agli atti del IV. Congresso internazionale degli Orientalisti tenuto in Firenze nel Settembre 1878. Corfu, 1881. 8°.
- Rosin D. dr.**, Boroszló.
Chotiner A., Kritische Beleuchtung der Hallelpsalmen. Inaug. Dissert. Hallel.
- A zsidó theologiai Seminarium**, Boroszló.
Jahresbericht 1881. Voran geht: Materialien zur Entwicklung der altjüdischen Zeitrechnung im Talmud von Dr. B. Zuckermann. Boroszló, 1882. 8°.
- Singer J.** Sátoralja-Ujhely.
Erziehungslehre für Israeliten. Sárospatak, (1882.) 8°.
- Steinfeld A.** Debreczen.
כתבי קודש. Bécs (Schmid A.) 1817—18. (12. 13. 14 k. hiányzik) 8°. 15 k.
מורה נבוכים. Sulzbach, 1800. 4°.
תלמוד לשון עברי (def.)
Benzew אוצר השרשים. 2 kiad. Bécs, 1816. 8°. 3 k.
„ אוצר השרשים. a II—III. köt. Bécs 1807. 8°.
„ מסלת הלמוד. 8. kiad. Bécs, 1872. 8°.
- Steinschneider M. dr.**, Berlin.
Műve: Gafiki's Verzeichniss einfacher Heilmittel (Aus Virchow's Archiv LXXXV.) 8°.
Notice sur les tables astronomiques attribuées a Pierre III. d'Aragon. Rom, 1880. 4°.
- Taussig S.** München.
Kiadása: מלאכת שלמה 1. r. Sekalim tract; 2. r. Chullin tract. nach der Münchener Talmudhandschrift. München, 1879. 4°. 2 k.
- Vadász J.**, Budapest.
Beőthy L., Juda, Izrael és Aram. Budapest, 1875. 8°.
Jakab E., a kalendáriumokról. Budapest, 1881. 8°.
Thaly K. az első hazai hirlap. Budapest, 1879. 8°.
- Wahrman S.**, Budapest
הות ס' ימי סליחות ed. S. Stern. Bécs, 1853. 8°.

- פֶּרֶשׁ Füst Jul. dr., Illustrierte Prachtbibel. 4°. 30 füzet.
 Bacher S., מֶלֶךְ אֲבִיּוֹן. Budapest, 1884. 8°.
 Friedmann M., Psalm XVI. componirt. (Budapest, 1875.) 2°.
 „ „ „ LXXII. componirt. (Budapest, 1879.) 2°.
 Friedmann M., Psalm 45 componirt. (Budapest, 1880.) 2°.
 Friedmann album. Budapest, (1877.) 8°.
 Gerlóczy Gy. dr., Dulácska G. dr., Budapest és környéke I—III. Buda-
 pest, 1879. 8°.
 Gerlóczy Gy. dr., A magyar orvosok és természetvizsgálók XIX. nagy-
 gyűlésének történeti vázlata és munkálatai. Budapest, 1878. 8°.
 Handtke F. Generalkarte von Italien. Glogau.
 Die Judenfrage im ungarischen Reichstag. Pest, 1866.
 Kiss J., zsidó évkönyv 5636. Budapest, (1875.) 8°.
 „ „ költeményei. Budapest, 1876. 12°.
 Kohn J. H., der Bibelschatz. Pest, 1855. 8°.
 Kohn S. dr., zsinagógai szónoklatok. Budapest, 1875. 8°.
 Kohut A. dr. עֵרוּךְ הַשְּׁלָם I. 2.—II. 5. Bécs, 1878—80. Lex. 8°.
 Kosef H., Versuch einer neuen Übersetzung der letzten Capitel 30 und
 31 der Proverbien. Budapest, 1876. 8°. 2 pd.
 Landau H. J., erstes poetisches Beethovenalbum. Prága, 1872. 8°.
 Langfelder D. dr. Die Symbolik des Judenthums I. 1. Kolozsvár, 1876. 8°.
 Laurent F. conférence sur l'épargne. Brüssel, 1873. 8°.
 „ „ Az iskolai takarékpénztárakról, ford. Y.-T. Budapest, 1876. 8°.
 Löw Im., beköszöntő. Szeged, 1879. 8°.
 Löw L., végtisztessége. Szeged, 1876. 8°.
 Oesterreich der Konkordatenstaat. Bécs, 1859. 8°.
 Pollak K., héber-magyar teljes szótár. Budapest, 1880. 8°.
 Programme du IX-ème congrés international de statistique. Budapest,
 1876. IV. section. agriculture et sylviculture. Budapest, 1876. 4°.
 Congrés international de statistique a Budapest Neuvieme session. Buda-
 pest, 1876. 4°.
 Reich J., Beth-El. I. (2. verb. Aufl.) [Budapest, 1876.] 8°.
 „ „ בֵּית לָחֶם Jahrbuch I. Pest, 1871. 8°.
 Roth A., eine Studie über den Selbstmord. Budapest, 1879. 8°.
 Salamon F. Buda-Pest története. I. Budapest, 1878. 8°.
 Schwarz J., Festreden Csáktornya. 1880. 8.
 Sue E. Die Geheimnisse des Volks übers. 6 Th. Lipcse, 1850. k. 8°. 3 k.
 Törs K. Deák F. emlékezete. Budapest, 1876. 8°.
 Ungarische Israelit. VI—VII. évf. Budapest, 1879—80. 4°.
 Utasítás tervezete a főv. községi iskolai hatóságok számára. Budapest,
 1877. 8°.
 Weber G. dr., Allgemeine Weltgeschichte. II. k. Lipcse, 1859. 8°.
 Winter S. Illustr. Israel. Jahrbuch I. Pest, [1859.] 8°.
 Weisz B. közigazdaszat. Pest, 1869. 8°.

Wolff A. A. dr. főrabbi, Kopenhága.

Mehren A. F., le epigrafi Arabiche di Sicilia . . . med folgende Bemerkninger af . . . 17 l. Kopenhága, 1876. 8°.

Mehren A. F., Exposé de la reforme de l'Islamisme . . par Abou-l-Hassan Ali el Ashari. Leyden, 1878. 8°.

Mehren A. F., Islamo Reform ved Abu-l-Hassan el-Ushari. Kopenhága, 1877. 8°.

Mehren A. F., Muhammedansk Eschatologi. Brudstykke af en muhammedansk-Dogmatik. 12°.

Wolff A. A. dr. Danske Buner for Israeliter. 3 Udgave. Kopenhage, 1872. 8°.

Wolff A. A. dr. Talmudfjender. Kopenhága, 1878. 8°.

KÖNYVTÁRA